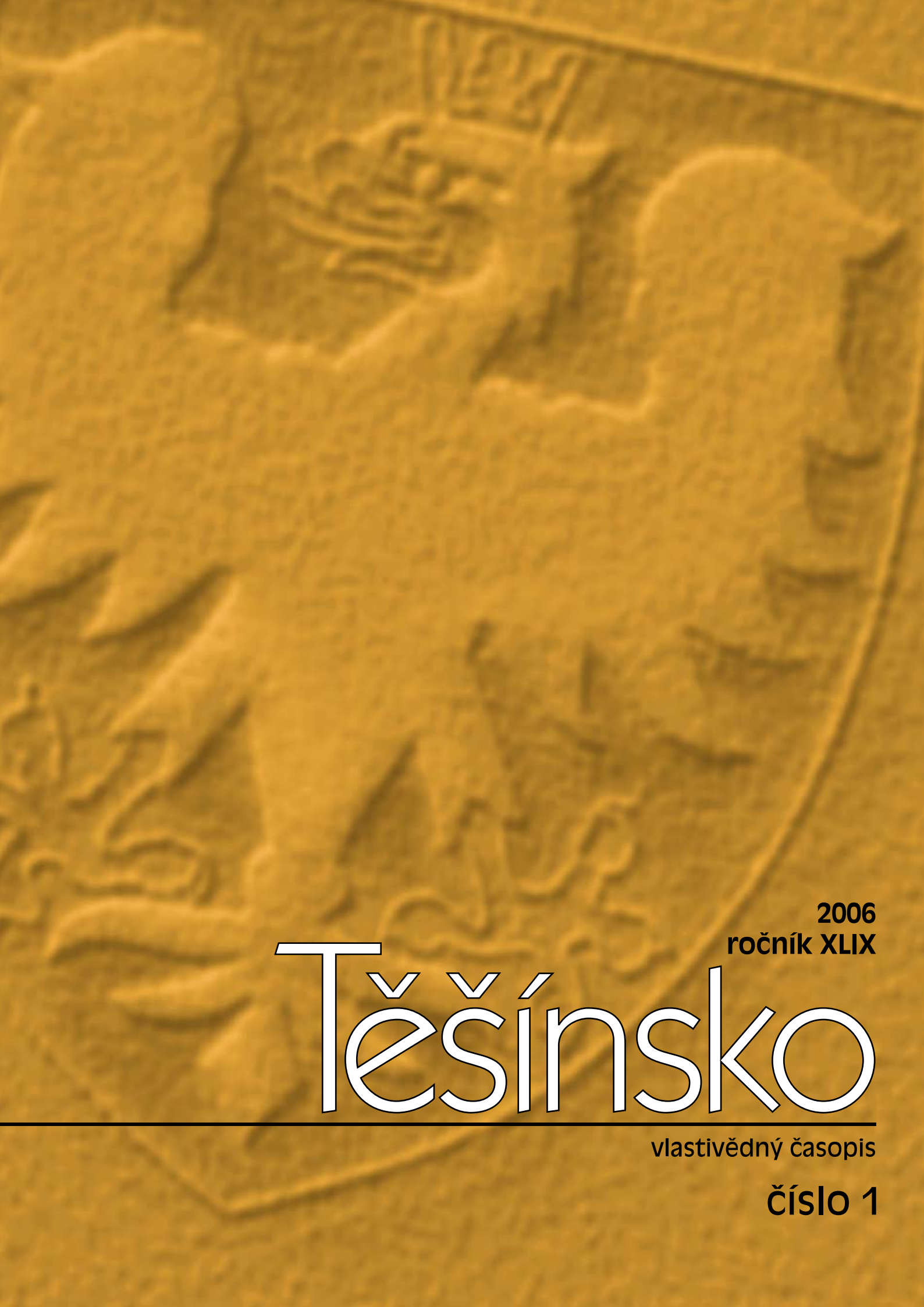

2006
ročník XLIX

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 1

Obsah

1

Z nejstarších dějin kostela Všem svatých v Sedlištích

David Pindur

11

K průběhu 1. slezské války (1740 – 1742) na těšínsko – moravském pomezí

Jan Al Saheb

19

Obraz Těšínska v církevní topografii „Silesia in Compendio“

Irena Korbelařová – Rudolf Žáček

25

Návštěva v ateliéru Petra Borečka

(Poznámky, dojmy, citáty aneb koláž z návštěvy)

Karel Bogar

30

Zajímavosti přírody Těšínska

Probuzení jara v listnatém lese

Jiří Kupka

33

Muzea Těšínska se představují

Muzeum Śląska Cieszyńskiego v Těšíně

Marian Dembiniok

Vydává Muzeum Těšínska v Českém Těšíně
Adresa redakce: Muzeum Těšínska, 737 01 Český Těšín, Hlavní tř. 15
tel.: 558 761 216, fax: 558 761 223, E-mail: muzeum@muzeumct.cz
Odpovědný redaktor: dr. Zbyšek Ondřeka
Výkonný redaktor: doc. dr. Rudolf Žáček, Dr.
Tajemnice redakce: Vlasta Byrtusová
Redakční rada: dr. Karel Bogar, doc. dr. Mečislav Borák, CSc.,
Vlasta Byrtusová, doc. dr. Dan Gawrecki, CSc., doc. dr. Blažena Gracová, CSc.,
dr. Dušan Janák, Dr., prof. dr. Zdeněk Jirásek, CSc., dr. Jaromír Kalus,
dr. Jiřina Kábrtová, doc. dr. Irena Korbelařová, Dr., doc. dr. Pavel Kouřil, CSc.,
dr. Karel Müller, dr. Zbyšek Ondřeka, doc. dr. Radim Prokop, CSc.,
Jiřina Veselská, doc. dr. Rudolf Žáček, Dr.
Grafický návrh: Petr Tesař, UPGRADE CZ s.r.o., Ostrava
Odevzdáno do tisku: 30. 3. 2006
Vyšlo: 30. 5. 2006
Tisk: Kartis + Co s.r.o., Borovského 14/717, 734 01 Karviná-Ráj
Nevyžádané rukopisy, fotografie a kresby se nevracejí.
Za obsah článku zodpovídá autor.

Časopis lze zakoupit v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně, Hlavní tř. 15
nebo v jeho pobočkách ve Výstavní síni Musaion v Havířově, Dělnická 14,
v Památníku životické tragédie v Havířově-Životicích, ve Výstavní síni
Muzea Těšínska v Jablunkově, ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Karvině-
Fryštátě, ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Orlové, v Technickém muzeu
v Petřvaldě.
Rozšiřuje redakce, kde si lze také objednat (i telefonicky) předplatné nebo
jednotlivá čísla časopisu.
Vychází čtvrtletně, cena jednoho výtisku 40 Kč
celoroční předplatné 160 Kč a poštovné

Identifikační číslo: ISSN 0139-7605
Evidenční číslo MK ČR: E 11319
Podávání novinových zásilek povoleno Oblastní poštou v Ostravě
č. j. 2726/92-P/1 ze dne 30. 11. 1992

Toto číslo vyšlo za finančního příspěvku Moravskoslezského kraje v rámci
Programu rozvoje muzejnictví v MS kraji.

Z nejstarších dějin kostela Všech svatých v Sedlišťích

David Pindur

„Ať hrubě jste oslaveni, všickni Boží svatí, jenž jste z světských zarmoucení, do nebes přijati, do radosti věčné, slávy nekonečné. Vaše tváře jsou jasnější nad sluneční jasnost, těla vaše jsou krásnější nad tělesnou krásnost. Ó krásní tvorové, ó krásní tvorové, nebeští králové.“¹

Historie kostela do začátku 19. století

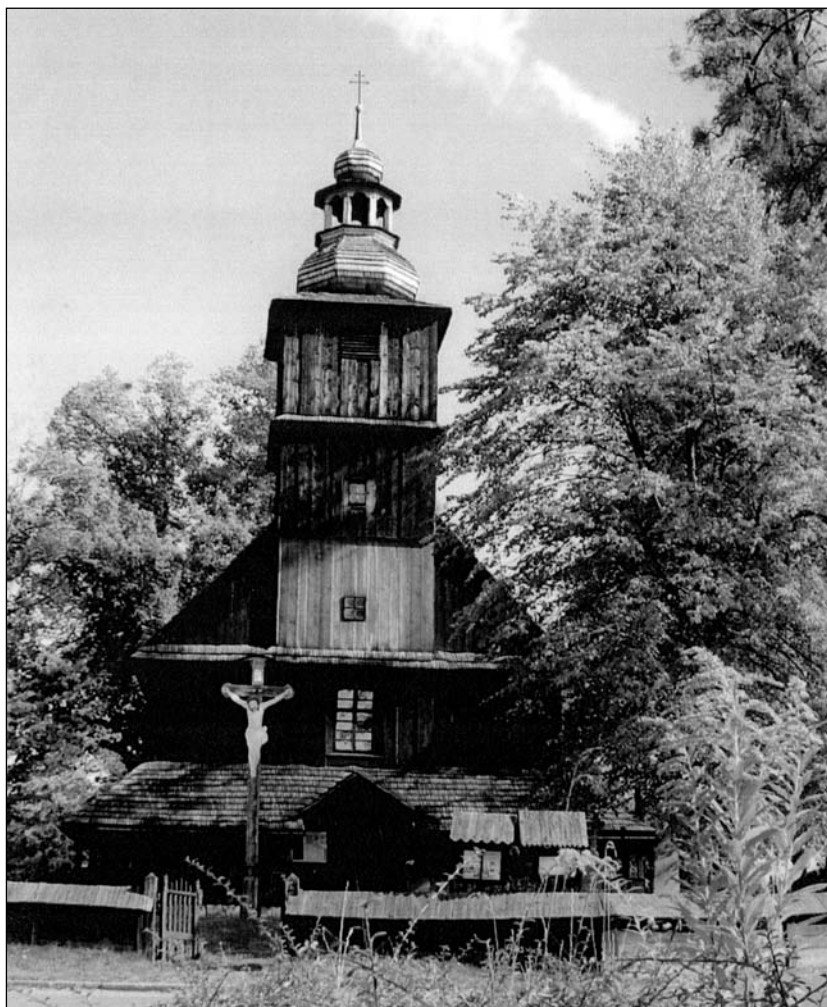
Rázovitá obec Sedliště oslavila, tak jako mnohé lokality na Těšínsku, v uplynulém roce výročí 700 let od první písemné zmínky o své existenci. Nejvýznamnější a nejcennější historickou stavbou v obci je malebný dřevěný kostel Všech svatých z 1. poloviny 17. století, jehož osudy od prvních středověkých mlhavých zmínek do počátku 19. století mapuje tento článek. První písemná zmínka o sedlišťském kostele, který je od roku 1871 farním,² je ze soupisu tzv. svatopetrského halře opolského arcijáhensství z roku 1447, lze-li tam uvedenou lokalitu „Czedlicz“ ztotožnit se Sedlišťemi.³ Pokud ano, naskytá se otázka, zda měl kostel v uvedeném roce farní status či nikoliv, protože tento soupis uvádí pouze farní kostely.⁴ Roku 1506 a celé

16. století byly totiž Sedliště prokazatelně přifařeny k Bruzovicím.⁵ Majitel frýdeckého panství hrabě Bartoloměj Bruntálský z Vrbna daroval dne 28. července 1604 sedlišťskému kostelu dědičně tři skotně s rybníčkem a jiné menší pozemky (odňaté volenství Jiřího Pešata). Tyto pozemky byly pronajaty sedlišťské obci, která z nich musela platit kostelu ročně 1 zlatý 18 grošů „na opravu aneb na apparamenta ku mši svaté“.⁶ Podle znění dochované závěti Anny Vyškotové z Vodník, vdovy po Bartoloměji Bruntálském, sepsané ve Frýdku dne 21. září 1606 měl sedlišťský kostel po její smrti získat částku ve výši 100 zlatých. Tato částka, kterou měly získat všechny kostely na frýdeckém panství, měla být pevná a nezczitelná a nemohla být zapůjčována na úrok. Peníze byly tedy určeny pouze na opravu a „jiných potřebných věcí při kostelích“.⁷ Již tento starý kostel byl zasvěcen Všem svatým, což potvrzuje patronátní listina Jana staršího Bruntálského z Vrbna z roku 1617.⁸

Podle zmínky v nejstarší bruzovické křestní matrice a ve farní kronice nahradila roku 1638 původní dřevěný kostel nová stavba, jejíž realizace se ujal bruzovický farář Jan Scultetus.⁹ K výstavbě bylo použito opět dřevo, které bylo nejdostupnějším materiálem, a kostel přetrval v této podobě z větší části až do dnešních dnů. Podle místní tradice stavěl nový kostel sedlišť-

Kostel v Sedlišťích
30. léta 20. století
Sbírka D. Pindura

Kostel v Sedlištích, 2004
Foto Lenka Valíčková

ský mlynář Václav Šustek se synem Adamem.¹⁰ Vzhledem k tesařským povinnostem mlynářů na frýdeckém panství v 16. a 17. století není tato možnost vyloučena.¹¹ O vzhledu kostela několik let po jeho dokončení nás informuje nejstarší inventář, sepsaný farářem Scultetem. „V Sedlištích je farář povinen sloužit mši sv. každou třetí neděli v měsíci. Ornáty jsou zde dva, jeden nový ozdobený bílými a zelenými květy, druhý je starý, z hedvábí. Antipendia jsou tři, jedno kožené, zdobené zlatou barvou, druhé je nové a podobné novému ornátu, třetí staré je z červeného hedvábí. Plachty z příze na pokrytí oltáře 3, staré pokrývky k pokrytí oltáře 4, stříbrný kalich, zlatá nádoba pro Nejsvětější svátost oltářní, měděný pacifikál, 3 stejné korouhve, 2 konvičky, 2 větší zvony, 1 malý ke mši, 2 oltáře, hlavní je malovaný zlatem a má ciborium, druhý menší s obrazem P. Marie a také s ciboriem, 4 dřevěné svícny, 4 dlouhé svícny, různé malby na stěnách a obojím kůru jak pro zpěváky tak pro lid. Obrazy: sv. Anny na jedné straně, na druhé straně P. Marie Bolestné. Na stěnách visí rozmanité malé obrazy, lavice jsou dosti důstojné a postačující, kazatelna s pokrývkou z příze, křtitelnice má měděnou nádobu. Pro abluci je určen cínový kalich, v sakristii 1 skříň na kos-

telní roucha, vratislavský misál, agenda a kniha příjmů. P. J. Scultetus postavil ve farské zahradě za své peníze domek pro komorníka. Ve svátek Všech svatých přicházeli na mši sv. do Sedliště Frýdečané ...“. Z inventáře se dále dozvídáme, že bruzovičtí faráři měli povinnost sloužit ve filiálním kostele kromě každé třetí neděle ještě o svátku sv. Jana Evangelisty, druhý nebo třetí svátek velikonoční (podle libosti) ale „slavnost Všech svatých jsou povinni tu s pomocníky kostelními slavnostně sloužiti, tento svátek byl znovu ustanoven roku 1638 se souhlasem Nejdůstojnější konzistoře“.¹²

Vizitační protokol z roku 1652 popisuje vedle farního kostela v Bruzovicích také filiální v Sedlištích jako „pěkně zbudovaný, zasvěcen ke cti Boží a Všem svatým, ozdoben velmi důstojnými malbami“. Vizitátor dále poznamenal: „má dřevěnou věž se dvěma zvony, v kostele jsou dva oltáře, hlavní je asi posvěcený a je nově pozlacený. Na něm se v tabernákle uchovává Nejsvětější svátost oltářní ve stříbrném, pozlaceném ciboriu. Křtitelnice je čistá s posvátnými oleji. Lavice jsou dobře ustaveny ...“. Mezi posvátnými rouchy a liturgickým vybavením byly vyjmenovány 2 ornáty, 3 antipendia, 4 plachty k pokrytí oltářů, 4 ručníky, 5 vrchních ubrusů, 8 korouhví, 2 cínové konvičky, 1 stříbrný kalich, 1 cínový k abluci, 1 měděný pacifikál, 2 komže, 1 vratislavský misál, 1 agenda, 1 skříň pro bohoslužebná roucha a účetní kniha.¹³ Roku 1666 daroval sedlišťskému kostelu frýdecký arcikněz Matěj František Tlamešius černý ornát k počtě Všem svatým a jako památku na dlouholetého zesnulého bruzovického faráře Sculteta. Kromě ornátu pořídil do Sedliště také korporál, palu a purifikatoria.¹⁴

Mnoho cenných informací nám stejně jako v případě farního kostela v Bruzovicích přináší kostelní registra. Pro Sedliště je zachována nejstarší kniha z let 1672 – 1735.¹⁵ Tato kniha, vázaná v pergameni obsahujícím notový záznam a texty z 15. nebo 16. století, byla psána česky. Obsahuje přehledné rubriky každoročních příjmů a vydání.¹⁶ Pro stavebně-historický vývoj kostela a jeho kulturní dějiny jsou nejdůležitější rubriky každoročních vydání na opravy. Např. hned z nejstaršího zápisu se dovídáme o opravě kostelních lavic (7 grošů 6 haléřů), pořízení dvou nových plechových svícňů (1 rýnský zlatý 18 grošů) a rámečků k obrazům (15 grošů). O rok později byly např. zakoupeny 2 nové knihy – agenda a kancionál (každá po 1 rýnském zlatém 9 groších), nové portatily, renovována socha vzkříšeného Krista či pořízena nová almara do sakristie. Roku 1674 se připravovala výstavba nové věžičky, byla pro ni zakoupena plechová bāň a šindel, tesaři

opracovali dřevo a následujícího roku byly pořízeny „*fošně na věžečku*“. Roku 1676 byla výstavba věžičky realizována, za stavbu byly zaplaceny 3 rýnské zl. 18 gr. Frekventovanou položkou v účetních záznamech jsou výdaje na pobíjení kostela dřevem a výměnu šindela, což svědčí o pečlivé údržbě dřevěné stavby, která byla také dosti nákladná.¹⁷

Kombinací inventáře, který sepsal v září 1678 farář Friedrich Ferdinand Chalík a později jej doplnili o některé údaje jeho nástupci,¹⁸ a vizi- tačního protokolu z roku 1679¹⁹ získáme dosti přesnou představu o vzhledu sedlišťského kos- tela ve druhé polovině 17. století. Kostel Všem svatých, který podle tradice obdržel toto patroci- nium od vratislavského biskupa, byl vystaven celý nově ze dřeva. Nacházel se v dobrém stavu, ozdoben malbami a neposvěcený. Neposvěceny byly rovněž oba oltáře. Výročí posvěcení se podle starého zvyku slavilo v neděli po svátku Všem svatých. Mohlo se jednat o památku na konsekraci starého kostela. Hlavní oltář Všem svatých na tmavém podkladu, pozlacený, měl přenosný svatostánek (tabernákl). Nad ním byl umístěn obraz znázorňující Krista obklopeného svatými. Ještě výše visel obraz P. Marie, boho- rodičky a královny nebe. Po stranách oltáře byly umístěny celkem 4 sochy, dvě výše a dvě níže. V oltářním nástavci stál na sloupku obraz zmrtvýchvstalého Krista, který se dal sundat a použít o Velikonocích. Oltář měl kamennou menzu vhodnou k posvěcení. Na evangelijní straně stál boční oltář s vyobrazením P. Marie na dřevěné desce. Po stranách stály původně sochy sv. Kateřiny a sv. Barbory. Obě plastiky panen a mučednic byly nahrazeny sochami sv. Jana Křtitele a sv. Ondřeje, nad obrazem se nacházel obraz sv. Josefa²⁰ a v nástavci sv. Michaela archanděla. Tyto oltáře měly k dispo- zici 5 antependií, 8 svrchních plachet, 9 spod- ních, 6 ubrousků, 11 delších stuh k výzdobě, 2 posvěcená portatile donesená z Vratislavi s uzavřenými ostatky svatého mučedníka Julia, Charity, panny a mučednice, a ostatky mučed- níků z družiny sv. Voršily²¹, portatile pro hlavní oltář posvětil vratislavský světec biskup Karel František Neander roku 1672. Dále zde byly 2 plechové svícny, 6 nových dřevěných postří- břených svícňů a 2 opotřebované staré, 3 kříže, tabulka s nejdůležitějšími modlitbami z kánonu, tabulky s evangeliem sv. Jana a žalmem Lavabo, místo relikviářů 2 obrazy, měděný pacifikál, 2 podušky, koberec, červené sukno k pokrytí oltářních stupňů, 2 cínové konvičky, 2 vázy na květiny, 2 oltářní zvonky, třetí visel u sakris- tie, mosazná kadidelnice s plechovou ložkou. Před hlavním oltářem byla zavěšena plechová lampa, ale bez věčného světla, protože se zde

nepřechovávala Nejsvětější svátost oltářní. Pro ni zde ale bylo určeno stříbrné pozlacené cibo- rium. Dřevěná křtitelnice měla čistý měděný kotlík a zamykala se klíčem, který vlastnil farář. Byly v ní také oleje v trojdílné nádobce. Místo zpovědnice sloužila židle stojící u oltáře. Kazatelna byla, dle výpovědi pramenů, pěkná a pohodlná. Kostelní inventář dále obsahoval 2 zvonečky na milodary vybírané v průběhu kázání, 2 lepší korouhve a 4 staré, 2 pohřební kříže, jeden z těchto křížů byl bez násady a sloužil k pohřbům dětí, měděný kotlík na svěcenou vodu u dveří, u druhého vchodu byla kamenná kropenka. Lavice byly hodnoceny jako pěkné. K bohoslužbám zde sloužil stříbrný kalich s paténou, druhý měděný, postříbřený, také s paténou, která byla vzata z Bruzovic k nošení Těla Páně nemocným. Na pokrytí těchto kalichů bylo 6 vel. různých barev, 4 korporály, 4 paly, 3 bursy, 3 purifikatoria. V sakristii byl uložen také Římský misál se svátky polských světců, 3 alby, 6 humerálů, 3 cingula, 4 ornáty všech barev, 4 plátěné komže pro ministranty a 3 kolárky. Sakristie byla charakterizována jako malá a temná, měla nedávno pořízenou skříň na bohoslužebné náčiní. V této skříni byly uloženy ještě 2 rochet, nová diecézní agenda, účetní kniha a pokladna se dvěma klíči. V dřevěné zvo- nici visely 2 neposvěcené zvony. V sanktusniku na kostelní střeše se nacházel zvonek, který byl kostelu darován na žádost faráře Chalíka hra- bětem Františkem Eusebiem z Oppersdorfu ze zámecké kaple sv. Barbory ve Frýdku, pro kte- rou nechal hrabě ulít nový a větší zvonek.²²

Roku 1680 se opravovala kostelní zvonice. Za tímto účelem zakoupil 10 plechů za 1 rýn- ský zlatý farář Václav Ludvík Komínek na svůj dluh. Účty nám o této rekonstrukci dále vypoví- dají, že bylo zaplacen „*tesařům, kteří najímali zvonici na odkup 18 gr., dáno za dubec fojtovi na špici na zvonici, dáno malířovi od pozlacení kříže 3 R 27 gr., dáno tesařům od pobíjení kříže na zvonici kostela a parkánův 7 R 30 gr.*“. Jak bylo u těchto stavebních akcí obvyklé, muselo se také nakoupit veliké množství šindela a spe- ciálních hřebíků. V daném roce bylo frýdecké a zvláště sousední biskupské hukvaldské pan- ství postiženo vpádem uherských kuruců. Bruzovický farář Komínek se obával násilností, a proto nechal v sedlišťském kostele vybudovat speciální bezpečnou skrýš na úschovu cenného liturgického náčiní. V účtech se o tom zacho- vala zmínka: „*Dáno zedníkovi od zasklepení kalichův v čas postrachu rebel. 4 gr. 6 hal.*“.²³ Roku 1683 byl pořízen nový boční oltář, jehož autorem byl věhlasný frýdecký stolař a řezbář Filip Weissmann,²⁴ který rovněž zajistil přene- sení starého oltáře, opravu kazatelny a všech

kostelních lavic. Za tyto práce obdržel dohromady 31 rýnských zlatých a jeho tovaryš spropitné ve výši 6 grošů. Pro nový boční oltář P. Marie byly namalovány 2 obrazy. Následující rok byl tento oltář pozlacen malířem Janem Volným za 35 rýnských zlatých. Roku 1686 bylo Weissmannovi za novou mřížku před hlavní oltář 6 tolarů. Téhož roku musel kostel odevzdat „*contributi na spomození vojny turecké*“ částku 25 grošů.²⁵ V květnu 1688 vyzitoval farnost opolský arcijáhen Martin Theofil Stephecius, který zanechal stručný zápis také o Sedlišťích. Podle protokolu měl filiální kostel dřevěný malovaný strop, cihlovou podlahu, umělecky vyřezávanou a malovanou kazatelnu na evangelijní straně, na téže straně přiléhala k presbytáři sakristie.²⁶ Roku 1695 byla opravena stříbrná pozlacená monstrance.²⁷

Při další kanonické vizitaci roku 1697 napsal Stephecius o sedlišťském kostele, že je „*vzdálen od matky* (tj. farního kostela) *čtvrt míle, je celý dřevěný, neposvěcený, pod titulem Všech svatých, s malovanými stěnami z desek, celý je vydlážděn. Kazatelna na straně evangelijní je dokola umělecky ozdobena, na téže straně se nachází malá a temná dřevěná sakristie. Lavice jsou dostačující. Dřevěná křtitelnice, s křestní vodou v měděné nádobě, je uzamčena klíčem a má posvátné oleje. Je zde také zpovědnice a dva neposvěcené oltáře, hlavní Všech svatých a boční Blahoslavené Panny. Nejsvětější svátost se tady nepřechovává. Dřevěná zvonice má dva zvony...*“ Připojen je i velice stručný výčet liturgického náčiní a obřadních rouch: „*Pozlacený stříbrný kalich s paténou, 3 alby, 5 ornátů, stříbrná monstrance vážící 100 lehkých uncí, pořízená nově roku 1695 a jiné náčiní potřebné ke sloužení mše svaté*“.²⁸

Papež Klement XI. udělil roku 1702 sedlišťskému kostelu odpustky, které byly schváleny k publikování vratislavským generálním vikářem Reitlingerem dne 1. září téhož roku na sedm let. Pro svátek Všech svatých platily plnomocné odpustky.²⁹ Roku 1703 byly zakoupeny od jistého Jiřího Kabáta dva relikviáře pro hlavní oltář v ceně 1 rýnského zlatého 24 grošů a za vykládané obrázky do nich 18 grošů. Následujícího roku byl pro sedlišťský kostel pořízen druhý boční oltář, účty o tom zaznamenaly: „*od pozlacení pobočního oltáře mimo almužny dáno z kostela 11 R. Od zděné tabule k tomuž oltáříkovi dáno zedníkovi z Frýdku 1 R. 9 gr. Učňovi k malíři tringeltu od oltáříka 8 gr. 6 hal.. Dodáno p. Milotskému od pozlacení pobočního oltáříka 3 R. Almužny darované na pozlacení tohož oltáříka dáno p. Milotskému 11 R.*“³⁰ Tento oltář měl veliký obraz Nanebevstoupení Krista, nad ním byl zavěšen obraz s motivem Seslání

sv. Ducha.³¹ Roku 1707 zhotovil pro sedlišťský kostel mosazný pacifikál v ceně 4 rýnských zlatých těšínský zlatník Václav Kalivoda.³² Tehdy byl zhotoven také nový pozitiv „*Orgelsetzerem*“ Vavřcem Svařovským.³³ Následující rok (1708) bylo „*při odstavení pozitivu doplaceno 11 r. 6 gr., tringeltu tovaryšovi Orgelsetzera 21 gr. 6 hal., poslům pro pozitiv vyslaným 16 gr.*“ Nový pozitiv natřel a pozlatil jistý malíř Hansl.³⁴ I v následujícím období pracovali pro sedlišťský kostel frýdečtí Weissmannové. Např. roku 1714 byla zhotovena Filipem Weissmannem ml. nová mřížka před hlavní oltář, o rok později vyrobil jeho bratr Matěj kazatelnu za 3 toлары a roku 1733 dvě sochy andělů ke svatostánku.³⁵

Dva roky po návštěvě těšínského děkana Tvarůžky³⁶ byla brušovická farnost vizitována opět arcijáhnem z Opolí. Jeho protokol, který je takřka totožný s Tvarůžkovým, vypovídá: „*V Sedlišťích je filiální kostel, který je dřevěný, z desek a dost prostorný. Není posvěcený, ale den jeho posvěcení se dle tradice slaví v neděli po svátku Všech svatých. Má dva oltáře, hlavní je postaven ke cti Všech svatých, není posvěcen má přenosné portatily, 3 plachty a vše potřebné. Druhý oltář ke cti blahoslavené P. Marie stojí na evangelijní straně, má portatily, plachty a všechno nezbytné. Třetí oltář ke cti Nanebevstoupení Páně stojí na epištolní straně, postrádá portatily, má také 3 plachty a vše nezbytné. Křtitelnice je bez křestní vody. Přechovávají se v ní také posvátné oleje. Kostel má dobrou kazatelnu a kůr s pozitivem...*“ Po zhodnocení ročních příjmů a kostelníků upoutala vizitátorovu pozornost sakristie, která byla „*dřevěná, z desek a vydlážděná, uschovává se zde stříbrný pozlacený kalich, stříbrná monstrance, 2 stříbrné konvičky se stejným táckem, pozlacené stříbrné ciborium. Obřadní roucha jsou všechna barevná, je zde misál a agenda. Kostel obklopuje hřbitov ohrazený dřevěným plotem, v dřevěné věži se nacházejí dva zvony, třetí, malý, zvonek visí ve věžičce nad kostelem, věří se, že jsou požehnány...*“³⁷

Oba stručné vizitační protokoly je možno doplnit o podrobné údaje, které poskytují inventární soupisy brušovického faráře Matěje Františka Tadeáše Vrány z let 1719 – 1720 a 1726. Podle nich byl dřevěný kostel v dobrém stavu a ozdoben malbami. V interiéru stály celkem již tři odpovídající oltáře. Hlavní oltář Všech svatých měl černý podklad se zlacením a otáčecí svatostánek. Uprostřed se nacházel na plátně malovaný obraz Krista stojícího mezi svatými, nad ním visel obraz P. Marie, královny nebe. Po stranách stály sochy sv. Barbory a sv. Kateřiny, které zde byly přeneseny patrně z mariánského oltáře. Nad nimi

Interiér kostela v Sedlištěch,
okolo r. 1925
Sbírka D. Pindura

byly zavěšeny dvě plastiky andělů. V oltářním nástavci byl umístěn obraz zmrtvýchvstalého Krista, který bylo možno dle potřeby sundat. Používal se o Velikonocích. Oltář měl kamennou menzu, která byla vhodná k posvěcení. V ní bylo uloženo již zmíněné portatile posvěcené sufragánem Neandrem. Na evangelijní straně stál boční oltář P. Marie. Jeho černá podkladová barva byla rovněž kombinována se zlacením. Po stranách oltářního obrazu P. Marie, královny Všech svatých, stály skulptury sv. Ondřeje a sv. Jana Křtitele. V horní části visel obraz sv. Josefa a úplně nahoře sv. Michaela archanděla. Tento oltář měl malé portatile konsekrované roku 1682 krakovským světicím biskupem Mikulášem Oborským. Na druhém bočním oltáři byl zavěšen obraz znázorňující Nanebevstoupení Krista a menší obraz znázorňující Soslání sv. Ducha. I když se jednalo pouze o filiální kostel, byl bohatě vybaven. Pro všechny tři oltáře zde byla 4 barevná antipendia, 6 svrchních a 6 spodních plachet, 6 špicí k ozdobě. Na hlavním oltáři byly umístěny 2 plechové svícny, na bočních oltářích celkem 6 pozlacených dřevěných. Byly zde ještě 4 sešlé svícny. Na všech oltářích nesměly chybět kanonické tabulky v pozlacených rámečcích a kříž, pro každý oltář jeden. Kromě toho byly na hlavním oltáři vystaveny ještě 2 relikviáře. Pro pokrytí oltářních stupňů sloužily 2 kusy červeného plátna. Před hlavním oltářem byla zavěšena olověná lampa pro věčné světlo, ovšem bez plamínku, protože se zde nepřechovávala eucharistie. Lampa se rozsvěcovala pouze každou třetí neděli, kdy se zde byla celebrována mše. Pozlacená kazatelna zářící novotou byla pořízena roku 1714 za kostelní peníze, z části přispěli také dobrodinci. Místo zpovědnice se používala vhodná židle, která byla umístěna poblíž hlavního oltáře v presbytáři. Dřevěná

křtitelnice obsahovala čistý měděný kotlík, pro případ nutného křtu dítěte. Zamykala se a klíč byl v ruce faráře. Byly v ní uschovány také posvátné oleje v trojdílné nádobce. Za tyto oleje platila ves Sedliště 18 krejcarů a peníze se odváděly jako tzv. svatopetří. V kostele byly dva zvonečky pro vybírání peněz, v lodi stály 2 lepší a 2 horší korouhve, kříž k pohřbům a měděná nádoba na svěcenou vodu u dveří, u druhého vchodu byla kamenná kropenka. Lavice byly charakterizovány jako nové a pohodlné. Pozitiv byl také nový. Mezi liturgické náčiní patřily 2 stříbrné konvičky s táckem, 2 cínové bez tácku, 2 mešní zvonky, třetí visel u dveří sakristie, pozlacené stříbrné ciborium a pozlacený stříbrný kalich s podobnou paténou. Další postříbřený měděný kalich se stejnou paténou se nepoužíval. K pokrytí kalichů sloužilo 9 vel v potřebných barvách. Dále zde byly 3 korporály, 3 bursy s palami, 5 purifikatorií, římský misál s texty pro svátky polských světců, 2 alby, 2 humerály, 2 cingula, 5 ornátů všech barev a biret. Sakristie byla charakterizována jako malá a temná, nacházela se v ní almara a skříňka.³⁸

Roku 1731 byla v Opavě předělávána stará monstrance. Zachované účty nám dovolují nahlédnout do výrobního postupu barokní zlatnické dílny Františka Bordona i výše cen za tuto práci. „Vydání od předělávání staré monstrantiae Anno 1731: monstrantiae nynější nová ze staré předělaná, váží samého stříbra 54 lotův, dcelá pak s jinů materií váží totiž 115 lotův. 24. ledna 1731 za měď do monstrantiae 1 tol. sl. 24 gr., od roboty tejj monstrantiae vážící totižto 115 lotův počítajíc od jednoho každého lotu po 7 gr. 6 hal. Činí 23 tol. sl. 34 gr. 6 hal. Item toho dne od pozlacení tej monstrantiae dáno 7 dukátův, ¼ na každým dukátu počítajíc, ta že po

Hlavní oltář z roku 1733
v Sedlištích
Sbírka D. Pindura

3 gr. činí: 25 tol. sl. 1 gr. 6 hal. *Nota Bene* takové peníze, jak od předělávání, tak od pozlacení tej monstrantie Frantz Bordon, zlatník v Opavě jest přijal, jakž toho kvitanci jeho dosvědčuje. 24. ledna 1731 za jeden tucet kaménkův do tej monstrantie v Opavě dáno 9 gr. Item tohož dne za 2 skla do tej monstrantie 3 gr. 6 hal., item toho dne za nový futrál pro tůž monstrantii 2 tol. sl. 30 gr.“.³⁹ Není pochyb o to, že se o rekonstrukci nové monstrance zasloužil činorodý bruzovický farář Vrána. Jemu vděčí sedlišťský kostel také za půvabný barokní hlavní oltář, který se dochoval na svém původním místě až do dnešních dnů. O pořízení oltáře na přelomu let 1733 a 1734 nás informují jak účty tak nápis na oválné oltářní tabulce nesené plastikou anděla.⁴⁰ Z účtů se dozvídáme jak o již výše zmiňovaných Weissmannových andělech ke svatostánku, tak o práci frýdeckého malíře Jakuba Gely na tomto novém hlavním oltáři. V červnu 1735 pořídil P. Vrána sedlišťskému kostelu ve zvonařské dílně Stanků v Opavě nový pacifikál⁴¹ a o rok později nechal v opavské zlatnické dílně přelít a pozlatit starý mešní kalich.⁴²

Interiér ani exteriér kostela Všechných svatých neprošel v dalších desetiletích 18. století žádnými radikálními změnami. Dochované prameny nás informují o pravidelných nákladech spojenými s běžnou údržbou dřevěné stavby (časté výměny šindelových střech, vadných a zahnívajících trámů či desek apod.). Výjimku by mohly snad představovat komplexnější rekonstrukce dřevěné zvonice v letech 1742 – 1744 a 1775 – 1776.⁴³ Roku 1779 zde byly přeneseny staré opotřebované varhany z Bruzovic, za něž filiální kostel vydal 156 rýnských zlatých. O sedm let později byl nástroj opravován. Další změny v interiéru se týkaly spíše nových přírůstků v řadách liturgického náčiní. Např. roku 1778 byly pořízeny obrazy křížové cesty,⁴⁴ roku 1781 bylo zakoupeno celkem osm nových cínových svícňů, z toho šest větších, a také nové lavice. Roku 1786 přibýlo nové ciborium, o rok později nový misál, měděný pacifikál a 6 dalších cínových svícňů.⁴⁵ I tento dům Boží navštívili, podobně jako bruzovický farní kostel, nevtápní hosté. Podle německého zápisu ve farní kronice: „dne 15. června 1778 vylomili zloději dveře do sedlišťského kostela, též do sakristie, uřezali provazy od zvonů, vzali 2 alby, 10 pěkných ručníků, rochetu, krásný ornát s krásnými stříbrnými prýmkami, které utrhli a ornát potom nechali viset na panském plotě. Stříbrný kalich nenašli, protože krátce předtím byla nechána dělat nová skříň a věci byly ukryty“.⁴⁶

O tom, že vnitřní vzhled kostela zůstal od první poloviny 18. století intaktní, nás přesvědčují i dva inventáře sepsané farářem Františkem Karlem Leopoldem Schindlerem roku 1788 a roku 1794. Jistou inovací byla změna patronie bočního mariánského oltáře na evangelijní straně. Novým patronem tohoto oltáře se stal populární světec sv. Antonín Paduánský. Přibýla také poutní slavnost stanovená na neděli po svátku sv. Antonína. Zajímavá je zmínka o tom, že zde neexistoval Boží hrob. Je to pochopitelné vzhledem ke skutečnosti, že se bohoslužby svatého týdne i velikonočního tridua konaly ve farním kostele v Bruzovicích. Ve svatostánku sedlišťského kostela se již trvale přechovávala Nejsvětější svátost oltářní. Roku 1800 byly pořízeny nové varhany v ceně 160 rýnských zlatých. Za ustavení nástroje na kůru dostal varhanář, jehož jméno se nám nezachovalo, 4 rýnské zl. a 54 krejcarů. Tyto varhany byly o deset let později opravovány.⁴⁷

Farář Pavel Prutek sepsal roku 1808 podle nařízení politických úřadů také podrobný inventář filiálního kostela.⁴⁸ Díky tomuto inventáři víme, že vnější i vnitřní podoba kostela se již příliš nezměnila a odpovídá zhruba dnešnímu stavu. Již tehdy obíhala zdejší chrámovou loď dřevěná zastřešená ochozová galerie (tzv.

sobota). Největší pozornost však byla pocho-pitelně věnována kovovým předmětům. První místo zaujímal pozlacený stříbrný kalich s paténou. Dále se tady nacházel pozlacený měděný kalich s paténou, pozlacená měděná paténa pro návštěvy nemocných, pozlacená měděná monstrance a měděný kotlík ve křtitelnici. Z cínu byly vyrobeny 2 páry mešních konviček s táckem, 2 nádoby pro posvátné oleje a 1 lavor v sakristii. Na věži visely dva zvony. Největší nesl donační nápis: „*Jesus Nazareus Rex Judeorum – Joannes Matheus Simon vom Jahre 1736*“ a byl bezpochyby ulit v Opavě. Menší zvon byl bez jakéhokoliv nápisu,⁴⁹ stejně jako zvonek v sanktusníku. V kostele byly ještě 3 oltářní zvonky a jeden visící na stěně u vstupu do sakristie. Po vyjmenování kostelního prádla si pozornost zaslouží bohoslužebná roucha. Bylo zde celkem 7 barevných ornátů ušitých z hedvábí a ozdobenými vesměs zlatými nebo stříbrnými prýmkami a lemy. Z knih se v sakristii nacházely 2 mešní misály, 2 misály k pohřbům, 1 diecézní *Rituale* a *Sacramentarium*. Za zmínku stojí ještě např. 3 malé kříže na oltářích, plastika vzkříšeného Krista, 6 párů dřevěných oltářních svícňů, 2 pohřební máry či forma na pečení hostií.⁵⁰

Současný vzhled kostela (exteriér a interiér)

Dnešní farní kostel Všechných svatých v Sedlích patří mezi perly stavitelství a je vzácnou ukázkou dřevěné sakrální architektury 1. poloviny 17. století na Frýdecku. Exteriér si zachoval téměř identickou původní podobu, výjimku tvoří dřevěná věž z roku 1862,⁵¹ která byla postavena k tisíciletému cyrilometodějskému výročí a nahradila sešlou zvonici stojící před kostelem. Kostel, který je prvotřídní kulturní památkou, představuje roubenou jednodílnou stavbu, orientovanou podélně k hlavní ose. K evangelijní straně přiléhá sakristie, která byla později navýšena o patro s oratoří. Na epištolní (pravé) straně lodi je boční vchod, vedoucí do ochozu. Hlavní vstup do kostela je z čelní (západní) strany, rovněž z ochozu. Tento krytý ochoz je nesen hladkými sloupky. Nad hlavním vchodem se vypíná kvadratická čtyřpatrová věž z poloviny 19. století, zakončená bání s lucernou a menší cibulí s makovičkou a dvojitým křížem. Na strmé sedlové střeše, pokryté šindelem, je sanktusníková věžička polygonálního půdorysu situovaná nad presbytář. Vnější stěny kostela jsou částečně ošalovány deskami a latěmi. Presbytář je ukončen pětibocí. U hlavního vchodu je do vnější stěny zapuštěna barokní pískovcová kroupenka.⁵²

V interiéru kostela se nachází plochý strop. Na bočních stěnách byly roku 1984 odkryty fragmenty původní výmalby ze 17. století, o které se zmiňují nejstarší inventáře a vizitační protokoly. V presbytáři byla sondáží zjištěna temperová výmalba znázorňující zavěšenou drapérii, která byla restaurována. Nejcennější výmalba byla objevena za oltářem Nanebevstoupení Páně na epištolní straně. Je zrestaurována a představuje 6. zastavení křížové cesty s fragmentem nápisu: „/.../ WACLAW GEZ JAN SOBO /.../ I Z SEDLISZCIE“. Hlavnímu baroknímu oltáři z roku 1733 dominuje obraz znázorňující nebe se svatými, z nichž mnohé lze poznat podle atributů, většina světců vzhlíží k P. Marii v oblacích, umístěné v horní části plátna.⁵³ Tento obraz, zasazený do pozlaceného rámu, má rozměry 170 × 120 cm.⁵⁴ Na profilované oltářní římsě se nachází schéma sv. Trojice a plastiky andělů. Andělé nesou oválné medailónky s nápisy. Na bočním oltáři sv. Antonína se nachází obraz o rozměrech 160 × 105 cm. Znázorňuje téhož světce klečícího s rukama na prsou před Ježíškem, který stojí na otevřené knize a u jeho nohou leží lilie. Obraz je datován do roku 1730 a jeho autorství je připisováno malíři Eisnerovi. Po stranách obrazu stojí dřevěné barokní sochy sv. Jana Křtitele a sv. Pavla. Na protějším bočním oltáři na epištolní straně je umístěn obraz Nanebevstoupení Páně o rozměrech 145 × 90 cm, který vznikl okolo roku 1730, a je osazen v původním pozlaceném rámu. Po stranách oltáře stojí dvě metrové sochy neznámých světců (jeden z nich sv. Isidor?) a v nástavci sv. Šebastiána obklopeného plastikami hlav a postav andělů. V interiéru zaujmou pozornost ještě barokní kazatelna a dřevěná polychromovaná křtitelnice, vysoká 133 cm, v podobě anděla nesoucího vlastní nádobu křtitelnice.⁵⁵ Za nejvzácnější součást kostelního inventáře lze považovat dva barokní kalichy, které pořídil farář Vrána.⁵⁶ Tento kněz nechal roku 1737 přelít stříbrné mešní konvičky s táckem. Soubor se dochoval do dnešních dnů a nese nápis: „*Hos urceolos Ecclesia/ Sedliscensis Sumptibus / innovari curavit. Matthias Frant. Wrana / Par. Bruzo: Anno 1737*“.

Záduší

Ve sledovaném období byla existence každého kostela pevně vázána na zajištění jeho jmění, z něhož se financovala jeho údržba ale také výdaje na bohoslužby. Tento majetek se nazýval také záduším. Také filiální kostel disponoval pevnou částkou, která byla zvyšována systémem pravidelných každoročních

finančních příjmů. Kromě peněz se sbírek a fundací, z nichž se hradily výdaje na víno, hostie a vosk, to byly především příjmy ze skotní, zahrad a rybníčků. Víme, že kostel vlastnil již od roku 1604 tři skotně a rybníček, které pronajímал sedlištské obci za roční poplatek 1 zlatý 18 grošů.⁵⁷ Obec platila jednou ročně, vždy na sv. Martina (11. listopadu). Z nejstaršího inventáře se dozvídáme, že v polovině 17. století dostával kostel ročně z Kašparovy zahrady 15 grošů, ze zahrady Václava Ježe stejnou částku, z Haluškovy zahrady 3 grošů, od zahradníka Jana Soboty 1 zlatý a z rybníků 11 grošů 10 haléřů.⁵⁸ Roku 1672 platili kostelu za rybníky Matěj Michálek, Jan Cholik, panský dvůr z rybníčku na Kulhánkově gruntu, Jiří a Václav Kulhánkovi, Jiřík Bezruč a Jakub Mužný z Bruzovic.⁵⁹ O sto let později bylo držitelů rybníčků o jednoho méně, avšak počet pronajatých zahrad se nezměnil.⁶⁰ I sedlištský kostel vlastnil tzv. železné krávy, avšak jejich počet nikdy nepředčil farní kostel v Bruzovicích. V první polovině 17. století jich zde bylo 7, úrok z nich činil 1 zlatý 9 grošů.⁶¹ Stejný počet krav zde zaznamenal vizitátor roku 1652⁶² či registra o dvacet let později,⁶³ roku 1697 jich bylo 6.⁶⁴ Do roku 1735 jejich počet stoupl na 26, za jednu se platilo 9 grošů, většinou však byly na gruntech dvě (včetně sedlištského fojtství). Roku 1767 vlastnil kostel 33 krav a roku 1800 platilo 19 hospodářů za nespecifikovaný počet železných krav celkem 41 rýnských zlatých ročně.⁶⁵ Dalším zdrojem příjmů bylo půjčování kostelních peněz na úrok,⁶⁶ pohřební vyzvánění a tzv. gruntovní peníze.⁶⁷

Kostelní otcové

Farní provoz se neobešel bez laických sil. Jejich hlavní představitelé byli dva nebo tři tzv. kostelní otcové („*aeditui, vitrici, Kirchenväter*“), volení na obecních hromadách z vážených sedláků. Většinou zastávali zároveň i službu kostelníků. Otcové se starali o dobrý stav kostela, jeho inventář, pravidelně kontrolovali kostelní účty a opatrovali jeden klíč pokladny s kostelními penězi. Za své služby měli právo na slavný pohřeb a pobírali z kostelních peněz roční odměnu. Tyto zvyklosti se zachovávaly až do roku 1776, kdy Marie Terezie zrušila výsady kostelních otců a vzbudila tím velikou bouři nevole.⁶⁸ S kostelními otci v Sedlištsích se v pramenech setkáváme poprvé až roku 1672. Tehdy tuto nelehkou službu vykonávali Jiřík Bezruč a Václav Fojtův.⁶⁹ Při vizitaci roku 1679 byli oba sedlištsí kostelníci rovněž přísežní ale bez vyznání víry.⁷⁰ Od roku 1677 byl kostelním otcem svobodný Jan Kohut a roku 1695

k němu přibyl Matěj Kolář. Oba byli hodnoceni jako spolehliví, měli klíč od kostelní pokladny, druhým disponoval farář.⁷¹ Jako jejich nástupci byli roku 1719 připomínáni Jan Nezhoda a Stanislav Grygar.⁷² Pravidelný plat činil 3 groše za bohoslužby konané ve filiálním kostele.⁷³ Stejnou částku dostávali i z fundace, založené roku 1679 movitou frýdeckou měšťankou Hedvikou Syřínkovou.⁷⁴

Nejstarší hřbitov v Sedlištsích

Hřbitov u filiálního kostela v Sedlištsích je poprvé zmíněn ve vizitačním protokolu z roku 1652.⁷⁵ Sloužil k poslednímu odpočinku výhradně farníkům ze Sedlišť. Věřící z ostatních obcí bruzovické farnosti (tj. z Bruzovic, Kaňovic, Panských Nových Dvůrů, Pazderny a Žermanic) byli pohřbíváni u farního kostela sv. Stanislava v Bruzovicích. Inventář z roku 1677 stejně jako o dva roky mladší vizitační protokol popisují sedlištský hřbitov jako dobře ohrazený, se dvěma brankami na nichž byly upevněny kříže, místem pro nekřtěnátko a kostnicí.⁷⁶ Roku 1719 shledal vizitátor sedlištský hřbitov dostatečně rozsáhlý a obehnaný dřevěným parkánem.⁷⁷ Vzhled hřbitova se od druhé poloviny 17. století pravděpodobně nijak radikálně nezměnil, protože farář Vrána jej v inventáři roku 1726 popsal jako celý ohrazený, se dvěma brankami s kříži. Údržba hřbitova byla hrazena z kostelního jmění.⁷⁸ K výraznější opravě hřbitova došlo roku 1688. Tehdy byl obnoven dřevěný kříž nad brankou a parkány zastřešeny novým šindelem. Roku 1713 byla vyměněna střecha na kostnici. K další větší opravě hřbitova došlo roku 1733. O průběhu této opravy nás informují účty: „*5. listopadu 1733 za desky nad krucifix nad fortku na kyrchově dáno 3 gr. 6 hal.; 6. listopadu Jakubovi Tieslovi v Sedlištsích za 9 kop šindela kopa po 6 gr. k opbjení parkánu okolo kyrchova a crucifixu dáno 18 gr.; 7. prosince od pobíjení tohož kyrchova a crucifixu dáno 18 gr.*“⁷⁹ Tesař Tiesla pracoval na pokrývání hřbitovního plotu a kostela také o čtyři roky později.⁸⁰ Roku 1785 dosahovalo místo posledního odpočinku v Sedlištsích rozlohy 195 klafrů.⁸¹ Podle inventáře z roku 1808 byl hřbitov ohrazen dřevěným plotem a veškerou údržbu měla na starost obec.⁸² Rozloha hřbitova se v pozdějších obdobích příliš nezměnila a i když bylo roku 1906 založeno v obci nové místo posledního odpočinku, starý hřbitov si uchoval původní ráz až do současnosti a mj. slouží i jako ojedinělý skanzen litinových náhrobních křížů.

- 1 Božan, Jan Josef: Slaviček rájský. Hradec Králové 1719, s. 704.
- 2 Farnost Sedliště byla ustanovena pouze pro tuto obec při tamějším dosavadním filiálním kostele dne 1. února 1871. Prvním farářem byl potvrzen 26. března 1871 P. Jan Goril, který zde nastoupil 1. dubna. Materiály ke vzniku sedlišťské farnosti viz Zemský archiv v Opavě (dále jen ZA v Opavě), fond Generální vikariát v Těšíně (dále jen GVT), inv. č. 595, č. k. 83; Státní okresní archiv Frýdku-Místku (dále jen SOKA Frýdek – Místek), fond Archiv obce Sedliště, inv. č. 47, č. k. 3; fond Farní úřad Bruzovice (dále jen FÚ Bruzovice), inv. č. 61, sign. Ib, č. k. 1.
- 3 Markgraf, Heinrich: Die Rechnung über den Peterspfennig in Archidiakonat Oppeln 1447. Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens 27, 1893, s. 371. Srov. Londzin, Józef: Kościoły drewniane na Śląsku Cieszyńskim. Cieszyn 1932, s. 300. Valošek chybně uvádí, že sedlišťský kostel je poprvé zmiňován už roku 1376, Johann Heyne však ve své práci Sedliště nezmiňuje. Valošek, Isidor: Bruzovice. Bruzovice 1970, s. 35; Heyne, Johann: Dokumentirte Geschichte des Bisthums und Hochstiftes Breslau II. Breslau 1864, s. 118 – 120.
- 4 Dosavadní literatura se kloní k závěru, že byl kostel původně farním a fara po polovině 15. století zanikla. Srovnej např. Tengler, Ervín: 300 let dnešního kostela v Sedlišťích. Moravská Ostrava 1938, s. 4; Bakala, Jaroslav: Osídlení Frýdecka a Jablunkovska v období vrcholného feudalismu. Frýdek – Místek 1982, s. 147; Žáček, Rudolf: Pobeskydí od husitství do Bílé hory. Frýdek – Místek 1986, s. 77.
- 5 SOKA v Frýdku – Místku, fond FÚ Bruzovice, inv. č. 32, sign. VII, pag. 2 – 5. Srov. Tengler, Ervín: c. d., s. 4 – 5.
- 6 Pindur, David: Vznik panského dvora v Sedlišťích. In: Sborník Státního okresního archivu ve Frýdku – Místku 6, 2005, s. 16.
- 7 Národní archiv v Praze, fond Česká dvorská kancelář, inv. č. 120.
- 8 Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu (dále jen AAW), fond Akta parafii i miejscowości, sign. 55p Friedek; SOKA Frýdek – Místek, fond Farní úřad Frýdek, inv. č. 62, sign VII, pag. 49 – 51. Urbář frýdeckého panství z roku 1636 obsahuje o kostele poznámku: „Kostel v té vsi jest ke cti a chvále nesmrtelnému Bohu a jeho Všem svatým vystavěný a farář bruzovskému k spravování náleží“. ZA v Opavě, fond Velkostatek Frýdek (dále jen VS Frýdek), inv. č. 2, sign. A – 170, fol. 21.
- 9 ZAO, fond Sběrka matrik Severomoravského kraje (dále jen SMSK), inv. č. 2825, sign. Fr – III – 1, fol. 72; SOKA Frýdek – Místek, fond FÚ Bruzovice, inv. č. 32, sign. VII, pag. 12. Londzin uvádí ve své práci chybný letopočet 1624, J. Veselská a V. Škuta rok 1634. Viz Londzin, Józef: c. d., s. 300; Veselská, Jiřina: Dřevěné kostely v okolí Frýdku – Místku. Frýdek – Místek 1969, s. 15; táž: Sakrální památky v okrese Frýdek – Místek II – dřevěné kostely. Těšínsko, 25, 1972, č. 1 – 2, s. 26; Škuta, Vladimír: Dřevěné kostely na Těšínsku. Těšínsko, 19, 1966, č. 3, s. 36. Životopis tohoto faráře uvedl Pindur, David: Spor o Žermanice v 1. polovině 17. století. Těšínsko, 48, 2005, č. 4, s. 1–6.
- 10 Onderék, Josef – Polach, Josef – Antonín, Stříž Ferdinand: O naší vesnici Sedlišťích. Sedliště 1966, s. 42 – 43. Strojopis uložen v SOKA Frýdek – Místek.
- 11 Sobotík, Bohumil – Grobelný, Andělín (edd.): Urbář panství frýdecko – místeckého z r. 1580. Opava 1953, s. 62; ZA v Opavě, fond Vs Frýdek, inv. č. 2, sign. A – 170, fol. 20 aj. Srov. Pindur, David: Vznik panského dvora, s. 12.
- 12 ZAv Opavě, fond SMSK, inv. č. 2826, sign. Fr – III – 2, pag. 257 – 258; SOKA Frýdek – Místek, fond FÚ Bruzovice, inv. č. 32, sign. VII, pag. 21 – 22.
- 13 AAW, fond Administracja diecezji (dále jen AD), sign. II b 73, fol. 43 – 44. Srov. Jungnitz, Joseph (ed.): Visitationsberichte der Diözese Breslau. Archidiakonat Oppeln I. Breslau 1904, s. 24; Morr, Josef: Der ehemals österreichische Anteil der Diözese Breslau nach den Visitationsberichten des 16. und 17. Jahrhunderts II. Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Schlesiens 14/15, 1919 – 1920, s. 102 – 103; Londzin, Józef: c. d., s. 301; Slíva, Ladislav: Kronika bruzovské farnosti II. Bruzovice 1943 – 1946 – rukopis; Tengler, Ervín: c. d., s. 3 – 4.
- 14 ZA v Opavě, fond SMSK, inv. č. 2826, sign. Fr – III – 2, pag. 258.
- 15 Originál knihy je deponován v Ústřední knihovně Slezského zemského muzea v Opavě (dále jen SZM Registra).
- 16 O rubrikách se dozvídáme již z první strany, kde stojí: „Registra kostela sedlišťského Všechn Božích svatých, založena za dvojicích. kněze Fridricha Chalíka, na ten čas faráře, a za kostelníkův Jiřika Bezruč a Václava Fojtového Léta Páně 1672. V nichžto poznamenané důchody jeho 1. z krav a u kterých lidí zůstávají, 2. z země, zahrad, rybníkův a kteří takové drží, 3. z peněz půjčených pod aurok, a kteří je mají, 4. z gruntových peněz odporučených aneb ukaupených, 5. z starých restův, totižto aurokův zasedělých, 6. z proseb do míška. Item vydání 1. na chrám Páně, 2. na víno, 3. na vosk, 4. na festivaly a hostie.“ SZM Registra. Srov. Žáček, Rudolf: K cenám na Frýdecku koncem 17. a počátkem 18. století. Těšínsko, 39, 1996, č. 1, s. 7.
- 17 SZM Registra. Srov. Žáček, Rudolf: K cenám, s. 9.
- 18 SOKA Frýdek – Místek, fond FÚ Bruzovice, inv. č. 32, sign. VII, pag. 124 – 126.
- 19 AAW, fond AD, sign. II. b. 74, pag. 66 – 69. Srov. Jungnitz, Joseph (ed.): c. d., s. 231 – 232; Morr, Josef: c. d., s. 103 – 106; Slíva, Ladislav: c. d.; Tengler, Ervín: c. d., s. 8 – 11; Urban, Wincenty: Z dziejów duszpasterstwa katolickiego w archidiakonacie opolskim i głogowskim w czasach nowożytnych I. Warszawa 1975, s. 43.
- 20 Sv. Josef se jako Kristův pěstoun těšil v období baroka veliké oblibě napříč všemi vrstvami katolické společnosti. K jeho kultu ve vřatislavské diecézi viz obsáhlou studii Fitych, Tadeusz: Kult św. Józefa na Śląsku w XVII i XVIII wieku. In: Misericordia et Veritas. Księga pamiątkowa ku czci Księdza biskupa Wincentego Urbana. Wrocław 1986, s. 147 – 171.
- 21 AAW, fond AD, sign. II. b. 74, pag. 67.
- 22 SOKA Frýdek – Místek, fond FÚ Bruzovice, inv. č. 32, sign. VII, pag. 126. Srov. Al Saheb, Jan – Pindur, David: Příspěvek k dějinám frýdeckého panství v 17. století. Vlastivědné listy 31, 2005, č. 1, s. 9.
- 23 SZM Registra. Ke kuruckému vpádu viz Al Saheb, Jan: Kurucký vpád na hukvaldské panství roku 1680. Těšínsko, 48, 2005, č. 1, s. 7 – 12.
- 24 Podrobněji o tomto stolaři a jeho potomcích viz Indra, Bohumír: Barokní řezbář a sochař Weissmannové ve Frýdku. Časopis Slezského muzea – B 37, 1988, č. 3, s. 266 – 267. Zde je také mj. zmíněna i práce pro sedlišťský kostel. Tamtéž, s. 267.
- 25 SZM Registra. Srov. Žáček, Rudolf: K cenám, s. 11.
- 26 AAW, fond AD, sign. II. b. 76. c, fol. 360. Srov. Jungnitz, Joseph (ed.): c. d., s. 567 – 568; Morr, Josef: c. d., s. 106 – 107; Urban, Wincenty: c. d., s. 167; Tengler, Ervín: c. d., s. 11.
- 27 „Spravena toho roku monstranti, která váží 122 loty lehké 12 proby, dáno stříbra na rýnských a jiných penězích 67 R 13 gr. 6 hal. Znovu poslalo se 4 R celé zlatníkoví 3 R 12 gr. Zlatník přidal svého stříbra 13 lot, dáno 7 R. Na pozlacení dáno 6 dukátův, z kostela dva, které od dávna v pokladnici byly 5 R. Prominěno od P. Jáchyma Lechnitého 3 a od zlatníka čtvrtý, jeden každý po 4 rýnských a 6 gr. činí 14 R. Za přes železný do tejj monstrantie dáno šlosařovi 7 gr. 6 hal. Sklářovi za dvě kolečka skleně 4 gr. 6 hal. Zlatníkovi od díla, počítajíc od lotu po 5 gr. 3 hal.: 17 r 28 gr. 6 hal. Poslovi, který ji k slavnosti Všechn svatých přinesl 9 gr.“ SZM Registra.
- 28 AAW, fond AD, sign. II. b. 148, fol. 95.
- 29 SOKA Frýdek – Místek, fond FÚ Bruzovice, inv. č. 32, sign. VII, pag. 125.
- 30 SZM Registra.
- 31 SOKA Frýdek – Místek, fond FÚ Bruzovice, inv. č. 32, sign. VII, pag. 124.
- 32 SZM Registra.
- 33 Varhanář Svařovský (také Smarzewski) byl patrně polského původu, kromě Sedlišť pracoval roku 1710 pro kostel sv. Valentina v Příboře, později se definitivně usadil na Krakovsku. Sehnal, Jiří: Barokní varhanářství na Moravě I. Brno 2003, s. 115.
- 34 SZM Registra. Farář Ondřej František Mandáč zaznamenal mezi přírůstky ve vybavení filiálního kostela pořízené jeho předchůdcem Bienkem relikviář, stříbrnou monstranci, stříbrné konvičky a bílý ornát, který pořídil Jan Mertina. SOKA Frýdek – Místek, fond FÚ Bruzovice, inv. č. 32, sign. VII, pag. 131.
- 35 Kazatelna byla opravována a zlacena frýdeckým malířem Gelou

- roku 1720. Téhož roku zaplatil sedlišťský kostel za odpustky, které donesl z Říma jistý Škola z Frýdku. SZM Registra.
- 36 Edice jeho protokolu z roku 1717 o Sedlišťích viz Panic, Idzi (ed.): *Sprawozdania wizytacyjne biskupów wrocławskich (z roku 1717). Dekanaty: cieszyński, frysztański, frydecki, wodzisławski i bielski. Acta Historica Silesiae Superioris I. Cieszyn 1994, s. 127 – 128.*
 - 37 AAW, fond AD, sign. II. b. 157, pag. 297 – 298.
 - 38 SOKA Frýdek – Místek, fond FÚ Bruzovice, inv. č. 57, sign. I a, b, e; č. k. 1. Inventář z roku 1726 srov. Slíva, Ladislav: c. d.
 - 39 SZM Registra. Srov. Žáček, Rudolf: K cenám, s. 12.
 - 40 Špatně čitelný donační nápis v latinském jazyce zní: „*HOC ALTARE IN HONOREM SS: SUISS PROSSUMPTIBUS /.../ Exstrui curavit festua anno 1733 Expedit ECCLESIA & Coloribus abduci officie Procuravit florumpros Successorum vira flimento /.../ MATTHIAS FRAN: WRANA PAROCHUS BRUZOVICENSIS & SEDLISCENSIS.*“
 - 41 SZM Registra. Srov. Žáček, Rudolf: K cenám, s. 12.
 - 42 Nový kalich posvětil 29. května 1736 fulnecký prelát Gratabi. SOKA Frýdek – Místek, fond Farní úřad Sedliště (dále jen FÚ Sedliště), inv. č. 1, sign. IIc.
 - 43 SOKA Frýdek – Místek, fond FÚ Sedliště, inv. č. 1, sign. IIc. Obě rekonstrukce vyžadovaly velkou angažovanost farníků, a také zručnost místních tesařů.
 - 44 Křížová cesta byla pořízena nákladem kostelníka Jakuba Petreka a jiných dobrodinců. V neděli 21. června 1778 ji slavnostně posvětil generální vikář a frýdecký arcikněz Justus Vilém hrabě Pražma. SOKA Frýdek – Místek, fond FÚ Bruzovice, inv. č. 32, sign. VII, pag. 283.
 - 45 SOKA Frýdek – Místek, fond FÚ Sedliště, inv. č. 1, sign. IIc.
 - 46 SOKA Frýdek – Místek, fond FÚ Bruzovice, inv. č. 32, sign. VII, pag. 282.
 - 47 SOKA Frýdek – Místek, fond FÚ Sedliště, inv. č. 1, sign. IIc.
 - 48 ZA v Opavě, fond Zemská vláda slezská v Opavě (dále jen ZVSO), inv. č. 58, fol. 137 – 139.
 - 49 Oba zvony byly v 19. století přeneseny do nové věže. V listopadu 1915 byly rekvírovány pro válečné účely. Větší zvon z roku 1735 vážil 368 kg a Farní úřad v Sedlišťích za něj obdržel 1 472 rakouských korun (1 kg po 4 korunách). Druhý zvon, který byl pravděpodobně starší, měl hmotnost 145 kg a bylo za něj vojenským erárem zapláceno 580 korun. Viz SOKA Frýdek – Místek, fond Okresní úřad ve Frýdku, inv. č. 610, sign. N, č. k. 324; fond FÚ Sedliště, inv. č. 6, sign. Ia, č. k. 1. Více údajů o zrekvírovaných zvonech viz ZA v Opavě, fond ZVSO, inv. č. 1933, sign. IV/41 K7, č. k. 3592.
 - 50 ZA v Opavě, fond ZVSO, inv. č. 58, fol. 138 – 139.
 - 51 Onderek, Josef – Polach, Josef – Stříž, Antonín Ferdinand: c. d., s. 42; Michálková, Lucie: Z dějin sedlišťského kostela Vše ch svatých a fary. In: Čtení o Sedlišťích. Sedliště 2005, s. 171.
 - 52 Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě (dále jen NPÚ Ostrava), evidenční list nemovitě kulturní památky: Sedliště, farní kostel Vše ch svatých, poř. č. 704. Srov. Mičák, Leoš: Státní seznam nemovitých kulturních památek okresu Frýdek – Místek. Ostrava 1980, s. 97 (autor uvádí chybný letopočet výstavby kostela, 1624, který převzal z inventáře z roku 1808); Veselská, Jiřina: Dřevěné kostely, s. 15 – 17.
 - 53 Zatímco podle inventáře P. Pavla Prutka měl být obraz namalován roku 1752, evidenční list movité kulturní památky kladé podle neuvedeného zdroje mezi léta 1684 – 1689 a autorství připisuje jistému Janu Volnému z Frýdku. Viz NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky: Sedliště, hlavní oltář, poř. č. 138.
 - 54 V pravém dolním rohu obrazu je vyobrazen andělek držící rozevřenou stuhu s nápisem: „*Nimis honorati Sunt Amici Tui, Deus: nimis Confortatus Est Principatus Eorum: Psal: 138: V. 17.*“ Viz Trizuljaková, M.: Zpráva o restaurátorské práci: restaurování oltářních obrazů z kostela Vše ch svatých v Sedlišťích (včetně rámu). 1983. Zpráva je uložena na Římskokatolickém farním úřadu ve Frýdku. Srov. Schenková, Marie – Olšovský, Jaromír: Barokní malířství a sochařství ve východní části českého Slezska. Opava 2004, s. 105.
 - 55 NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky: Sedliště, kazatelna, poř. č. 135; Sedliště: křtitelnice, poř. č. 137. Srov. Veselská, J.: Dřevěné kostely v okolí Frýdku – Místku, s. 17.
 - 56 První kalich nese nápis: „*Calicem hunc ecclesiae sedliscensis spectantem innovari curavit Mathias Franciscus Wrana* – *parochus Bruzovicensis*“. Na druhém kalichu je také latinský nápis: „*Omnibus Sanctis in Sedlisstz defert voto Mathias Franz Wrana parochus Bruzovicensis 1733*“. Viz Londzin, Józef: c. d., s. 309; Slíva, Ladislav: c. d. Skutečnost, že se v kostelech v Bruzovicích a v Sedlišťích dochovaly vzácné liturgické předměty z drahých kovů, vysvětluje farní kronika: „*Roku 1810 mělo se odevzdat všechno zlato a stříbro z kostelů pro zaplacení sumy žádané Napoleonem od rakouského císaře. Zde však byly některé kalichy z inventářů farního a filiálního kostela zamlčeny a monstrance (v Bruzovicích) vykoupěna farníky sbírkou zlata a stříbra.*“ SOKA Frýdek – Místek, fond FÚ Bruzovice, inv. č. 32, sign. VII, pag. 290. Srov. Pospíšil, Josef: Z památní knihy fary bruзовské. Věstník Matice Opavské 13, 1905, s. 16.
 - 57 ZA v Opavě, fond Urbaniální komise slezská v Opavě – listiny, poř. č. 168.
 - 58 ZA v Opavě, fond SMSK, inv. č. 2826, sign. Fr – III – 2, pag. 257; SOKA Frýdek – Místek, fond FÚ Bruzovice, inv. č. 32, sign. VII, pag. 25.
 - 59 SZM Registra. Srov. Žáček, Rudolf: K cenám, s. 7.
 - 60 SOKA Frýdek – Místek, fond FÚ Sedliště, inv. č. 1, sign. IIc. Ve vizitačním protokolu z roku 1798 bylo přikázáno bruзовickému faráři důsledně požadovat finance z těchto pozemků. Viz Archivum Państwowe w Katowicach, Oddział w Cieszynie, fond Komora Cieszyńska, sign. 1390, pag. 149; ZA v Opavě, fond GVT, nezpracovaná část fondu.
 - 61 ZA v Opavě, fond SMSK, inv. č. 2826, sign. Fr – III – 2, pag. 257; SOKA Frýdek – Místek, fond FÚ Bruzovice, inv. č. 32, sign. VII, pag. 25. K tomuto zdroji příjmů obecně viz Michal, Jan: Kostelní účty. Praha 1907, s. 9; Radlinský, Miloš: „Železné krávy“. Selský archiv I, 1902, č. 1, s. 27.
 - 62 AAW, fond AD, sign. II. b. 73, fol. 44. Srov. Jungnitz, Joseph (ed.): c. d., s. 24.
 - 63 SZM Registra. Srov. Radlinský, Miloš: c. d., s. 27.
 - 64 AAW, fond AD, sign. II. b. 148, fol. 95.
 - 65 SOKA Frýdek – Místek, fond FÚ Sedliště, inv. č. 1, sign. IIc.
 - 66 Stejně jako v případě farního kostela v Bruzovicích si i od sedlišťského půjčovali nejvíce peněz majitel frýdeckého panství František Vilém hrabě Pražma a jeho manželka Marie Ludovika, majitel dolnodomaslavického panství Antonín Harasovský z Harasova či město Frýdek. Srov. SZM Registra; SOKA Frýdek – Místek, fond FÚ Sedliště, inv. č. 1, sign. IIc.
 - 67 Jednalo se o půjčku kostela hospodářům na zakoupení gruntů. Mezi největší dlužníky filiálního kostela patřili v 18. století sedlišťští fojti. Viz ZA v Opavě, fond Sbirka pozemkových knih – Velkostatek Frýdek, sign. G 659, fol. 19; sign. G 660, fol. 2 – 8.
 - 68 Zuber, Rudolf: Osudy moravské církve v 18. století I. Praha 1987, s. 202.
 - 69 SZM Registra.
 - 70 AAW, fond AD, sign. II. b. 74a, pag. 68. Srov. Jungnitz, Joseph (ed.): c. d., s. 232; Morr, Josef: c. d., s. 105.
 - 71 AAW, fond AD, sign. II. b. 148, fol. 96.
 - 72 AAW, fond AD, sign. II. b. 157, pag. 297.
 - 73 SZM Registra; SOKA Frýdek – Místek, fond FÚ Sedliště, inv. č. 1, sign. IIc. Roku 1808 činilo *salarium* sedlišťských kostelníků 1 rýnský zlatý. ZA v Opavě, fond ZVSO, inv. č. 58, fol. 141.
 - 74 Moravský zemský archiv v Brně, fond B 2 Moravské gubernium – církevní oddělení, inv. č. 403, sign. F 2/3, č. k. 37; SOKA Frýdek – Místek, fond FÚ Bruzovice, inv. č. 57, sign. I a, b, e; č. k. 1.
 - 75 AAW, fond AD, sign. II. b. 73, fol. 43. Srov. Jungnitz, Joseph (ed.): c. d., s. 24; Morr, Josef: c. d., s. 103; Londzin, Józef: c. d., s. 301.
 - 76 Inventář viz SOKA Frýdek – Místek, fond FÚ Bruzovice, inv. č. 32, sign. VII, pag. 125. Vizitační protokol viz AAW, fond AD, sign. II. b. 74a, pag. 68. Srov. Jungnitz, Joseph (ed.): c. d., s. 232; Morr, Josef: c. d., s. 105; Londzin, Józef: c. d., s. 303.
 - 77 AAW, fond AD, sign. II. b. 157, pag. 298.
 - 78 SOKA Frýdek – Místek, fond FÚ Bruzovice, inv. č. 57, sign. Ia, b, e; č. k. 1. Týž farář zmiňuje ve starším inventáři z let 1719 – 1720 v Sedlišťích dřevěnou kostnici a hřbitůvek pro nepokřtěné děti. Tamtéž.
 - 79 SZM Registra.
 - 80 SOKA Frýdek – Místek, fond FÚ Sedliště, inv. č. 1, sign. IIc.
 - 81 ZA v Opavě, fond GVT, inv. č. 323, č. k. 4, fol. 2.
 - 82 ZA v Opavě, fond ZVSO, inv. č. 58, fol. 137.

K průběhu 1. slezské války (1740 – 1742) na těšínsko – moravském pomezí

Jan Al Saheb

Když dne 20. října 1740 opustil tento svět poslední vládnoucí mužský potomek habsburského rodu, císař Karel VI., jen málokdo z jeho poddaných tušil, jakým způsobem do osudu jeho velké říše zasáhnou následující léta. Již dlouhých 27 let před svou smrtí, kdy Karel VI. stále marně čekal na narození zdravého mužského potomka, vydal v roce 1713 (4 roky před narozením Marie Terezie) tzv. pragmatickou sankci, která měla zajistit mj. následnictví jeho rodu také po ženské linii.¹ Za nemalých habsburských ústupků posléze tento dokument uznala většina zainteresovaných evropských zemí, až na bavorského kurfiřta Karla Albrechta. Avšak ten, ačkoliv byl manželem jedné z Karlových neteří, by jen stěží mohl sám, bez širší politické podpory, prosadit své nástupnické nároky. Podobně na tom byl i saský kurfiřt a zároveň polský král August III.

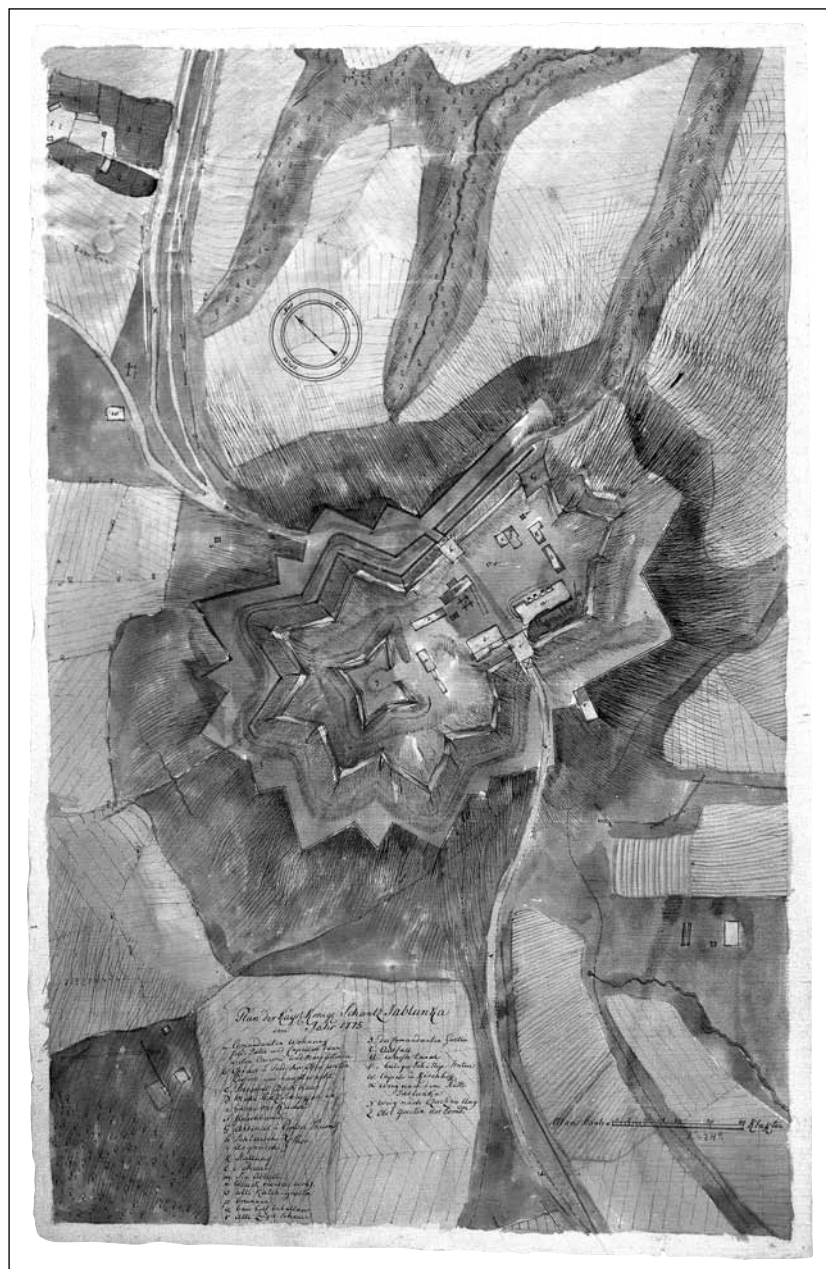
O tom, že pragmatická sankce stála již od svého počátku na velmi křehkých základech, se habsburští politikové přesvědčili už v prvních týdnech po nástupu Karlovy dcery, mladé Marie Terezie, na trůn. Ještě před tím, než se totiž zpráva o úmrtí Karla VI. donesla do Berlína na dvůr pruského krále Fridricha II., vystoupil tento ctižádostivý panovník, bažící po velmocenském postavení svého státu, s nároky na část území Slezska. Přestože pruské nároky byly více než pochybné (argumentovaly mj. někdejší hohenzollernskou državou Krnovska), představovaly pro Vídeň reálnou hrozbu.²

Ta se stala skutkem dne 16. prosince 1740, když pruská vojska překročila slezské hranice a koncem prosince již byla obležena nejdůležitější habsburská pevnost v severozápadním Slezsku, Hlohov (n. Glogau, p. Głogów). Pruská vojska, vedená schopným generálem Kurtem Christophem Schwerinem, pokračovala v obsazování Dolního Slezska, kde se téměř nesetkala s vojenským odporem. Dne 3. ledna 1741 vstoupila bez boje také do slezské metropole Vratislavi (n. Breslau, p. Wrocław) a pokračovala dále na Lehnici (n. Liegnitz, p. Legnica) a Svídnici (n. Schweidnitz, p. Świdnica). V té době již naplno běžela vyjednávání mezi pruskými a rakouskými diplomaty. Fridrich II. zpočátku nabízel Marii Terezii za území Dolního Slezska pomoc ve sporu o nástupnictví v monarchii a také slíbil při volbě císaře dát svůj kurfiřtský hlas jejímu

manželovi, Františku Štěpánu Lotrinskému. Marie Terezie, vědoma si významu a bohatství Slezska, však tuto jeho nabídku rázně odmítla. Dvacet dní po obsazení Vratislavi, dne 23. ledna 1741 pak vstoupila Schwerinova vojska také do Opavy, odkud den před tím odešel v prosinci jmenovaný velitel nepříteli četných rakouských sil rozmístěných ve Slezsku, generál Browne. Zároveň byly obsazeny i Bruntál a Krnov, kde si Prusové zřídili své základny. Počátkem února 1741 obsadil pruský plukovník de la Motte Fouqué Těšínsko. Kromě pevností Hlohov, Nisa (n. Neisse, p. Nysa) a Břeh (n. Brieg, p. Brzeg) tak bylo pod kontrolou Prusů již téměř celé Slezsko. Navíc veškerá snaha vídeňské diplomacie vytvořit širší protipruskou koalici

Vybraňci – parerga
Wielandovy mapy, 1736
(sbírka Muzea Těšínska)

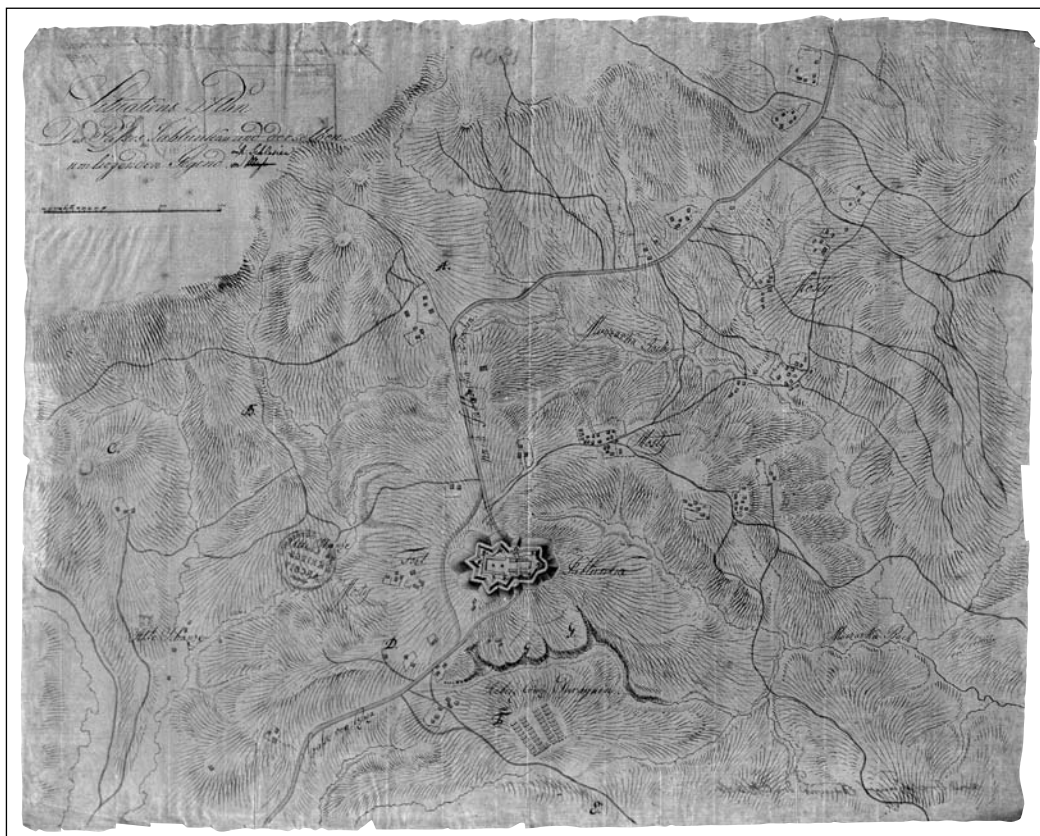
Plán jablunkovských šancí
(18. století)

a zvrátit tak dosud nepříznivý vývoj ve Slezsku nevedla k očekávanému efektu. Naopak porážka rakouských vojsk vedených zcela neschopným a nerozhodným generálem, hrabětem Vilémem Neippergem, dne 10. dubna 1741 v bitvě u Molvic (n. Molwitz, p. Małujowice) poblíž Břehu, otevřela cestu k agresi a vojenskému řešení otázky „rakouského dědictví“ také pro další, dosud váhající evropské dvory. Mezi nejaktivnější v tomto směru náleželi především již zmínění bavorský kurfiřt Karel Albrecht a saský kurfiřt, polský král August III. V bezvýhodné situaci uzavřela Marie Terezie s Fridrichem II. dne 9. října 1741 příměří v Klein Schnellendorfu, aby mohla veškeré síly vrhnout proti Karlu Albrechtovi. Ten se přesto v prosinci v obsazené Praze prohlásil za českého krále, avšak nepříliš dlouho poté, v lednu 1742, obsadil rakouský generál Khevenhüller hlavní bavorské město

Mnichov. Tento výrazný úspěch přiměl Fridricha II., obávajícího se ztráty dosavadních územních zisků, aby v rozporu s příměřím vtrhl na Moravu a do Čech. Definitivní porážku Habsburků v tzv. první slezské válce pak znamenalo vítězství Prusů v bitvě u Chotusic nedaleko Čáslavi v květnu 1742. V červnu 1742 bylo ve Vratislavi uzavřeno příměří a dne 28. července téhož roku podepsali zástupci obou stran mírovou smlouvu v Berlíně. Na jejím základě postoupila Marie Terezie ve prospěch Pruska většinu Slezska a Kladsko, jedinou útechou jí mohl být fakt, že se podařilo před uchvatiteli zachránit alespoň Čechy a Moravu.³

Zaměříme nyní pozornost na dění na těšínsko – moravském pomezí krátce po přepadení Slezska pruskými vojsky. Důsledkem nečekaně rychlého a téměř nezastavitelného postupu Prusů Dolním Slezskem bylo nabíledni, že i přes stále poměrně značnou vzdálenost Těšínska a přilehlého území Moravy od nepřátelských jednotek bude potřeba zajistit jejich obranu a také zabránit nepříteli překročit uherskou hranici. Jelikož jsme se již zmínili o rakouské neschopnosti čelit tomuto ohrožení přímým střetem v rozvinutých liniích bojujících armád, ať již byly její příčiny jakékoliv, znalo válečnictví 18. století pouze jediný další osvědčený a účinný způsob, jakým postup protivníka zastavit anebo alespoň zpomalit. Byl jím systém pohraničních opevnění, které vytvářely opěrné body obrany a bez jejichž ovládnutí nemohl nepřítel účinně kontrolovat dané území. V případě Těšínska tedy připadaly v úvahu zejména tzv. šance a šancečky v blízkosti Jablunkova, jejichž význam byl o to větší, že navíc chránily strategický průsmyk a přístupovou cestu do Uher. Moravsko – uherské pomezí pak měly chránit, ve srovnání s jablunkovskými šancemi téměř bezvýznamné, menší pevnosti, šancečky, nacházející se v tzv. Zadních horách (t.j. prostor mezi Černou a Bílou Ostravicí).⁴ Jablunkovské velké šance společně se systémem přilehlých menších opevnění představovaly sice již zastaralý typ fortifikací, odpovídajících spíše vojensko - technickým nárokům 17. než 18. století, a přestože se navíc nacházely již v dosti bídém stavu, představovaly stále klíč k ovládnutí celého přilehlého prostoru.

O neutěšeném stavu fortifikací poblíž Jablunkova informoval kompetentní státní úřady ještě před vypuknutím pruské agrese, v červnu 1740, tamní velitel, podplukovník baron Joseph O' Reilly. Ten, jako by tušil blízkost se nebezpečím, žádal nejen o urychlenou opravu těchto pevností, ale také o zvýšení počtu mužů své posádky. Tu počátkem února roku 1741, v době, kdy došlo ke vpádu Prusů na Těšínsko,

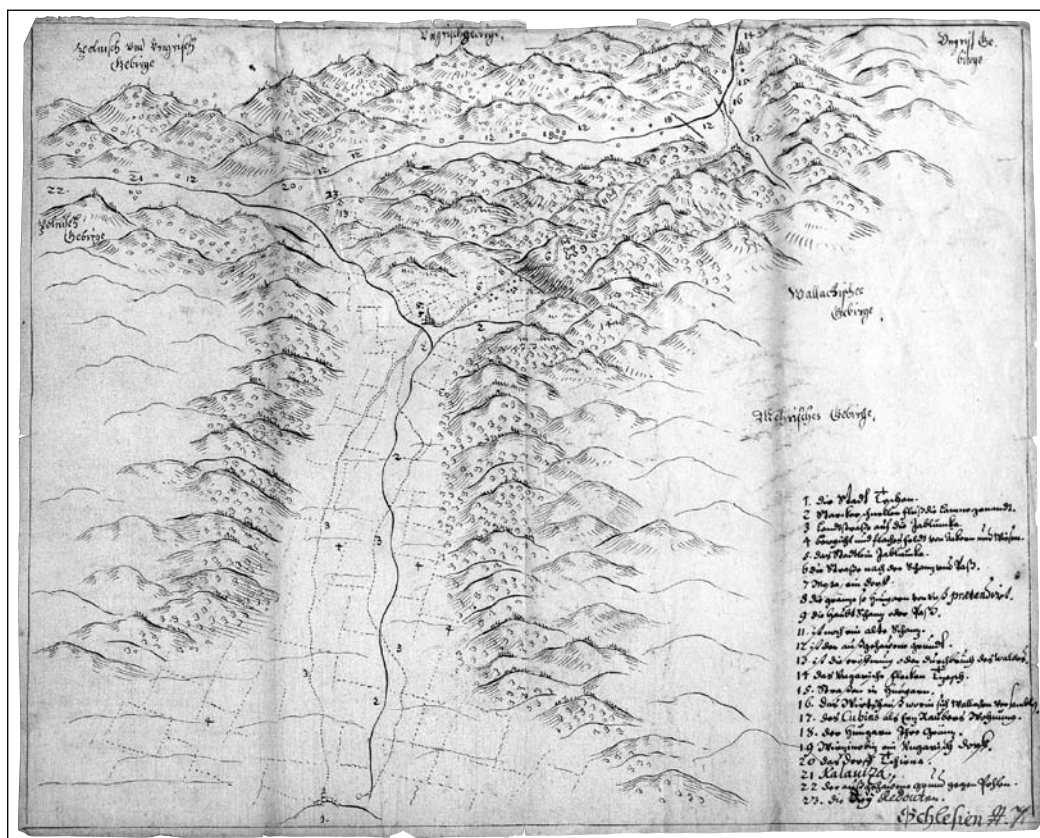
Plán jablunkovských šancí
(18. století)

tvorila pouze jediná setina (rota) novácků pěšího pluku Václava Wallise a dále několik set příslušníků ozbrojené domobran, v dobových pramenech označovaných poněkud výrazem „Wybrantzen“, vybraných ze zdejšího obyvatelstva.⁵ Uvedená posádka navíc měla celkem k dispozici ve všech pevnostech pouhých osm děl. Mezi obránci, úměrně s blížícími se pruskými oddíly, také proto rostla nedůvěra v jejich velitele a především ve schopnost pruskému náporu odolat. Za projev toho lze považovat jednak neúspěšný pokus několika členů posádky o dezerci a také napadení kaprála Adama Šustra při vyplácení žoldu, které ovšem zapříčinil sám, když dva z vojáků dal surově zbít holí „... Corporal demselben zwei streich mit dem Stock gegeben...“. Dne 15. ledna 1741 proto žádal podplukovník O' Reilly svého nadřízeného, aby vynesl konečný rozsudek popravit (*Execution*) pět hlavních aktérů této vzpoury (*Aufuhr*).⁶

Podobně, zcela nedostatečným způsobem, byly zajištěny šance na moravsko – uherském pomezí. Na Javořinku i Borsučí byli již v průběhu jara roku 1740, tedy více než půl roku před pruskou agresí, povoláni především vysloužilci ze záloh. Někteří z nich již dosáhli poměrně vysokého věku a nepředstavovali by pro pruské jednotky v případě ozbrojené srážky adekvátní protivníky. Mnozí z těchto „obdankovaných vojáků“ (tj. propuštěných ze služby) následkem špatné stravy a v několika případech dokonce také svého stáří (!) při výkonu této vojenské

služby zemřeli. Jelikož Javořinka i Borsučí se v té době nacházely na území frýdlantské farnosti, byli takoví vojáci pohřbeni na hřbitově ve Frýdlantě, vzdáleném bezmála pětadvacet kilometrů. Pro ilustraci uvádím jeden ze zápisů ve frýdlantské úmrtní matrice „... z Borsučího Joannes Kros voják, maje věku svého okolo 85 let, opatřen všemi svátostmi v Pánu usnul, pochován dne 15. februarii...“.⁷

Jak již bylo předesláno, koncem prosince 1740 obsadily pruské jednotky Opavu a dne 25. ledna 1741 porazil generál Schwerin nepočetné rakouské oddíly poblíž Hradce nad Moravicí. Krytím levého křídla v Opavě, Bruntále, Krnově a okolí přezimujících pruských oddílů byl pověřen plukovník de la Motte Fouqué (1698 – 1774). Tento Holanďan v pruských službách proto s oddíly v síle čtyř praporů pěchoty a pěti švadron jízdy obsadil počátkem února 1741 prakticky celé Těšínsko, včetně města Těšína a snažil se co nejrychleji opanovat i jablunkovské šance, aby pruské síly zabezpečil před očekávanými přepady především lehké uherské jízdy, husarů. Svého cíle dosáhl až nečekaně rychle, když se dne 8. února 1741 zmocnil všech pevností bez boje. Podplukovník O' Reilly si pouze na svém protivníku vymínil svobodný odchod posádky se dvěma děly. Záhy po odchodu obránců nechal plukovník de la Motte Fouqué šance obsadit třemi sty muži pěchoty, patnácti husary a dvěma doprovodnými pěchotními děly, sám se poté vrátil do Těšína.⁸

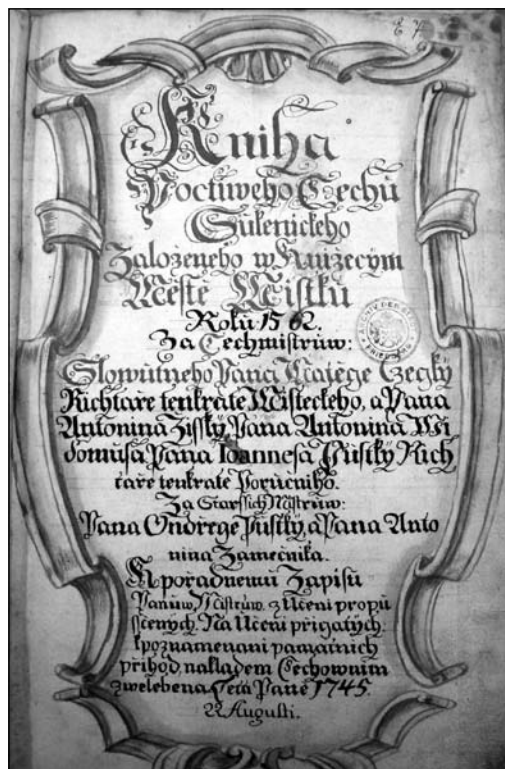
Pruské posádky byly na „zimní kvartýry“ poté rozmístěny ve všech částech Těšínska, zejména pak ve městech, odkud pravidelně vyjížděly zásobovací oddíly „obstarávat“ potravu a jiný proviant od venkovského obyvatelstva. Jedna z pruských posádek pobývala také ve Frýdku. Nelze se proto divit, že hrozby takovýchto nevídaných „návštěv“ se velmi obávali také na přilehlém území Místčka. Ohrožení se cítili být zejména místečtí měšťané, které dělila od Prusy obsazeného Frýdku pouze řeka Ostravice. Na ochranu města se proto do Místku přesunula jednak část oddílů vysloužilců z Javoříanky a Borsučího, mnohem početněji zastoupeny zde však byly houfy špatně vyzbrojených a neukázněných Valachů, příslušníků „zemské domobrany“. Je na místě podotknout, že tyto „oddíly“ byly v polovině 18. století z vojenského hlediska již přinejmenším jedno a půl století přežitkem a v žádném případě je nebylo možno považovat za účinnou formu ochrany před pruskými, kvalitně vyzbrojenými a především skvěle vycvičenými oddíly. Na druhou stranu tento fakt vypovídá leccos o stavu, v němž se Habsburská říše na počátku čtyřicátých let 18. století nacházela. K očitém svědkům příchodu těchto „obránců“ do Místku patřil také František Josef Čejka, syn cechmistra místeckého soukenického cechu a pozdější místecký děkan. Ten vylíčil tuto událost následujícími slovy „... když tento silný a udatný půlnoční lev (Fridrich II.) se dostal na hranice slezské

do Frýdku, tehdy Moravané přestrašení řvaním jeho udatné zbroje, vypravili lid na odporu tomu nepříteli zbrojně na hranici moravsků do Místka. Ten lid byl nejvíc valašský, kterého bylo v Místku přes dva tisíce...“.⁹ Přestože k Čejkovu odhadu počtu obránců bychom měli být přinejmenším skeptičtí, z dochovaných archivních materiálů je zřejmé, že kvantitou mnohonásobně převyšovali počet ve Frýdku kvartýrujících Prusů. Počátkem února 1741 se totiž ve Frýdku nacházela pouze jedna kompanie pěšího pluku o síle pouhých jednadevadesáti mužů, včetně jednoho poručíka (Leutenant), praporčíka (Fehndrich), šikovatele (Feldwebel) a pěti kaprálů.¹⁰

Obránci města Místku, vědomi si své drtivé početní převahy, hnáni představou zisku bohaté kořisti v sousedním městě, podlehlí šířící se euforii a dne 16. února 1741 živelně napadli Frýdek. Tamní pruská posádka se však navzdory všem předpokladům nedala na útek, ale společně s mnohými Frýdečany, hájícími své přibytky před rabujícími Valachy, tento útok díky pevné disciplíně a nesrovnatelně lepší výzbroji odrazila. Odveta za tento neuvážlivý čin na sebe nenechala dlouho čekat a již dva dny nato, 18. února, vpadli Prusové, posílení o oddíly z Těšína a dalších měst, v síle dvou tisíc mužů do Místku. Následné rabování a plenění, za vydatné „pomoci“ Frýdečanů, zaznamenal v knize místeckého soukenického cechu již uvedený František Josef Čejka. „...Když roku 1741 lid tento vypravený (obránci Místku) neopatrný, sobě nerozvážil,

že nejenom ve Frýdku Brandýburk (Prusové) se vynachází, ale po Slezsku v hojnosti roztrásený jest a přece na popelec na nějakú trošku nepřítel z Místka do Frýdku udeřil, málo nebo nic zvítězil a nepřátela na sebe rozdráždil, kterýžto dostanúce pomoc ze Skočova, Těšína, Fryštátu a Bohumína rozmocněný v síle dvou tisícův dne 18. february na Místek udeřil po polednu...lid tento vypravený v hubě udatný (obránci Místku), spatřice nepřátela, patama se proti němu postavil, takže těsná byla cesta mezi stodoly lidu tomu přestrasšenému. Přitáhel tehdy ten půlnoční lev zbrojný s nástrojem vojenským a budúce lúpeže a práce obyvatelův dychtivý, mnoho prázdných vozův z dědin nařízených sebu na odvezení statků a bohatství zdejšího vzal. A tak obyvateli zdejší od zuřivého lva olúpeni a obnaženi jsau, kterýžto lev hojnost vozův rozličným bohatstvím nakladených odvezel, když od pátku večer, až do rána nedělního město plundroval a lúpež na vozy kladel, okna, pece, jiné hospodárné a domácí věci potřískal a poščípal, co sám vzíti nemínil. Lidu slezskému a zavodnímu (Frýdečanům) rabovati a odnáseti dovolil. Když tehdy ten lev město to olúpil, v neděli raním časem lúpeže odvezel a (s) sebu několik obyvateli zajal, které svým časem pouščí, svobodně navrátil.¹¹ Odcházejíce s lúpeží, město na rynku zapálil, takže ze čtyřnást domův ohněm spráchnělo. Osmnáct osob mužských porubanych a postřílaných zanechal. Tak z toho truchlivého navštívení Božího město v potupu a posměch padlo. Když posměšně mluvili susedi za vodů a okoliční obyvateli: dobře se stalo těm červeným židům (Místecanům), to paskvilné jméno od jiných měst dostali pro velikú dychtivost bohatství a ustavičný čacher...¹² Někteří prozíravější obyvatelé města Místku se na případný vojenský vpád připravovali již mnohem dříve, než k němu došlo. Například jistý Jan Bajgar si nechal vyzdít tajnou skrýši, kam před pruskými vojáky uschoval vše cenné a také zásoby plátna a šatstva. Přesto však došlo v nejednom případě k vyloupení těchto skrýší rabujícími oddíly, ale dokonce i zedníky, kteří věděli, kde se tyto „pokladnice“ nacházejí, což je zřejmé například z protokolu o výsledku zloděje Františka Kaše z 22. listopadu 1741.¹³

Při srovnání dochovaných pramenů úřední povahy se zápisy v pamětní knize místeckého soukenického cechu, tak jak v ní zachytil události dle vlastní autopsie již zmiňovaný František Josef Čejka, nám vyvstávají pouze drobné disproporce. Mezi nimi se jeví jako nejzásadnější počet obětí pruského vpádu. Zatímco Čejka hovoří o osmnácti mrtvých, dle zápisu v místecké úmrtní matrice bylo dne 21. února 1741 pohřbeno jednadvacet obětí.¹⁴ Velké problémy nastaly po vyrabování a vypálení města

Kniha soukenického cechu
Místek (1745)

zejména majitelům čtrnácti vyhořelých domů. Jeden z nich, jistý Václav Veselý, se v důsledku toho dostal do bezvýchodné situace, když nebyl sto splatit své dluhy, ani znovu vystavět dům, „...od nepřítel brandýburského zrujňovaný a skrze oheň ve zkázu uvedený...“, v němž původně provozoval živnost. Svoji neutěšenou situaci pak musel v červnu 1742 řešit odprodejem této nemovitosti (spíše se jednalo o stavební parcelu, než o dům) Karlu Ortmanovi za sumu jednoho tisíce čtyř set zlatých, z níž pak musel zaplatit všechny závazky věřitelům.¹⁵ Dalším příkladem negativního dopadu pruského vpádu je bédování jistého Gabriela Švanderleho, který ve svém testamentu v roce 1744 uvedl, že příčinou jeho dluhů byla právě tato událost „...ode mne, mizerného, skrze brandýburka do velké škody příjdúcího...“.¹⁶ Vypálení a vyrabování města Místku vnímali jako nešťastnou a zároveň významnou událost v životě soudobé společnosti nejen obyvatelé blízkého okolí, ale zpráva o tom se šířila po celé Moravě.¹⁷ Písemné zprávy o ní zanechali především kronikáři a písmáci, mající k Místku nebo jeho jednotlivým obyvatelům bližší vztah, například na úrovni cechů. Jako ilustrace toho nám poslouží zápis z „register poctivého cechu řemesla tkalcovského při městečku Krásné a městě Meziříčí“. Autor zde vylíčil útrapy Místecanů sice stručně, ale výstižně slovy „...nešťastná trefa vojny léta 1741, dne 17. (zde se jedná o nepřesnou dataci) febru(arii) vpadli z Frýdku prajští neb brandýburští vojáci na město Místek a to vyrabovali a i 14 domů vypálili...“.¹⁸ Zprávy o neštěstí

Místečanů se brzy dostaly také do Kroměříže, k místecké vrchnosti, olomouckému biskupovi Jakubu Arnoštovi z Lichtenštejna. Ten nechal v obavách o další osud svých držav urychleně opravit opevnění hradu Hukvaldy, a to navzdory tomu, že tím nemohl zabránit případným dalším vpádům Prusů na tento, ani další biskupské statky.¹⁹

Po návratu pruských jednotek z vyrabovaného Místku zpět do Slezska nastal na těšínsko – moravském pomezí klid zbraní, ve Frýdku zanechali Prusové jen něco málo přes sto mužů, zbytek se vrátil do svých zimních kvartýrů ve městech na Těšínsku. Tam setrvaly pruské posádky až do poloviny března 1741. Teprve několik týdnů před bitvou u Molvic (10. dubna 1741) bylo pruským vrchním velením rozhodnuto o jejich stažení z Těšínska na severozápad, do míst koncentrace vojsk před předpokládanou rozhodující bitvou. V souvislosti s tím došlo také k odchodu pruské posádky z jablunkovských šancí. V očích velitelů rakouských vojenských sil, rozmístěných v jižních oblastech pohraničních hor, byl tento manévr vnímán jako ústup a projev slabosti Prusů. V tomto přesvědčení pak byl vydán rozkaz napadnout „ustupující“ jednotky několika oddílů pěchoty a husarů. Při potyčce byli v boji zabiti dva příslušníci pruské pěchoty a jeden kornet (jezdecký důstojník nejnižšího stupně), zatímco na rakouské straně padlo šest mužů. Podařilo se však zajmout několik Prusů.²⁰

Záhy po odchodu pruské posádky se do fortifikací poblíž Jablunkova vrátili rakouské oddíly, o jejich síle však prameny mlčí. V červnu 1741 bylo vídeňskou válečnou radou nařízeno, aby tamní posádka posílila čtyřicet nově zverbovaných mužů „vierzig Wybrantzen anzustellen“. Podobně měly být posíleny také všechny pohraniční pevnosti v celé oblasti, včetně těch na moravsko – uherské hranici.²¹ Všechny navíc měly projít důkladnými opravami, aby byly napříště schopny plnit svoji funkci mnohem efektivněji, než tomu bylo před nedávnem. Vídeň takto využila relativního klidu zbraní a také pozdějšího příměří, uzavřeného s Pruskem v Klein Schnellendorfu v říjnu 1741. Vedením renovací a oprav pohraničních fortifikací byli pověřeni vojenští inženýři, ale téměř veškerá tíha s tím spojených prací spočívala na bedrech zdejšího poddaného obyvatelstva. Poddaní, zejména z okolí Jablunkova, byli v této souvislosti státními úřady neustále zatěžováni nejrůznějšími robotními povinnostmi, k nejnáročnějším pak náleželo obstarávání stavebního materiálu. Za dodávku stavebního dříví byl například odpovědný valašský vojvoda v Jablunkově, Jan Sýkora. Ten si v dopise ze

dne 21. května 1742, adresovaném „slavnému úřadu vrchního regentství všech komorních statků a panství v knížectví těšínském“, stěžoval na nesnáze s tím spojené. „...z příležitosti připsání tit. pana ingénieur ober lieutenanta z velikých šancův vaše vysoce urozená panská milosti, slavný král(ovský) auřad(e) verchního regentství, milostivě patřiti ráčí, kterak tenž pan ingénieur ober lieutenant)...že by se jemu osmero bydlá na dnešní den k vyvozování dříví z lesa, tolkéž fůry na auterý i středu přislali...co se pak fůr a vožení dříví z lesa dotejče, tehdá očekuji od vaší vysoce urozené panské milosti milostivého poručení, jak se v tej míře zachovati mám, neb já bez vaší milosti obzvláštního nařízení ničeho učiniti nemohu, aniž rozkazu nemám, odkudž lidi k takovým odvážkám užiti mám. Zdaliž z foršpanů neb za záplaty z foršpanů pak tě(ch)žto lidi těžarovati, poněvadž již dosti obtíženi jsau, však jak se v tej míře zachovati mám, milostivé dispositi očekuji a s vším respektem zůstávám...“.²² Mimo uvedené roboty požadovaly vojenské úřady po poddaných z obcí ležících v okolí šancí nejen na Těšínsku, ale také v Uhrách, aby zdarma, v lepším případě za minimální částku, zajistili posádkám na všech pohraničních pevnostech díl stravy.²³ Situace se na podzim 1741 vyostřila natolik, že velitel jablunkovských šancí, podplukovník Joseph O' Reilly, ve snaze zabránit otevřené vzpouře hospodářsky ožebračeného obyvatelstva, podal svým nadřízeným návrh, aby v nadcházejícím zimním období došlo ke snížení počtu mužů v pevnostech. Na šancích i šanečkách („klein Schantz“) měly dle něj zůstat pouze hlídky po sedmi mužích, jimž by velel vždy jeden kaprál „...ein Corporal und sieben Mann zu Wacht gestellt zulassen...“. Z dochovaného archivního materiálu však není zřejmé, zda byl jeho, jistě dobře myšlený návrh realizován, či nikoliv.²⁴

Jak již bylo uvedeno, pruské jednotky byly z území Těšínska odveleny v průběhu března 1741. Jejich pobyt zde trval sice jen necelé dva měsíce, avšak i za tak krátkou dobu způsobili Prusové, a to zejména ve městech, poměrně značné škody.²⁵ Nejvíce utrpělo obyvatelstvo ubytováním vojska a s tím spojeným poskytováním stravy. Nezřídka se také vojáci dopouštěli nejrůznějších násilností, při nichž způsobili další škody na vybavení jednotlivých domácností. Nejméně byla dle všeho pobytem pruských vojsk na Těšínsku postižena města Bílsko (n. Bielitz, p. Bielsko) a Frýdek. V obou případech totiž počet mužů tamní pruské posádky nepřevyšoval stovku. V Bílsku kvartýrovalo stabilně pouze dvaasmdesát mužů a ve Frýdku jednadevadesát. Výjimkou byla pouze krátká

koncentrace až dvou tisíc mužů ve Frýdku těsně před vpádem do Místku.²⁶ O poznání větší posádky kvartýrovaly ve Skočově (n. Skotschau, p. Skoczów), Strumeni (n. Schwarzwasser, p. Strumień), Jablunkově a Fryštátě (dnes součást Karviné). Již koncem ledna 1741 vykazuje městská účetní kniha Fryštátu mezi vydáními z městské pokladny položku „an Mundurgewehr und Handgeld“, také v následujících dvou měsících zde nacházíme zápisy vydání souvisejících s pobytem početnější pruské posádky.²⁷ Část pruských oddílů kvartýrovala rovněž v Bohumíně.²⁸ Největší tíhu spojenou s ubytováním pruských jednotek neslo ovšem centrum knížectví, město Těšín. Zde kvartýrovala hlavní část ze čtyř praporů pěchoty a pěti švadrón jízdy, které se podílely na obsazení Těšínska počátkem roku 1741. Svůj hlavní štáb zde zřídil také velitel pruských vojsk na Těšínsku, plukovník de la Motte Fouqué. Celkové náklady spojené s pobytem Prusů v Těšíně se vyšplhaly na 1640 tolarů. Dokladem toho, že známé rčení „žrát jako prajzi“ může mít svůj původ právě v pobytu generálního štábu plukovníka de la Motte Fouquého v Těšíně je fakt, že celých 451 tolarů z výše uvedené částky bylo vydáno pouze za stravu nepočetné suity jmenovaného plukovníka.²⁹

Zdálo by se, že škody způsobené pruskými vojsky, zůstaly po jejich odchodu jedinými, které na těšínsko – moravském pomezí způsobila první slezská válka. Také její další průběh však znamenal pro zdejší obyvatelstvo nemalou újmu, a to i přesto, že se přímé vojenské střety této oblasti již vyhnuly. Jak již bylo uvedeno, pruský král Fridrich II., v důsledku vojenských úspěchů Marie Terezie v Bavorsku a v obavě ze ztráty svých dosavadních územních zisků, porušil v lednu 1742 uzavřené příměří a vpadl do Čech a na Moravu, kde se mu podařilo obsadit Olomouc, Jihlavu a Znojmo, obleženo bylo Brno. Pisatel kostelní knihy města Frenštátu k tomu poznamenal „...brandýburk potom celů Moravů mimo města Brna přešel, lidem na tisíce škody učinil, potom roku 1742 na den slavné velikonoční do města Meziříče se 17 000 rozličného vojska vtáhel, kteréžto město ohněm a mečem zkaziti mnil, kdežto potom na prosbu jejich milost paní hraběnky nejvyšší generál pruský, anebo bavorský svů zuřivost v dobrotu proměnil, kterýžto od Meziříče na Rožnov a na Frankštát s takovau zuřivostí již táhel a když již v marši

byl, z vnučnutí Božího přijela štafeta a poručení, aby se do Holomůce navrátil...“.³⁰ V této kritické situaci vydala Marie Terezie dne 16. února 1742 svolání k Hanákům a Valachům k obraně země, prostřednictvím něhož jim slibovala různé materiální výhody, svobodnou volbu velitelů, ponechání kořisti aj. Na základě této výzvy došlo k několika srážkám pruských jednotek s obyvatelstvem, o jejichž výsledku však již dopředu nebylo možno pochybovat.³¹ Tehdy zasáhly do bojů na straně Marie Terezie oddíly uherských husarů, jejichž bojová morálka a připravenost byla sice na mnohem vyšší úrovni než u houfů ozbrojených sedláků, ale vedle účinné vojenské pomoci znamenaly tyto pluky pro oblasti jimiž procházely stejné, ba mnohdy i větší, ohrožení než nepřátelská pruská vojska, což dokládají nejen prameny úřední, ale také, navíc mnohem poutavěji, i prameny narativní.³² Již zmiňovaný František Josef Čejka se například o uherských oddílech vyjádřil takto „...co nepřítel nestrávil, to ta ukrutná, Boha prázdná, peleš lotrovská uherská čeleď dokonala a zmařila. Tato dychtivá lidskej práce čeleď přišla hájiti naši zem, však více zhubili a obnažili naši zem než nepřítel, poněvadž co hovada a koně jejich nepotřebovaly, to jim pod nohy sypali a slali náказu všeho, jídla různé vymýšleli, obce mnohé a osady krom hojných útrat jim musely značné peníze skládat. Mnoho lidu porubali i baj zmordovali pro lůpež. Kostely, faráře rabovali, co v domu uhlédnul, to jemu na ruky přilnulo, ano i koně, krávy kradli, zeli z pola vozili, telata, ovce, kury uměli kupovat darmo. Úřad někde bili, vázali, věsili a nad nepřítel tyranství ukazovali, takže náramně škodu svýma výstupkama učinili...vinšovali sobě mnozí míti brandýburka, než tu zlostnů čeleď, nebo ten, ačkoliv nepřítel, lid tak nesužoval a měl větší chválu, než Uhři...“.³³

Válečné útrapy zdejšího obyvatelstva tedy trvaly až do skončení první slezské války v roce 1742. Sotva se z nich stačila města a venkov alespoň zčásti vzpamatovat, čekala je nová vlna vojenských průtahů a kvartýrů, neboť již v roce 1744 vypuklo druhé dějství prusko - rakouského souboje o bohaté a hospodářsky vyspělé Slezsko, následované v letech 1756 – 1763 tzv. sedmiletou válkou. Ani ta ovšem nezvrátila fakt, že jediným celým slezským knížectvím, které sdílelo osudy s habsburskou monarchií až do jejího rozpadu v roce 1918 zůstalo pouze Těšínsko.

Marie Terezie

Fridrich II.

POZNÁMKY

1 K uznání pragmatické sankce bylo mj. zapotřebí, aby její platnost potvrdily svým souhlasem také všechny zemské sněmy monarchie. Karel VI. tento akt dlouho odkládal, neboť stále věřil v narození syna. Nakonec až po sedmi letech, v roce 1720, předložil zmíněný dokument jednotlivým stavovským obcím, které ho bez větších průtahů přijaly, pouze zemský sněm v Uhrách o něm jednal až do roku 1722, kdy byl schválen. Blíže viz: Dove, Alfred: Die

pragmatische Sanction in Schlesien. Zeitschrift für Geschichte und Alterthum Schlesiens (dále jen ZGAS) 14, 1879, II. Band, s. 299 – 336, srovnej: Grünhagen, Colmar: Schlesien in den letzten Jahrzehnten österreichischer Herrschaft 1707 – 1740. ZGAS 15, 1880, I. Band, s. 33 – 62.

2 Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Cieszynie (dále jen APC), fond Komora Cieszyńska (dále jen KC), sign. 73, fol. 141. Jedná se

- o Gedenkbuch für die Stadt Teschen, Band III. V literatuře viz: Gawrecki, Dan: Slezsko za válek mezi Habsburskou říší a Pruskem 1740 – 1779. In: Dějiny českého Slezska 1740 – 2000 I. Opava 2003, s. 49 – 50. O hohenzolernské ztrátě Krnovska viz: Zukal, Josef: Slezské konfiskace 1620 – 1630. Praha 1916, také Fukala, Radek: Role Jana Jiřího Krnovského ve stavovských hnutích. Opava 1997.
- 3 K průběhu válečných událostí a diplomatických jednání zejména: Gawrecki, Dan: c. d., s. 49 – 50, Waś, Gabriela: Śląsk pod panowaniem pruskim. In: Historia Śląska. Wrocław 2002, s. 187 a násl., Müller, Helmut a kol.: Dějiny Německa. Praha 1995, s. 116 – 118, kol. aut.: Pod císařským praporem. Praha 2003, s. 138 – 142, ze starší literatury: Moravec, Franciscus - Pilař, Adolphus: Moraviae historia politica et ecclesiastica III. Brunae 1787, s. 339 – 340, D' Elvert, Christian: Zur Geschichte der Kriege mit Preussen 1741 – 1745. Notizen – Blatt 1864, č. 7, s. 49 – 54, Grünhagen, Colmar: Diplomatische Besprechungen in Neisser Kapuzinerkloster 1741. ZGAS 14, 1879, II. Band, s. 255 – 262, týž: Ein Bericht über den Ritt Friedrichs des Grossen nach Oppeln am tage von Mollwitz. ZGAS 15, 1880, II. Band, s. 435 – 444, týž: Geschichte Schlesiens. Schlesien unter Friedrich dem Grossen, I. Band. Breslau 1890, s. 90 a násl., Arneth von, Alfred: Maria Theresias erste Regierungsjahre, I. Band. Wien 1863, týž: Geschichte Maria Theresias. Wien 1888, Dvofák, Rudolf: Dějiny markrabství moravského. Brno 1906, s. 327 – 328, Knaflitsch, Karl: Ein Beitrag zur schles. Kriegsgeschichte des Jahres 1741. Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte österreichisch Schlesiens (dále jen ZGKG) 2., 1906 – 1907, s. 38 – 45, Goll, Jaroslav: Válka o země Koruny české (1740 – 1742) I., Praha 1915, Czeike, J. B.: Kleine Beiträge zur schlesischen Kriegsgeschichte. ZGKG 14 – 15, 1919 – 1920, s. 189 – 191, Gödölley, Josef: 1. slezská válka. In: Vojensko historický sborník VI., 2. svazek, Praha 1937, Mehring, Franz: Bedřich II. a jeho doba. Praha 1949, Uhlíř, Dušan: Saská účast na první slezské válce. Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis, řada C, 2, 1995, s. 199 – 126.
 - 4 Österreichisches Staatsarchiv Wien, Kriegsarchiv, fond Karten und Plansammlung. Tyto drobné fortifikace jsou zakresleny na mapě širšího okolí jablunkovských šancí, vyhotovené ve druhé polovině 18. století. Viz: Nováková, Pavlína: Jablunkovské šance – plány a mapy uložené ve Válečném archivu ve Vidni, Zemském archivu v Opavě a Vojenském archivu v Praze. In: Cieszyńskie Studia Muzealne 2 (2005), Těšínský muzejní sborník, s. 184 – 187, Krůl, Martin – Nováková, Pavlína: Jablunkovské šance. Český Těšín 2005.
 - 5 V rakouské armádě se v době první slezské války sloužilo doživotně, pouze s cizinci, což byl i případ podplukovníka O'Reillyho, se uzavíraly smlouvy na dobu určitou. Verbíři měli získávat muže ve věku 23 – 35 let. Pěšák dostával obvykle pouhé tři zlaté žoldu měsíčně, polovinu v penězích a polovinu v naturáliích.
 - 6 APC, fond KC, sign. 95, fol. 254 – 259. Tamtéž, fond KC, sign. 90, fol. 119 – 120.
 - 7 Zemský archiv v Opavě (dále jen ZA v Opavě), fond Sběrka matrik, inv. č. 1685, sign. M VI 3. Blíže o těchto pohřbech a jejich okolnostech viz: Al Saheb, Jan: Dějiny farnosti Frýdlant n. O. do konce 18. století. Ostrava 2005, s. 56 – 57.
 - 8 Grünhagen, Colmar: Geschichte Schlesiens. Schlesien unter Friedrich dem Grossen, I. Band. Breslau 1890, s. 94 – 95, Biermann, Gottlieb: Geschichte des Herzogthums Teschen. Teschen 1894, s. 230, Honl, Ivan: Z dějin jablunkovských šancí. Těšínsko 1960, 4, č. 1, s. 15, Žáček, Rudolf: Pobeskydí v letech 1618 – 1848. Frýdek-Místek 1992, s. 28, Pitronová, Blanka: Těšínsko v letech 1653 – 1848. In: Nástin dějin Těšínska. Ostrava – Praha 1992, s. 49, Gawrecki, Dan: c. d., s. 50. K pobytu Prusů ve Slezské Ostravě a okolí v téže době viz: Zwierzina, Ladislav: Geschichte der Stadt Mähr.-Ostrau. Zeitschrift für Geschichte und Landeskunde Mährens 45, 1943, s. 67 – 68.
 - 9 Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Frýdek-Místek, fond Cech soukenický Místek, inv. č. 5. Tento pramen již zčásti publikovala Matějová, Alena: Letopisové, aneb poznamenané příhody památní, které se přidaly v Městě Místku. Těšínsko, 1989, č. 1, s. 21 – 22.
 - 10 SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv města Frýdku, inv. č. 500, č. k. 8, fol. 3, 4, tamtéž, fond Archiv města Frýdku, inv. č. 511, č. k. 11, nefoliováno, tamtéž, fond Archiv města Místku, inv. č. 327, č. k. 1, také APC, fond KC, sign. 321, fol. 46 – 47.
 - 11 Jedním ze zajatých obyvatel byl dle líčení Františka Josefa Čejky také jistý Ondřej Pustka, jeden ze starších mistrů soukenického cechu v Místku, o němž Čejka poznamenal toto: „...ten záračně od zahynutí zachovaný byl, poněvadž hojnost dřev v šatech svých nalezeno bylo, od ran mno(ž)ství do něho učiněných ze zbroje nepřátelské, tak, že nepřítel tolko ran do něho učiníce a jeho zastřelice nemohúce...v křtých jenom střelený byl. Načeš nemohúce jeho zastřelil, ro(z)zložený náramně, hlavu jemu ukrutně porubali, kterýžto obklíččený bolestí a mdlobů, jistil to sám o sobě, na kůň vojenský sednůt musel a tak do vězení do Těšína odvezen a tam hladem, smradem od svých ran zamrazených, posmívá-
nám a jinýma mnohýma křivdama sužován byl, z kterých matka Boží Čenstochovská od něho vrůcně vzývaná, jemu pomohla a první zdraví jemu navrátila. On ale jmenova(ný) pan Ondřej Pustka svým nepřítelům, kteří mu nejvíce ve vězení ublížili a na zmaření života jeho usilovali, od valachův chyceným a přes Místek vezeným, po křesťanský dobrým se za zlé odměnil a jim najest a napít dal...“. Viz: SOKA Frýdek-Místek, fond Cech soukenický Místek, inv. č. 5.
 - 12 SOKA Frýdek-Místek, fond Cech soukenický Místek, inv. č. 5. V literatuře o této události viz: Dokoupil, Lumír: Frýdek a Místek v období pozdního feudalismu. In: 700 let Frýdku-Místku. Frýdek-Místek 1965, s. 70, Žáček, Rudolf: Pobeskydí v letech 1618 – 1848. Frýdek-Místek 1992, s. 28.
 - 13 Blíže viz: Linhart, František: Kniha o Místku. Místek 1929, s. 366.
 - 14 „...21. february sepulti sunt nominati Franciscus Župa, Franciscus socius Molitoris, David Sýkora, Georgius Wisnar, Georgius Bajtek et unus miles cum Gallis ignotis, ex quibus 6 fere(?) integrae compusti insimil 15 personae ab inimico Borusso interfecti...“ ZA v Opavě, fond Sběrka matrik, inv. č. 1577, sign. M I 3, fol. 195.
 - 15 „...Kup a zápis pana Karla Orthmana na dům šenkovní od pana Václava Veselého. Léta Páně 1742, dne 23. juni za auřadu purkmistrovského pana Frantza Místeckého purkmistra a pánův radních, consortův jeho...stal se jest kup celý a dokonaly...neporušitelný o dům mezi panem Karlem Orthmanem kupujícím z strany jedné a panem Václavem Veselým prodávajícím z strany druhé, a to na ten následující způsob. Nemohúc Václav Veselý ob defectum substantiae takový dům, který jemu od nepřítelů brandýburského zrujňovaný a skrze oheň ve zkázu uveden jest, znovu vystaviti a redifiziovati, tolkež pro všeliké dluhy učiněné a zrostlých interesův, ano i podnikání kontribucích...i domesticálních povinností dálejc odolati, jest tedy nadečtený pan Václav Veselý tenže svůj zrujňovaný dům se všem právem a k němu od starodávna přináležejícím příslušenstvím, jakožto rolemi, lukami, zahrádě i stodolů s vůlí a vědomostí manželky své ležící, tenže dům...panu Karlovi Orthmanovi za sumu hotových peněz čtrnácte set rýnských...odprodal...a tak pan prodávatel Václav Veselý povinen jest z těch 1400 R všechny dluhy, které on jest učinil i spolu se všechným interesem...zaplatiti...“. Viz: SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv města Místku, inv. č. 57, sign. 2278, fol. 476 – 477.
 - 16 ZA v Opavě, Olomouc, fond Velkostatek Hukvaldy, neuspořádaný fond, jedná se o pozůstalostní spisy.
 - 17 Příkladem kronikářského zápisu z blízkého okolí města Místku je následující zmínka v kostelní knize městečka Frenštátu, nacházejícího se stejně jako Místek na hukvaldském panství: „...léta Páně 1740 vtáhel se svým vojskem král pruský do Slezska a potom 1741 vpadl na Místek, právě první neděli postní jej vyraboval a potom zapálil, kdežto asi deset domův vyhořelo, ostatek sám pán Bůh ochránil, poněvadž nebylo, kdo by byl bránil...“. SOKA Nový Jičín, fond Archiv města Frenštátu pod Radhoštěm, inv. č. 326, fol. 196. V literatuře upozornil na tento pramen Strnad, Bohumil: Zápisy v kostelní knize města Frenštátu z let 1580 – 1790. Naše Valašsko 13, 1950, s. 173 – 176.
 - 18 Domluyil, E. (ed.): Kriegsvorfälle und Pest in Walachisch – Meseritsch. Notizen - Blatt 1880, č. 2, s. 14.
 - 19 ZA v Opavě, Olomouc, fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž, inv. č. 9223, sign. E 19/9 – 1, č. k. 1168.
 - 20 APC, fond KC, sign. 95, v literatuře viz: Honl, Ivan: Z dějin jablunkovských šancí. Těšínsko, 4, 1960, č. 1, s. 15.
 - 21 APC, fond KC, sign. 95, fol. 264 – 265 a jiné.
 - 22 APC, fond KC, sign. 90, fol. 187 – 189.
 - 23 APC, fond KC, sign. 90, fol. 121 – 124 a jiné.
 - 24 APC, fond KC, sign. 90, fol. 121 – 124 a jiné.
 - 25 K hospodářskému, sociálnímu a kulturnímu vývoji měst na Těšínsku v té době viz: Korbelařová, Irena: Města na Těšínsku v 18. století. Český Těšín 2005.
 - 26 APC, fond KC, sign. 321, fol. 46 – 47, srovnej též: ZA v Opavě, fond Královský úřad v Opavě (dále jen KÚ Opava), inv. č. 604, sign. 10/25 a, č. k. 389.
 - 27 SOKA Karviná, fond Archiv města Fryštát, inv. č. 182, č. knihy 182.
 - 28 Bohumín náležel původně sice k nižšímu stavovskému panství vydělenému z ratibořského knížectví, od roku 1742, kdy došlo k rozdělení Slezska však je počítán také k Těšínsku. Viz: Korbelařová, Irena: c. d., s. 13.
 - 29 APC, fond Akta miasta Cieszyna, sign. 214, srovnej také APC, fond KC, sign. 73, fol. 147 – 148, srovnej ZA v Opavě, fond KÚ v Opavě, inv. č. 558, sign. 10/1b, č. k. 338.
 - 30 SOKA Nový Jičín, fond Archiv města Frenštátu pod Radhoštěm, inv. č. 326, fol. 196. Stejnou událost zaznamenal také pisatel register tkalcovského cechu v městě Krásné a Valašském Meziříčí takto: „...léta Páně 1742, dne 24. mart(ii), den sobotní před velikú nocí vpadl prajs neb brandýburk ve 12 tisících na město Meziříč a na městečko Krásno. V městě zůstalo 8 tisíc infanterie a do Krásna vtáhlo 4 tisíce kavalírstva samých koňákův a ti úmínek měli všechno splundrovati, spáliti a vystínati. Že ale zde naše milostivá

hraběnka se svojima pány pany mladými crchností a s pánem milostivým zetěm, pánem panem Podstatským, hustopečským pánem, přítomni na to štěstí byli a při princech tu milost vyprosili, tak přece nestínali a nepálili, ale co mohl kdo všechno zrabovali, skryše mnohým zvyhledávali, tak, že se ani na Boží vzkříšení žádná mše sv. neslaužila...“ Viz: Domlivil, E. (ed.): Kriegsvorfälle und Pest in Walachisch – Meseritsch. Notizen Blatt 1880, č. 2, s. 14.

31 Moravský zemský archiv Brno, fond B 1, Gubernium, sign. M 58. V literatuře

viz: D' Elvert, Christian: Die Volkserhebung in Mähren und Schlesien zur Zeit des Preussen-Einfalls 1741 und 1742. Notizen - Blatt 1876, č. 7, s. 52 – 55, Gawrecki, Dan: c. d., s. 51.

32 Z korespondence došlé královskému úřadu v Opavě je zřejmé, že uherské oddíly se podílely na vyrabování Frýdku a újmou způsobily také v Těšíně. Viz: ZA v Opavě, fond KÚ Opava, inv. č. 604, sign. 10/25 a, č. k. 389.

33 SOKA Frýdek-Místek, fond Cech soukenický Místek, inv. č. 5.

Obraz Těšínska v církevní topografii „Silesia in Compendio“

Irena Korbelářová – Rudolf Žáček

Pozdně barokní období přerůstající v osvícenství s sebou přineslo během 1. poloviny 18. století zvýšený zájem státních orgánů, a nejen jich, o všestranné poznání zemí, měst a obcí. Usilovaly přitom nejen o postižení jejich hospodářského potenciálu a možností dalšího rozvoje, ale rovněž o poznání a popis kulturních, náboženských a jazykových poměrů, pamětihodností a zajímavostí a o využití těchto znalostí ve prospěch státu a společnosti. Nápomocny tomu byly postupy a metody stále výrazněji se prosazujících věd, nejen již v té době poměrně kvetoucí státovědy, ale rovněž rodící se statistiky. Její výhodou bylo, že pomocí strohých čísel dokázala vyjádřit celou řadu ukazatelů a jevů a poskytnout srovnatelná data pro větší územní celky, ba pro celé země a státy.

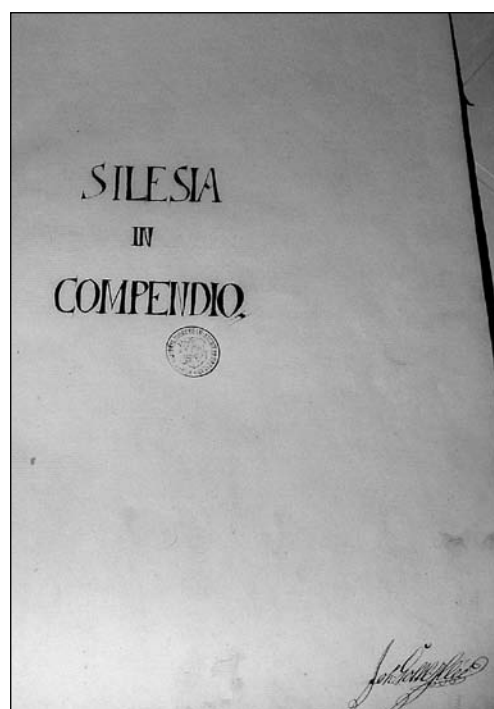
Stranou nového úsilí o statistické postižení údajů z nejrůznějších oblastí života nezůstaly ani nejvyšší církevní instituce. V souvislosti s více či méně pravidelnými vizitacemi farností i vyšších správních obvodů získávaly poměrně širokou škálu informací, týkajících se nejen bezprostředně péče o věřící, jejího personálního zajištění a materiálního vybavení církevně správních obvodů, ale rovněž školství, počtu obyvatel a jejich jazyka ad., z nichž nechávaly následně, zřejmě pod vlivem moderních trendů, zpracovávat přehledné popisy (arci)diecézí a jejich nižších obvodů. Asi k nejrozsáhlejším statistickým popisům církevní provenience, dotýkajícím se našich zemí, náleží tzv. *Alma dioecesis olomucensis* z let 1770/71, zahrnující kromě Moravy rovněž opavskou a krnovskou část Slezska, a několik s ní souvisejících rukopisů.

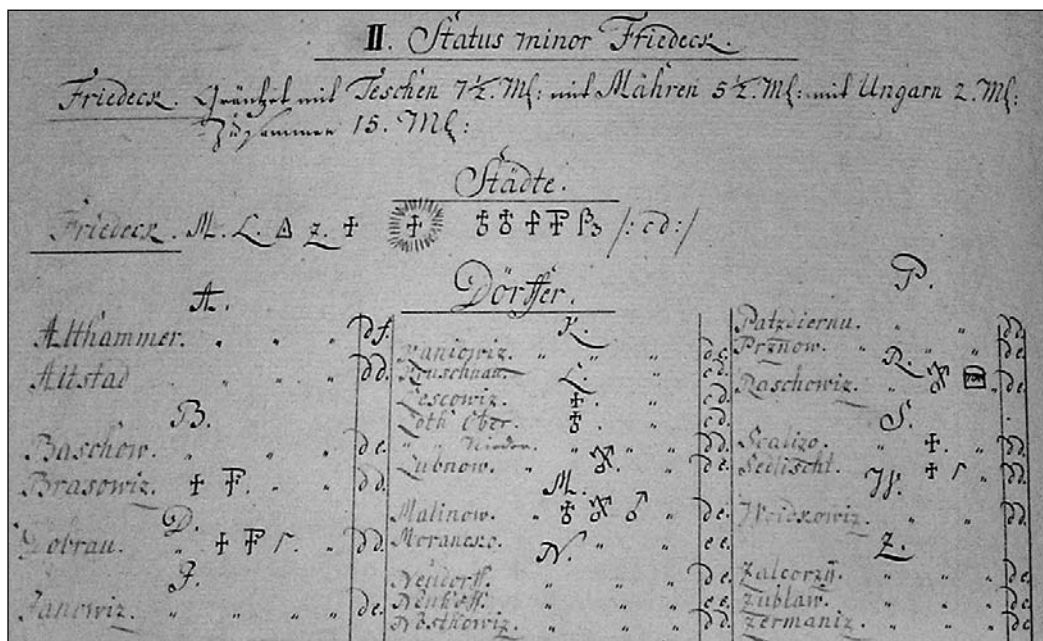
Ani vratislavská diecéze nezůstávala stranou zmíněných trendů. Pravidelné informace o stavu diecéze, *ad liminem*, podávané vratislavskými biskupy při audiencích u papeže a vizitační zprávy¹ byly v polovině 20. let

18. století doplněny obdobným popisem vratislavské diecéze s názvem *Alma dioecesis vratislaviensis* předkládajícím v rámci arciděkanátů a arcipresbyteriátů soupis jednotlivých farností s údaji o držitelích patronátů, duchovních správcích, filiálních kostelech a počtu obyvatel katolického a nekatolického vyznání. Část, tohoto soupisu, týkající se Těšínského knížectví, byla publikována autory této studie již dříve na stránkách Těšínska.² Vedle tohoto souhrnu se v arcidiecézním archivu ve Vratislavi nachází také další zajímavý pramen obsahující obšírný popis Slezska, pocházející tentokrát z poněkud pozdějšího období, z poloviny 18. století, a poskytující podstatně rozsáhlejší sumu informací o situaci nikoliv již pouze na území vratislavské diecéze, nýbrž celého Slezska.³

Impulsem pro zpracování této, můžeme snad s vědomím jisté nadsázky říci, topografie Slezska nazvané výstižně *Silesia in Compendio* bylo s největší pravděpodobností jeho rozdělení mezi Prusko a habsburskou monarchii v důsledku první slezské války a s tím související zásadní změna poměrů v zemi. Rukopis je nedatovaný, je ale zřejmé, že vznikl za episkopátu Filipa Gottfrieda Schaffgotsche (1747-1795). Kritický rozbor jeho obsahu dovoluje usuzovat, že se tak stalo nejspíše nedlouho po nástupu Schaffgotsche na vratislavský biskupský stolec a že vyhotovení jeho základu lze s největší pravděpodobností klást nejpozději někdy na počátek

Titulní strana
církevní topografie
„Silesia in Compendio“

50. let 18. století, snad i před rok 1751, ne však do doby dřívější, než po uzavření vratislavského míru v roce 1742.⁴

Rukopis má podobu knihy o velikosti 25x38 cm vázané v hnědé velurové kůži, obsahuje 166 stran, z toho 163 popsaných. Je vyhotoven velmi pečlivým německým novogotickým písmem (jazykově německé texty) a humanistickým písmem (latinské texty, topografické názvy, vlastní jména). Specifický charakter dodává rukopisu způsob provedení popisu jednotlivých městských a venkovských lokalit: namísto běžného slovního výkladu či naopak statistických tabulek s numerickými údaji se autor (či autoři) rozhodl předložit nejdůležitější údaje v podobě grafických značek, jejichž celkový přehled je uveden v závěru celého rukopisu.⁵ Symboly v sobě ukrývají informace o typu a správním postavení sídliště (pevnost, hrazené/nehrazené město, tržní místo, hlavní město knížectví, hlavní město vikpildy/kraje,⁶ soukromé /vrchnostenské/ město), o tom, zda zde sídlily úřady státní či knížecí správy (dominiální komora, knížecí či vrchnostenská správa/vláda, celní, akcízový či poštovní úřad ad.), vojenská posádka, zda se v obci nalézal zámek či vrchnostenské obydlí⁷ ad.

Další značky přibližují hospodářské aspekty: upozorňují, zda se v místě či jeho okolí nalézaly krčmy, mlýny, cihelny, hamry, kovárny, drátovný, rybníky, naleziště nerostů a rud, zda lokalitou procházela cesta, byl zde situován most či brod přes řeku apod. Velká pozornost byla pochopitelně věnována církevní správě, církevním institucím a architektonickým pamětihodnostem: značky odkazují na sídla katolických i evangelických kuracíí, farností, arcipresbyteriátů, děkanátů, biskupství ad., mužských i ženských řádových institucí, na kostely, kaple,

symboly mariánského kultu ad. Nutno podotknout, že nejpočetnější jsou značky u měst, zatímco u řady, možno říci dokonce u většiny venkovských vsí, v nichž nesídlily žádné orgány veřejné působnosti ani zde nebyly žádné pamětihodnosti (anebo o tom neměl autor povědomí), symboly zcela scházejí a v soupise jsou reprezentovány pouze názvem.

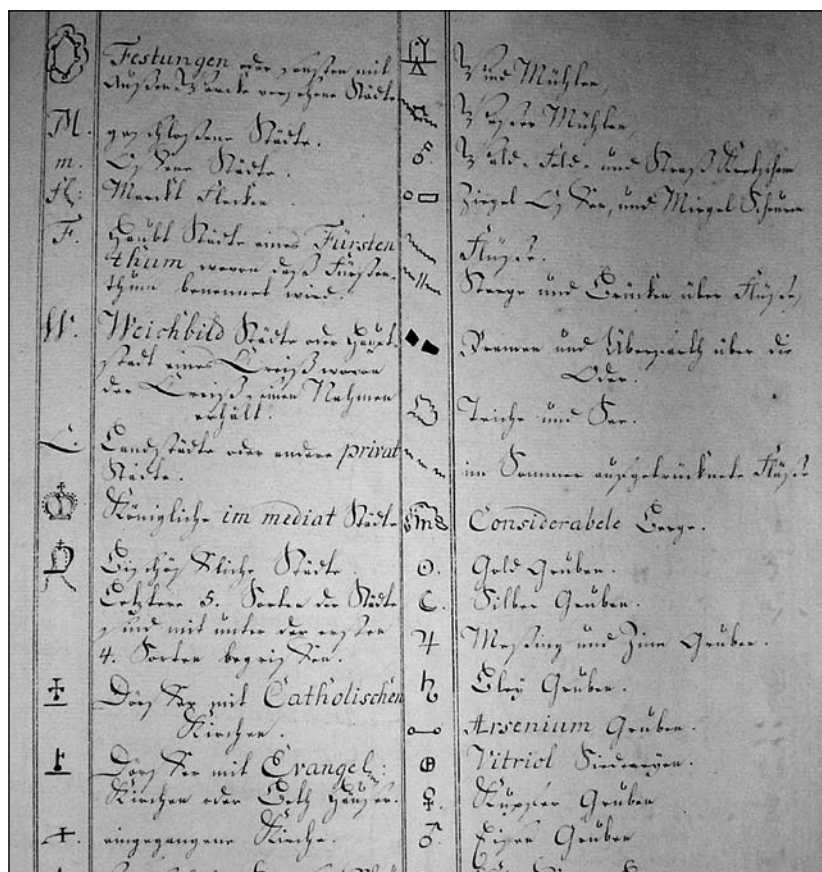
Na plastičnosti dodává popisu Slezska a jeho jednotlivých částí skutečnost, že autor užíval při vyhotovení značek i některých částí textu inkoustů různých barev, čímž nejen zvyšoval působivost svého díla, ale také poskytoval uživateli možnost velice dobře a rychle se v *compendiu* orientovat. Kupříkladu v seznamech měst a vsí používal pro napsání jejich názvů rumělkově červenou, jestliže ležely v rakouské části Slezska, černou, pokud náležely k pruské části Slezska, karmínovou, jestliže náležely k vratislavskému biskupství, biskupským statkům nebo statkům vratislavského dómu a gumigutově žlutou, pokud náležely ke statkům dómské kapituly. Značky pro katolické kostely příslušející k olomouckému biskupství zaznačil jasně modrým inkoustem, k vratislavskému biskupství černým inkoustem a ke krakovskému biskupství karmínově červeným inkoustem. Jednalo-li se ovšem o kostely protestantské, pak měděnkově zelenou byly zakresleny symboly pro tzv. milostivé kostely zřízené na základě vestfálského míru v Hlohově, Svídnici a Javoři, jasně modrou milostivé kostely vybudované na základě altranstädtské smlouvy (mj. v Těšíně), zelenou modlitebny obdařené privilegiem pruského krále, žlutou ostatní luterské kostely atd.

Rukopis je rozdělen do několika oddílů. Za titulní stranou, jež nese název *Silesia in compendio* a vlastnoruční podpis autora či

zhotovitele rukopisu Johanna Gottfrieda Flée (?), následuje obsah spisu (*Inventarium*). Vlastní text je rozčleněn do několika oddílů, přičemž v prvním jsou podány všeobecné informace o Slezsku (*Hertzogthum Schlesien*), mj. popis hranic, správního členění země na jednotlivá knížectví a dále na stavovská panství a vikpildy, přehledy slezských vévodů (knížat), nejvyšších správních úředníků tzv. staré vlády, tj. před rozdělením Slezska (vrchních hejtmanů) a nejvyšších správních úřadů tzv. nové vlády, tj. pruské (dominiální komory, vrchní úřady) a rakouské (reprezentace a komora), úřadů církevní správy (katolické i protestantské) ad. Následuje popis jednotlivých knížectví (dále k.) a svobodných stavovských panství (dále s. p.) v pořadí: k. Vratislavské, k. Břežské, k. Hlohovské, s. p. Karolat – Bytom, k. Krnovské, k. Javorské, k. Lehnické, k. Münsterberské, k. Niské, k. Olešnické, s. p. Sýcov, s. p. Milíč, s. p. Trachenberk, k. Opolské, s. p. Bytom, k. Ratibořské, k. Zaháňské, k. Svidnické, k. Těšínské, s. p. Pština, k. Opavské a k. Volovské. U každého knížectví a stavovského panství jsou nejprve popsány jeho hranice, následuje přehled vévodů (knížat) od počátku vývoje až do současnosti (t. j. do poloviny 18. století), resp. do vymření rodu či rodové větve, a vlastní topografický popis. Ten je tvořen samostatnými pododdíly o městech a vsích v podobě abecedního soupisu názvů lokalit provázených grafickými symboly, obsahujícími v sobě jejich charakteristiku, a dále prostými soupisy řek a hor, výjimečně soupisem v regionu používaných měrných jednotek.⁸

Za topografickým oddílem následují charakteristiky vratislavské diecéze a dílů diecézí olomoucké a krakovské, které byly součástí Slezska (*Explanatorium Diaecesis wratislaviensis, Partis ollomucensis, Partis cracoviensis*), obsahující administrativní členění na děkanáty a farnosti a přehled řádových institucí, a dále stručný přehled administrativní organizace evangelické církve (*Explanatorium Protestantium*) s členěním na konsistoře a superintendatury. Samostatnou část rukopisu představují genealogické tabulky slezských vévodů. Závěr dochovaného *compendia* tvoří třístránková výkladová tabulka všech použitých grafických značek s jejich stručným objasněním (*Explicatio Signorum*).

Není vyloučeno, že dochovaný svazek je jen částí širšího rukopisu, případně jeho neúplnou kopií či dalším prvopisem. Podle úvodu i některých odkazů v textu by totiž měly po částech, které jsou zachované knize, následovat ještě tři oddíly v rozsahu nejméně 30 stran.⁹ Nedílnou součástí *compendia* byla navíc dnes

nedochovaná, či zatím nenalezená, mapa (*Universal-Charte*), o níž je v úvodním textu zmínka a na níž se odkazuje rovněž u každé z městských i venkovských lokalit v topografických soupisech.

Výklad značek v topografii „Silesia in Compendio“

Současné poznatky nedovolují zatím určit, co bylo zdrojem informací pro vyhotovení *compendia*, na čí objednávku, k jakému účelu, případně na základě jaké předlohy vzniklo. Nepochybně vysoce ambiciózní cíl, zachytit maximálně úspěšnou formou impozantní souhrn informací o celém území Slezska, neuchránil autora či autory tohoto jinak pozoruhodného díla od řady někdy až zbytečných chyb a omylů, snižujících jeho důvěryhodnost jako spolehlivého historického pramene.¹⁰ I při zběžném pohledu je jasné, že u některých uváděných údajů nebylo použito ani v době vzniku materiálu nepochybně dostupných informací ze starších topografických prací (např. dále připomenutá absence zámku ve Frýdku, či naopak uvedení zámku v popisu jablunkovských šancí, data a jména knížat etc.) Proto teprve zevrubný rozbor všech údajů v kritické edici pramene jako celku bude moci dát jednoznačné zhodnocení jeho významu pro poznání stavu Slezska v období, ke kterému se hlásí. Již dnes je však možné konstatovat, že jde o svého druhu ojedinělý počín, jehož zpřístupnění odborné i laické veřejnosti v následující výběrové edici je plně oprávněné.

Silesia in Compendio

(Výběrová edice)

Těšínské knížectví

1. Vikipilda Těšín, 2. status minor Frýdek, 3. status minor Bílsko, 4. status minor Fryštát, 5. status minor Německá Lutyně, 6. status minor Orlová, 7. status minor Rychvald, 8. status minor Ráj.

Hranice a velikost (hranic)

1. Knižectví a vikipilda Těšín hraničí s Ratiboří 2 ½ míle, s Pštinou 4 míle, s Bílskem 4 ½ míle, s Polskem 6 s Frýdkem 7 ½, s Opavou ½, s Moravou 2 ½, se zbývajícími panstvími 8 mil, celkem 31 ½ míle.
2. Status minor Frýdek hraničí s Těšínem 7 ½ míle, s Moravou 4 ½ míle, s Uhrami 2 míle, celkem 15 mil.
3. Status minor Bílsko s Pštinou 2 míle, s Těšínem 4 ½ míle, s Polskem 4 ½ míle, celkem 11 mil.
4. Zbývající malá panství hraničí s Ratiboří 3 míle, s Těšínem 8 mil, celkem 11 mil.

Všeobecné hranice

Těšínské knížectví hraničí s Ratiboří 5 ½ mil, s Pštinou 6 mil, s Polskem 10 ½ mil, s Uhrami 8 mil, s Moravou 8 mil, s Opavou ½ míle, celkem 38 ½ mil.

Vévodové Těšínského knížectví¹¹

1. Vladislav Vyhnanec (*Sputator*), první vévoda celého Slezska, zemřel 1159. Jeho synové si rozdělili zemi, Mečislav (*Micislaus*) shledal Horní Slezsko, Boleslav (*Boleslaus*) střední Slezsko a Konrád (*Conradus*) nejdolnější díl, tedy.
2. Mečislav (*Micislaus*) první vévoda celého Horního Slezska, tedy také Těšina. Vládl do 1211, 47 let.
3. Kazimír I. (*Casimirus I.*), jeho syn, vládl 23 let, do roku 1234, celému Hornímu Slezsku.
4. Mečislav II. (*Micislaus II.*), jeho syn, účastnil se nešťastné bitvy u Wahlstadtu (?) proti Tatarům, zemřel 1246. Vládl 12 let.
5. Vladislav (*Wladislaus*), jeho bratr, vládl celému Hornímu Slezsku s výjimkou Opavy. Zanechal 5 synů, kteří si mezi sebe rozdělili Horní Slezsko. Kazimír (*Casimirus*) obdržel Těšín, Mečislav (*Micislaus*) Osvětim, *Jadobus* (?) Opavu, Boleslav (*Boleslaus*) Opolí, Přemysl (*Brzemislaus*) Ratiboř, proto povstalo v Horním Slezsku tolik knížectví. Vládl 26 let, zemřel 1272.
6. Kazimír II. (*Casimirus II.*), jeho syn. Vládl do roku 1306, 34 let, jeden z jeho synů zemřel u Pisy v Itálii.
7. Kazimír III. (*Casimirus III.*) jeho syn, 1327 dal se pod ochranu Čech, od týchž získal pomoc z knížectví Hlohovského, zemřel 1358.
8. Přemysl (*Przemyslaus*), jeho bratr Zemovít (*Ziemovitus*) získal Hlohovsko, to padlo ale 1381, také on sloužil Přemyslovi, 1400 předal vládu jeho synům.
9. Boleslav (*Boleslaus*), syn, jeho bratr obdržel Hlohovsko. Vládl 33 let, zemřel 1433.
10. Jeho synové vládli společně, Václav (*Wenceslaus*) zemřel 1436, obdržel svůj díl Těšina, Vladislav II. (*Vladislaus II.*) zemřel 1464, obdržel svůj díl Hlohovska a velmi se proslavil, Přemek (*Przemyslaus*) obdržel svůj díl knížectví Těšínského, byl zajat králem Matyášem (*Mathias*) a zemřel zármutkem roku 1477,

Boleslav II. (*Boleslaus II.*) měl teprve svůj díl Těšina, stejně jako Hlohovska, zemřel 1460, zanechal

11. Kazimír(a) IV. (*Casimirus IV.*), na něj spadlo vše, byl vrchním hejtmánem, nechal setnout v Nise roku 1497 hlavu Mikuláši, vévodovi Opolskému, postoupil králi Vladislavu IV. roku 1479 polovinu Hlohovského knížectví, roku 1523 získal také Opavské knížectví. Vládl 68 let.
12. Václav Adam (*Wenzel Adam*), jeho vnuk, jeho otcem byl Václav III. (*Wenzel III.*), zemřel ale dříve než děd. Vládl (do) 1579, chvályhodných 51 let.
13. Adam Václav (*Adam Wenzel*), jeho syn, přestoupil krátce před svým skolem ke katolické víře, zemřel 1618. Vládl 39 let.
14. Bedřich Vilém (*Friedrich Wilhelm*), jeho syn. Vládl jen 7 let a zemřel 1625 bez dědiců a Těšínské knížectví spadlo na císaře Ferdinanda II.

Města Těšínského knížectví

1. **Těšín** (*Teschen*): hlavní město knížectví, sídlo poštovní stanice, akciového úřadu, celního úřadu, právo 4 jarmarků, sídlo garnisonu, vrchnostenský zámek, sídlo knížecí a vrchnostenské vlády, představeného žebravého řádu (minoritů), arcipresbyteriátu a děkanátu, světské a řádové farnosti, rektora a řádu jezuitů, představeného a mužského kláštera řádu dominikánů, představeného a mužského kláštera řádu milosrdných bratří, 4 katolických kostelů, evangelického kostela a kuracie zřízené na základě altranštátské smlouvy, hlavní město vikipildy a knížectví.
2. **Jablunkovské šance** (*Jabluncke Schantz*): pevnost, vrchnostenský zámek, katolický kostel, sídlo garnisonu.
3. **Jablunkov** (*Jabluncke*): nehrazené město, soukromé (poddanské) město, sídlo celního úřadu, poštovní stanice, právo 3 jarmarků, katolický kostel, sídlo světské farnosti.
4. **Skočov** (*Schotzkau*): nehrazené město, soukromé (poddanské) město, sídlo celního úřadu, vrchnostenský zámek, 2 katolické kostely, sídlo světské farnosti, právo 3 jarmarků.
5. **Strumeň** (*Schwartz Wasser*, pol. *Strumien*): nehrazené město, soukromé (poddanské) město, sídlo celního úřadu, právo 2 jarmarků, katolický kostel, evangelický kostel, sídlo světské farnosti.

Vsi (celkem 213)¹²

Katolický kostel: Baumgarten¹³/Dębowiec*, Bilowizkow/Biewlowicko*, Bistriz/Bystřice, Bludowitz Nieder/Dolní Bludovice, Brenna/Brenna*, Carwien/Karviná, Domaslowitz Ober/Horní Domaslavice, Goleschau/Goleszów*, Grodziz/Grodziec*, Gureck Gr., pol. Gurecko/Górki Wielkie*, Gutt/Guty, Haslach/Hažlach*, Herzmanitz/Heřmanice, Hnojcko/Hnojník, Hruska/Hrušov, Istebna/Istebna*, Kiselau/Kisielów*, Konscka/Konská, Konczykze Gr./Kończyce Wielkie*, Lischna Ober/Lištná Horní, Niedeck/Nýdek, Nierodin/Nierodzim*, Ochab Gr./Ochaby Wielkie*, Ogrodzona/Ogrodzona*, Ostrau Pohl./Slezská Ostrava, Peislez/Pierściec, Peterswalde/Petrvald, Pruckna/Pruchna*, Punzlau/Puńców*, Rapitz/Ropice, Ratimow/Vratimov, Rzepischtz/Řepiště, Schebrschowitz Nied./Soběšice Dolní, Schömberg, pol. Schumbargy/Šumbark, Schönhof/Šenov, Seibersdorf pol. Zibrzodowice/Zebrzydowice*, Strinau/Střítež, Suchau Ober/Suchá Horní, Suchau

Nieder/Suchá Dolní, Tirlizo Ober, pol. Tirliz/Těrlicko Horní, Trzrtziec/Střítež, Ustron/Ustoní*, Weixel, pol. Wiesta/Wiśła*, Wendrin/Vendryně, Wirzbiz/Vrbice, Zamorzy/Zamarski*.

Filiální kostel/kaple bez bohoslužeb: Heiducken Porte/

Sídlo farnosti: Baumgarten/Dębowiec*, Bludowitz Nieder/Bludovice Dolní, Carwien/Karviná, Domaslowitz Ober/Domaslavice Horní, Goleschau/Goleszów*, Grodiz/Grodziec*, Konzincze Gr./Kończyce Wielkie*, Lischna Ober/Lištná Horní, Ostrau Pohl./Slezská Ostrava, Pruckna/Pruchna*, Punzau/Puńców*, Schönhof/Šenov, Seibersdorf, pol. Zibrzdiwice/Tebrzydowice*, Tirlico Ober/Těrlicko Horní, Trzrtziec/Střítež, Wendrin/Vendryně.

Vrchnostenské obydlí:¹⁴ Baumgarten Ober/Dębowiec Górny*, Baumgarten Nieder/Dębowiec Dolny*, Bilowitzkow/Bielowicko*, Bistriz/Bystřice, Blogotiz/Blogocice*, Bludowiz Ober/Bludovice Horní 2, Bludowiz Nieder/Bludovice Horní, Bechwizdow/Pogwizdów*, Brenna/Brena*, Carwien/Karviná, Dulinie(?), Datinie/Datyně, Domaslowitz Ober/Domaslavice Horní 2, Domaslowitz Nieder/Domaslavice Dolní, Drahomischel/Dragomyśl*, Dziehyla/Dzięgielów*, Goleschau/Goleszów*, Grodiz, pol. Grodieck /Grodziec*, Gureck Klein/Gurki Małe, Gureck Ober/Górki Wielkie*, Gutti, Harbato/Harbútowice*, Haslach/Hažlach*, Hermanicz/Heřmanice, Hnojcko/Hnojník, Jenzzitschin/Iskrzyczyn*, Kalenbiz/Kalembice*, Katiz/Kaczycew*, Kiselau/Kisielów*, Kochobenz/Chtěbuz, Koniackow/Koniaków*, Konscka/Konská, Kostkowiz/Kostkowice*, Kuntzendorf Gros/Kończyce Wielkie* 2, Kuntzendorf Gr./Kończyce Wielkie*, Lischna Ober/Lištná Horní, Marclowiz/Marklowice 3, Marclowiz/Marklowice*, Meziswiz/Międzyświec*, Nielusdorf(?), Nieborie/Nebory, Niedeck/Nýdek, Ochab Gr./Ochaby Wielkie*, Ochab Kl./Ochaby Małe*, Ogrodzona/Ogrodzona*, Ostrau Pohl./Slezská Ostrava, Peislez/Pierściec(?), Peterswalde/Petrvald, Pirrow/Pitrów*, Pogortz Nied./Pogór Dolna*, Popienick/Popinec, Radwaniz/Radvanice, Rapitz/Ropice, Ratimow/Vratimov, Rzepischtz/Řepiště, Schebischowiz Ob./Šobišovice Horní 2, Siemorath/Semorazd*, Solzna/Solca, Steinau/Stonava, Stenzelsdorf, pol. Stanislais/Stanislawice, Suchau Ober/Suchá Horní 2, Suchau Nieder/Suchá Dolní 3, Tirlizo Ober/Těrlicko Horní, Tirlizo Nieder/Těrlicko Dolní, Toschonowiz Nie./Tošanovice Dolní, Trzanowiz Ober/Třanovice Horní, Trzanowiz Nied./Třanovice Dolní, Trzrtziec/Střítež 2, Ustron, Weixel, pol. Wiesta/Wiśła*, Wendrin/Vendryně, Willamow/Wilamowice*, Ziwalicze/Životice.

Status minor Bílsko

Bílsko hraničí s Těšínem 4 ½ míle, s Pštinou 2 míle, s Polskem 4 ½ míle, celkem 11 mil.

Města

Bílsko (Bielitz, pol. Bilsko): *hrazené město, soukromé (poddanské) město, sídlo akcízového úřadu, celního úřadu, garnisonu, vrchnostenský zámek, katolický kostel, evangelický kostel, sídlo světské farnosti, filiální kostel/kaple bez bohoslužeb, právo 3 jarmarků.*

Vsi (celkem 19)

Katolický kostel: Bielitz Alt, pol. Stare Pilsco, Chechlowiz/Czechowice*, Ernsdorff/Jaworze*, Heizendorff, pol. Jassenica/Jasienica*, Kamitz, pol. Kaminica/Kamienica*, Kurtzwald, pol. Medzireice/Międzyrzecze*, Matzdorff/Mazańcowice*.

Sídlo světské farnosti: Chechlowiz/Czechowice*, Heizendorff/Jasienica*.

Vrchnostenské obydlí: Chechlowiz/Czechowice*, Ernsdorff/Jaworze* 2, Kurtzwald/ Międzyrzecze*, Matzdorff/Mazańcowice*.

Status minor Frýdek

Frýdek hraničí s Těšínem 7 ½ míle, s Moravou 5 ½ míle, s Uhrami 2 míle, celkem 15 mil.

Města

Frýdek (Friedeck): *hrazené město, soukromé (poddanské) město, sídlo akcízového úřadu, celního úřadu, katolický kostel, poutní kostel, filiální kostel/kaple bez bohoslužeb 2, evangelický kostel/modlitebna (?), sídlo světské farnosti, právo 3 jarmarků.*

Vsi (celkem 26)

Katolický kostel: Brasowiz/Bruzovice, Dobrau/Dobrá, Leskowiz/Lískovec, Skalizo/Skalice, Sedlischt/Sedlišť.

Sídlo farnosti: Brasowiz, Dobrau,

Vrchnostenské obydlí: Dobrá/Dobrá, Sedlischt/Sedlišť.

Filiální kostel (kaple bez bohoslužeb): Loth Ober/Vyšší Lhoty, Malinow/Malinovice.

Železné hamry: Malinow/Malenovice, Rachkowiz/Raškovice

Naleziště železné rudy: Malinow/Malenovice

Různá (diversi) nižší stavovská panství

Tato hraničí s Ratiboří 3 míle, s Těšínem 8 mil, celkem 11 mil.

Status minor Fryštát

Města

Fryštát (Freystadt): *hrazené město, sídlo akcízového úřadu, sídlo celního úřadu, vrchnostenský zámek, katolický kostel, sídlo světské farnosti, evangelický kostel/modlitebna, právo 2 jarmarků.*

Vsi (3) – všechny bez výkladových značek.

Status minor Dolní Lutyně

Vsi (4)

Katolický kostel: Dittmersdorff/Dětmárovice, Leuthen Deutsch/Lutyně Dolní.

Sídlo farnosti: Leuthen Deutsch/Lutyně Dolní.

Vrchnostenské obydlí: Leuthen Deutch/Lutyně Dolní.

Status minor Orlová

Vsi (2) – všechny bez výkladových značek.

Status minor Rychvald

Vsi (4)

Katolický kostel: Reichwalde/Rychvald

Sídlo farnosti: Reichwalde/Rychvald

Vrchnostenské obydlí: Reichwalde/Rychvald.

Status minor Ráj

Vsi (5)

Katolický kostel: Loncky, pol. Lusca/Louky, Roy/ Ráj.

Řeky v Těšínském knížectví

Olsa Fl.¹⁵, Ostrawise Fl., Ropicka Fl., Hnoinicka Fl., Tyra Fl., Hopelna, Maccow Fl., Czarne Fl., Lomay Fl., Mozarcka Fl., Tschadeczká Fl., Hranicza Fl., Rostock, Czercinowe, Prodolsch Fl., Scalitto Fl., Torisco

Fl., Gröse Fl., Haslach, Schwartz Wasser Fl., Illownice Fl., Miloschowa Fl., Oleschana Fl., Bolonna Fl., Trzcanna Fl., Jascheinica, Miloschowa Fl., Bialy Fl., Czorna Fl., Lőbniz Fl., Meschna Fl., Morawka Fl., Biala Fl., Welcka Fl., Schlabiz Fl., Skalcka Fl., Mohelniza Fl., Rzecica.

Hory v Těšínském knížectví

Chelm¹⁶, Rewnica, Prazwiwa, Kiczesa, Godula, Praziwka, Kobarz, Rőpitka, Jawornowy, Ostry, Kaminice, Uplas, Palom, Peschedorff, Langeberg, Czantory, Gr. Czantory, Polodec, Kl. Ostry, Gr. Ostry, Kolubowa, Wrzuna, Kamiena, Malmow, Wirzczinckow, Tanctow, Zarny, Madwisany, Baranniec, Kanzarcko, Zaprow, Picowka,

Ochorza, Wilcky Tupni, Mali Tupni, Malada Hora, Ochzenschanz, Zazek, Hozcek, Hexemberg, Girowa, Hirsowa, Barzine, Lomny, Scienti, Dolinia, Jaworzincka, Kickzerna, Kuckula, Richowiz., Welcka Majura, Kling, Polano.

Status minor Frýdek

Paziwa, Kellarzo, Ropielkne (?), Schlabiz, Trawnnow, Polickzano, Polom, Lissa, Czupel, Podlenina, Sulow.

Status minor Bisko

Gierschberg, Skalcka, Stollow, Magura.

Ratibořské knížectví

Status minor Bohumín

Hranice

Bohumín hraniční s Opavou 1½ míle, s Těšínem 1½ míle, s Vladislaví 1½ míle, s Ratiboří 1½ míle, celkem 7 mil.

Města

Bohumín (Oderberg, pol. Bogumin), *otevřené město, sídlo poštovní stanice, akciového úřadu, celního úřadu, s právem pořádat 3 jarmarky, vrchnostenský zámek, sídlo světské farnosti.*

Vsi (12)

Katolický kostel: Gerschütz Gr./Gorzce Górne *, Ruderswalde/Rodzice*.

Sídlo farnosti: Gerschütz Gr./Gorzce Górne*.

Vrchnostenské obydlí: Gerschütz Gr./Gorzce Górne*.

Ediční poznámka:

Při přípravě předkládané edice popisu Těšínska bylo přihlédnuto jednak k tomu, že podstatná část informací u jednotlivých lokalit je v originále „šifrována“ pomocí grafických značek, jednak k tomu, že by měl být vzhledem k možnému širokému okruhu uživatelů co nejsrozumitelnější. Texty proto byly přeloženy do češtiny, v německém, resp. polském originále byly ponechány pouze místopisné názvy. Moderní názvy měst a vsí jsou pak uvedeny za lomítkem.¹⁷

Vsi položené dnes v Polsku jsou navíc označeny hvězdičkou. Jména těšínských knížat byla přeložena dle běžných zvyklostí,

v závorce byla vždy ponechána varianta jména použitá v *compendiu*. Text u jednotlivých lokalit (měst a vsí) tištěný kurzívou je výkladem značek.

Kritický rozbor v prameni uváděných údajů nebyl v předkládané edici prováděn. Pojmenování míst, resp. osob, označených (?), se nepodařilo identifikovat.

V edici jsou uvedeny i údaje týkající se nižšího stavovského panství Bohumín. Toto území sice náleželo původně k Ratibořskému knížectví, od rozdělení Slezska však bylo postupně vnímáno jako celek příslušející k Těšínsku.

POZNÁMKY

- 1 Pro Těšínsko srov. Jungnitz, Josef (ed.): Visitationsberichte der Diözese Breslau. Archidiakonats Oppel. Breslau 1904. Panic, I.: Sprawozdania wizytacyjne biskupów wrocławskich (z roku 1717). Dekanaty: cieszyński, fryszacki, frydecki, wodzisławski i bielski. Acta historica Silesiae Superior. T. I. Cieszyn 1994.
- 2 Korbelářová Irena – Žáček, Rudolf: Nový pramen k dějinám Těšínska. Těšínsko, 4, 1996, č. 4, s. 4–7. Srov. Pater, Josef: Schematismus des Fürstentums Breslau 1724 und 1738. Forschungen und Quellen zur Kirchen- und Kulturgeschichte Ostdeutschlands, 26, Köln-Weimar-Wien 1994.
- 3 Archiwum Achidiecezjalne we Wrocławiu, sign. VI d 12. Autoři si dovoluují poděkovat Jeho magnificenci ks. Josefu Paterovi a dalším představeným arcibiskupského archivu ve Vratislaví za možnost vyhotovit fotodokumentaci části rukopisu, díky čemuž bylo možno připravit předkládaný příspěvek.
- 4 V rukopisu je např. Bisko uváděno ještě jako status minor, přičemž v roce 1751, v době, kdy bylo v majetku Friedricha Wilhelma Haugwitz, bylo Marii Terezií povýšeno na status major.
- 5 Soupis obsahuje celkem 118 značek s výkladem významu. Nutno ovšem upozornit, že v rukopise samotném se nacházejí i značky v závěrečném soupisu neuvedené, přičemž nelze zcela jednoznačně zatím konstatovat, zda se jedná o písařské chyby či zkomoleniny uvedených značek či značky zcela neznámé.
- 6 Víkildy byly ve správních obvodech rovnocenné kraji, na něž se ve 13. – 18. století členila slezská knížectví.

7 Srov. pozn. 14.

8 Z knížectví, která zůstala zcela nebo dílem součástí habsburské monarchie je soupis měrných jednotek pouze u Niska.

9 *Sum(m)arium Silesiae* (pag. 163), *Tabula Poliometrica* (pag. 163 n.), *Explicite ejusdem* (pag. 191 n.?).

10 To ostatně bylo typické pro řadu obdobných produktů státní vědy, cílem jejichž autorů bylo poskytnout zájemcům spíše velké množství zajímavých informací, než hodnověrné a spolehlivé údaje. Havránek, Jan – Petráň, Josef: Základy statistické metody pro historiky. Praha 1963, s. 11.

11 Nejedná se v žádném případě o vyčerpávající, ba dokonce ani přesnou, charakteristiku jednotlivých těšínských knížat. Text je zajímavější spíše z toho důvodu, že naznačuje, co autor či autoři předpokládali, že by mohlo čtenáře a uživatele *compendia* zajímat, čemu sami přisuzovali nějaký význam apod. Základní životní data a podstatné události, spojené s dobou vlády, srov. nejnověji v přehledu Žáček, Rudolf: Dějiny Slezska v datech. Praha 2004.

12 Názvy obcí, která nebyla žádným grafickým symbolem provázeny a není s nimi tedy spojená žádná charakteristika, nejsou v soupise uváděny.

13 Všechny německé názvy obcí jsou v originále napsány červeně, polské názvy černě.

14 Rozbor údajů ukazuje, že do této kategorie byla zahrnuta jak běžná obydlí při dvorech nebo ve vsích náležející pozemkové vrchnosti, určená pro ubytování úředníků, zaměstnanců různých profesí, případně pronajímaná židovským pachtýřům, tak i sídla samotné vrchnosti, z nichž mnohé mohly být jednoznačně zařazeny do kategorie „vrchnostenský (panský) zámek“.

Nestalo se tak povětšinou nejspíše proto, že samostatný grafický symbol byl zvolen pouze pro „*ansehliche herrschaftliche Schlöſſe in denen Städten*“, tedy zámky ve městech, nikoli ve venkovských vsích. Upozornit je nutno v této souvislosti ovšem na scházející odkaz na zámek ve Frýdku, naopak na ne zcela správně užitý symbol pro vrchnostenský zámek u Jablunkovských šancí.

15 Všechny názvy řek jsou psány černě.

16 Všechny názvy hor jsou psány červeně.

17 Hosák, Ladislav: Historický místopis země Moravskoslezské. VIII. Těšínský kraj. Brno 1937; Turek, Adolf: Místopisný rejstřík obcí severomoravského kraje. 2. sv., Opava 1974; Choroś, M. – Jarczak, Ł. – Sochacka, S.: Słownik nazw miejscowych Górnego Śląska. Opole 1993.

Návštěva v ateliéru Petra Borečka

(Poznámky, dojmy, citáty aneb koláž z návštěvy)

Karel Bogar

Sochař a malíř Petr Boreček možná některým přátelům umění zmizel svým odchodem z Třince i z povědomí. Co není po ruce, a to se týká i umění, na to se rychle zapomíná. Ložská reprezentativní výstava k životnímu jubileu v Těšínském divadle v Českém Těšíně, výstava v Praze, Ostravě a další aktivity však svědčí o tom, že umělec svým přesídlením do Oldřichovic, kde má dnes i prostorný ateliér a také prostor na práci i na zahradě, vlastně nabral nový dech. Kolem domku je ještě hodně práce, ale ateliér už je plně zabýdlený a funkční, a hlavně, naplněný staršími i novými díly. Vedle sochařských prací a návrhů jsou zde také malířské práce, které se objevují v posledním desetiletí na jeho výstavách jako rovnocenný doplněk skulptur a plastik.

Umělecká tvorba Petra Borečka (nar. 1945) je v regionu známá celá léta. Jeho první samostatná výstava byla ve frýdeckém zámku v roce 1974, ale vlastní tvorba se výrazně formovala již brzy po skončení SUPŠ v Brně, koncem šedesátých let. Dnes má za sebou rozsáhlé dílo včetně řady realizací ve veřejných prostorách a výstav.

V ateliéru si uvědomuji, že snad největším dobrodružstvím, které prožíváme před uměleckým dílem, je hledání jeho geneze. U některých autorů a jejich artefaktů je zřejmá na první pohled, takže další putování „dílem“ již ani příliš diváka neláká. U jiných je příběh umění tak zašifrovaný, nesrozumitelný bez vnějšího výkladu, že laika od cesty odradí hned při prvních krocích. V tvorbě Petra Borečka se cesta geneze naopak přímo nabízí.

Jeho rané práce, komponované jako uzavřené přírodní tvary s minimálními sochařskými zásahy do objemu plastiky, připomínají balvany omílané tisíciletými vlnami času. Kdybychom hledali první podněty, nenašli bychom je v jeho rodišti v Kroměříži, ale spíše v jeho domovské České Vsi v Jeseníkách, kde za plotem domku, kde vyrůstal, proudil horský

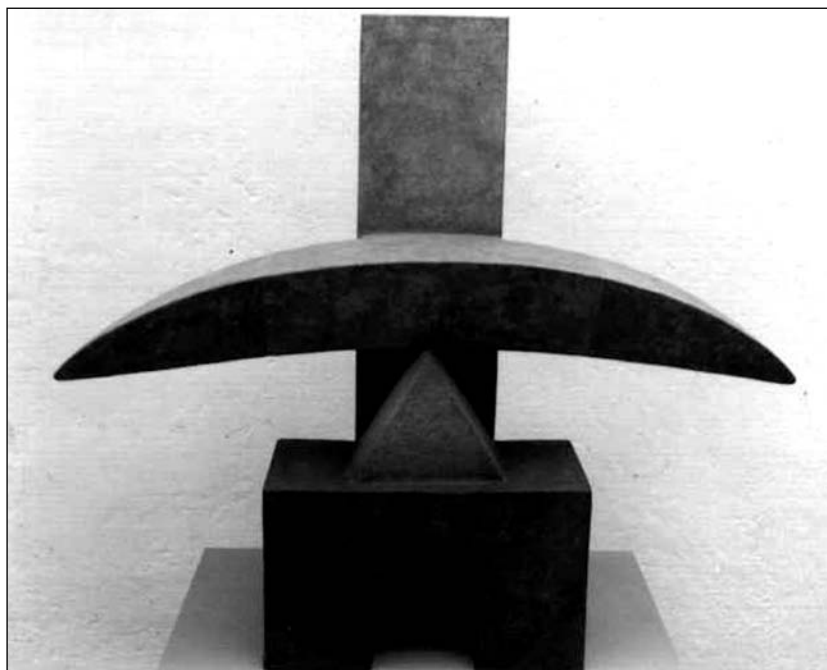
potok a kus za ním začínala divočina. Snad symbolicky stojí i jeho dnešní ateliér a domek na břehu Oldřichovického potoka.

Když se ohlédneme zpátky k Borečkovým začátkům vidíme, že udělal obrovský kus tvořivé práce. Vyšel z nejlepších tradic moderního umění, rané práce se dotkly surrealismu, později nalézáme obdobu s abstrakcí, navíc svými experimenty, vtahujícími sochu do obrazové polohy, vnesl do své umělecké cesty nové podněty. Stejně tak jeho hledání tvarů v kamenech na březích řek a potoků se později objevilo v překvapivých reliéfech tvořených metamorfovanými přírodninami. Současně můžeme pozorovat, jak se postupně mění jeho vztah k materiálu. Přestože vynikajícím způsobem zvládl keramiku, zvláště si hodnotím jeho broušené šamoty a přepalované šamoty, cítíme, jak se pomalu a s úctou přibližuje ke kameni, jako výsostnému sochařskému materiálu.

Cesta od realistických kompozic z autorových začátků, ke stylizované plastice, byla poměrně rychlá a zdálo se, že bude končit

*Entuziasmus, 2003,
v 59 cm, šamot, engoba*

*Koncentrace, 1999/2000
77 x 83,5 cm, šamot, engoba*

v absolutním sochařském tvaru - kouli. Autorovo zrání i dramatické proměny našeho světa na přelomu šedesátých a sedmdesátých let mu však nedaly ustrnout. Uvědomil si, že základní tvarové zjednodušení mu dává možnost k vyjádření duchovního poselství v ryzí a vysoce účinné formě, která připomíná svým vyzněním románské umění. Dokonale pochopená přírodní forma ožívá duchem plastik na jejichž začátku byla plastika Mučedník (1967) a pak následovala díla Milosrdenství, Prorok, Návraty, Mučedníci, Bojovník ... Každé v několika proměnách, ve kterých hledal umělec ten nejúspěšnější a nejsdělnější duchovní tvar svých poselství. Je

*Prorok 3, 1998,
v 40 cm, kamenina*

zřejmé, že jeho inspirací se stala – po prvním filozofickém ohmatávání světa s antickými filozofy i moderními filozofickými proudy – kniha knih Bible, ale na druhé straně cítíme, že nejde o staro nebo novozákonní reminiscence, ale základní pocity člověka současného, člověka, který se zodpovědně vyrovnává se životem.

Má hlubokou potřebu nejen vyjádřit sebe, ale oslovit a naslouchat. Názvy plastik i obrazů jsou přímo symbolické. Několikrát se setkáme třeba se Vzkříšením ... Petr Boreček se k tomuto a dalším biblickým pojmům dopracovával složitou cestou. Nejde mu jen o biblickou interpretaci zmrtvýchvstání Krista třetího dne po ukřižování a jeho návrat na zem před nanebevstoupením. Cítí, že vzkříšení je třeba společnosti v přehodnocování vztahů mezi lidmi, výběru hodnot, vztahu k přírodě, pochopení soudržnosti s ní atd. Ve své tvorbě se snaží uměleckými prostředky formulovat hlavní hodnotové pojmy, které lidstvo zapomíná. Jak píše Antoine de Saint-Exupéry - snaží se budovat z těchto základních lidských hodnot, jako je milosrdenství, duchovní boj, mučednictví citadelu nebo chrám - neboť jen ze základních kamenů lze postavit velké lidské dílo. Boreček stejně jako řada dalších umělců poukazuje na to, že současný člověk ztratil pocit, že něco vůbec má smysl budovat, že je možné mít cíle, které jej přesahují a které dávají smysl životu. Před zimou jsem se procházel mým rodným koutem na Valašsku nedaleko Vsetína - a pod dojmem Otevírání studánek od Bohuslava Martinů - jsem si vzpomněl právě na Borečkovy sochy. Bezvýsledně jsem hledal v rozoraných polích a zarostlých mezích studánky, ke kterým dříve chodila celá vesnice v době senosečí a žní pro dobrou vodu. O to víc si cením, že jsou mezi námi lidé jako je Petr Boreček, kteří tyto prameny živé vody usilovně hledají a otevírají ve své umělecké tvorbě.

Souběžně si však autor ověřuje nosnost svého přístupu k realitě. Jednak tím, že se znovu vrací k přírodě, kterou neustále cítil při práci vedle sebe. Sbírá říční kameny a sestavuje z nich - bez podstatných zásahů - kompozice, které se tak nebo onak již promítly do jeho předcházející tvorby. V tomto překrásném experimentu si ověřuje, až kam se může odvážit při stylizaci svých poselství. Naopak při práci s keramikou, šamotem, velice tvárnými materiály, jej láká představa detailů, struktury. Práce se syrovým přírodním materiálem mu naznačuje a upřesňuje cestu.

Vedle formálních stránek svých prací si ověřuje Petr Boreček i jejich sdělnost. V jeho archivu bychom našli celou řadu fotografií plastik, které snímал nad Oldřichovicemi na vrcholu kopce proti dramatické hře oblak. Plastiky

jakoby vyrůstaly do rozměrů, které jim sochař v duchu připisuje. Cítíme, že by zde mohla stát ve své důstojnosti díla, která by měla pět, možná i deset metrů výšky a teprve bychom docenili jejich výmluvnost. Inspirován touto proměnou realizoval autor také celou sérii grafik, ve kterých kombinoval své plastiky se imaginárními, náznakově přírodními strukturami, aby podtrhl jejich sdělnost ve vztahu k prostředí.

Tyto pokusy již byly jen krůček od využití barvy. Ta je se sochařským dílem od pradávna nedílně spojena - umělec však udělal originální počín: pojal své sochy jako barevné obrazy. Využívá velice komplikovanou, impresivně a živě působící techniku kombinace barvy a vosku, která ještě zdůrazňuje svítivost barev. Socha, která je základem barevných obrazů se však postupně ztrácí, barva jakoby prozářila její odhmotněné tělo, svými osobitými prostředky zdůraznila emotivní duchovní obsah, duchovní svár, vítězství, prohry, pokoru, milosrdenství, víru, vše - co je v plastice jen symbolicky naznačeno.

Jeho tvorba syntetizuje a rozvíjí dosavadní východiska. Od plastických materiálů se dostává sochař ke kameni. Práce s materiálem mu dává čas přemýšlet, nic nelze uspěchat, návraty a opravy neexistují. Práce jako Vzkršení, Obdarování jsou úsporné, do sebe zavinuté, ale zároveň otevřené mnoha významy při různých pohledech. Socha je znak. Je to pravý opak cyklu reliéfů, kde využíval otisků přírodních struktur, kamenů, které důvěrně zná k tomu, aby jimi vylíčil příběhy výsostně lidské. Obrovitá postava Goliáše naznačená kusem drsného klacku, prořátého strašlivým železným mečem, proti pokornému Davidovi... Souběžně je období, kdy se umělec zabýval kompozicemi z nalezených kamenů.

Hra přerostla v díla silného výrazu, promítala se i do celé série reliéfů, kde přírodní struktury tvořily nedílnou část symbolického prostoru člověka, naznačeného často jen znakovými prvky z nalezených přírodních struktur. Intenzivní prožívání vztahu člověka a přírody se v poslední tvorbě prohlubuje do kosmologických vizí, ale původ má právě v těsném kontaktu s přírodou, který je v hutnickém Třinci pod beskydskými vrchy neustále a naléhavě přítomný.

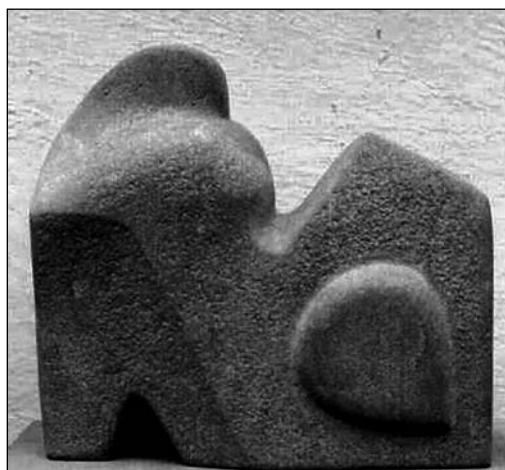
Ve všech těchto přístupech je něco, co jej spojuje s jeho vrstevníky, ale zároveň i něco dráždivého, čím se od nich liší. Tento dojem jsme měli již při prvních setkáních s jeho dílem, byť ještě nebyl tak vyhraněný. Léty krystalizuje a nabývá na významu. V čem to asi vězí?

Současné umění se ubírá - nebo se také tvrdí, že stagnuje - mnoha směry. Vynořili se mágové s kouzelnickými čepičkami, kteří

*Duchovní boj 1, 1995,
d 26 cm, patinovaná terakota*

zpřítomnělému publiku, jež se nevyzná ani v sobě, namlouvají, že jen to, co reprezentují oni, je to pravé umění. Reklama je podrží, neboť to je dnes naše měřítko kvality. Održení umělce od přírody a konkrétních citových prožitků vede k tomu, že se budují instalace z přírodnin v civilních prostorách nebo se příroda balí do plastiku, aby se „příroda“ konečně představila městskému člověku. Připomíná mi to básníka, který, aby oslavil květ, musel jej nejprve vytrhnout i s kořenem a pečlivě prozkoumat. Co mu zanedlouho zbylo v dlani je zcela jasné. Jiní

*Spící krajina, 1996,
30 x 31,5 cm, godulský
pískovec*

*Bojovník 3, 1994,
d 17 cm, kámen*

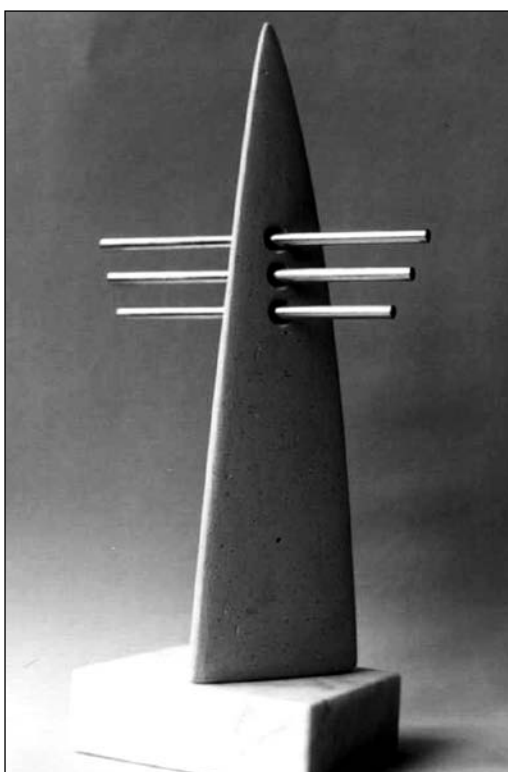
umělci ke svému „dílu“ nepotřebují již vůbec nic - kromě skupiny oddaných fandů, kteří vyslechnou jejich umělecký projekt aniž se musel realizovat. Všechny tyto polohy svědčí o naší době a zprostředkovávají její individualistické poselství a hrůzu z individualistické prázdnoty, která svět zaplavuje. Je tu však také pár těch, kteří cítí potřebu uměním nejen vyjádřit sebe samy a svou individualitu, ale hledat z té individualistické klece, ve které se současné lidstvo pohybuje, východisko. A to je právě ten nejvzrušivější moment v díle Petra Borečka.

Poslední těšínská výstava byla jakýmsi sukusem, který přibližoval jinou formou genezi

Borečkova díla. Vlastně každá nová výstava Petra Borečka, i když používá i starších prací, doplněných tvorbou z posledních let, je pro umělce vždy příležitostí k interpretaci starého nebo lépe klíčového umělcova tématu. V jeho tvorbě se podivuhodně spojuje řemeslná zručnost a ohledávání nových materiálů a tvarů, rozšiřování řemeslných praktik s filozofickým nazíráním a zkoumáním cesty, kterou za léta urazil. Výstava je vždy jakýmsi milníkem jeho myšlenkového vývoje. Jeho tvůrčí začátky jsou totiž spíše spojeny s podněty filozofickými, než podněty a inspiracemi výtvarnými. A to se právě projevuje i na kompozici výstav. Tyto závěry nám potvrdí i prohlídka jeho ateliéru.

Základní tvary svých sochařských děl, postoupily od počátečního hledání, koláží, otisků k definitivním formám. Oblost a tvarování kamenů je jedním z výrazných prvků, které se prolínají s jeho filozofickými názory směřujícími ke hledání jádra, jistot, harmonie a rovnováhy. Proto také cítí, že mramor, žula, godulský pískovec jsou materiály, předurčené k vyjádření základních pocitů a hledání člověka ve světě. Někde v kameni je vlastně ukryta odpověď, ukryta perla-smysl, význam poselství, které z něj člověk chce vydobýt. Základní tvary řady soch vycházejí z koule, vajíčka, semene, kapky... Ty sice evokují motivy dvojice, milenců, mateřství, ale jsou chápány v kosmickém významu jako principy zrodu, obnovy, budoucnosti, dobírání se k něčemu vyššímu, k hledání řádu. Při práci s tímto materiálem je umělec stále více skromnější a opouští symbolické motivy výše uvedené a spíše pomáhá divákovi naznačit klíč k odpovědi než odpověď samu. Zhodnocuje a rozehrává kvalitu a strukturu materiálu, sochařsky dotahuje jen detaily

*Posel soudu, 1998,
v 27,8 cm, terakota, mosaz,
mramor*

řezáním, broušením, sekáním. To jsou kvality , které jsou klíčem k vlastnímu významu.

Další posun je v šamotové plastice, která je významným paralelním materiálem, který je Borečkovi blízký. Ve svém hledání smyslu světa a poselství biblických příběhů mu nabízí větší tvarové možnosti. Plastiky jsou dramatictější, objevují se zde průniky jehlanů kruhem, měsíčními útvary-výseče koule a dalšími překážkami, které zprostředkovávají obtíže cesty k pravdě, obtíže cesty ke komunikaci a pochopení. Tento svět je pro umělce neustálým bojištěm, jeho základní pohyb se odehrává podle Borečka především v duchovní rovině. Proto je zde častý motiv Proroka, který vede lid toužící po životě v klidu, míru a harmonii k pramenům poznání a pravdy. Jeho symboličtí proroci mluví (a je to i v názvech prací) o naději, entuziasmu, koncentraci či rovnováze. Ty jsou ideovým obsahem jeho dramatických i lyrických plastik. Základem sdělení je tvar, použité engoby jsou jen výjimečně dalším rozšířením významu.

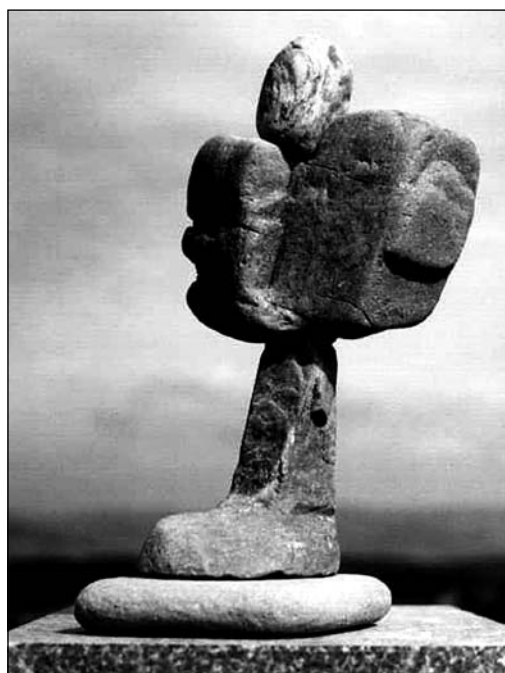
Neopouští, naopak rozvíjí i další uměleckou činnost - malbu. Již řadu let tvoří souběžnou cestu, která mu umožňuje formulovat myšlenky pomocí barevné symboliky, která se u kamene omezuje na kontrasty světelné odraznosti různě opracovaného materiálu a u šamotu na dotváření plastik engobou. Starší práce převádějí v podstatě sochařské motivy a symboly do obrazové roviny. Autor k nim došel, jak jsem uvedl, zkoumáním prostorových vlastností plastik a skulptur při jejich instalaci v krajině. Později je postavil do barevného pozadí obrazu. K starším pracím se však vrací, doplňuje je o lazury, které motiv „vytahují“ z malířského pozadí a přibližují znakové poloze. Jsou to např. obrazy Vzkříšení, Prorok, Duchovní boj, Inspirace, Raněný bojovník ... Po roce 2000 dochází k přelomu v chápání malířského obrazu (viz např. Zápas Jakuba s andělem, Spící krajina). Socha v obraze se mění na znakové poselství vyjádřené barvou a tvarem. Nepředstírá objemovost, ale naopak zdůrazňuje plošnost a znakovost, která vychází ze zažitého tvarosloví sochařské tvorby v šamotu. Dominuje také barevnost. Postupně přechází jeho barevné ohmatávání struktur v prostoru a zkoumání nových tvarů v kombinaci s mnohotvárností krajiny a někdy i imaginativně vytvořeného prostředí k zhodnocení role barvy. Postupně kombinace barev, původně tvořící doplňkový prvek obrazu, stává se nositelem složité symboliky, které rozšiřují poselství sochy na obraze o nový rozměr. Pro autora je modrá - čistota ducha, myšlení, fialová - tajemství, oranžová - vitalita, radost, zelená - země ... K novým pracím patří např. Promarněná příležitost, Konfrontace. Vedle symbolického kontrastu tvarů (znovu

*Ohrožení 2, 1998,
v 38 cm, šamot, kysličníky
kovů*

průniky - dramatické a násilné - hmotou, negací duchovna), je zde zvýrazněna barva, především barvy světla - žlutá, okrová, barvy slunce, symboly duchovních hodnot, které jsou nositeli pozitivních příslibů a pravdy.

Jak jsem v úvodu naznačil, celá Borečkova tvorba je prohlubováním geneze umělcova díla. Pro běžného návštěvníka je to vývoj k symbolice, zjednodušení, abstrakci - pro chápajícího soupevníka jeho myšlenek, neutuchající boj o zdůraznění touhy po pravdě, která by zachránila lidstvo ve zběsilé době, která nemá pevný řád a relativizovala takřka veškeré hodnoty. Zdá se mi, že jednotlivé vrstvy umělcovy tvorby se znovu a znovu vrací k základní inspiraci člověka - k přírodě, která je v souladu s řádem světa. Z její kolébky se rodí lidské myšlení, hledání místa člověka v tomto řádu. Jeho dílo hledá formy, které jsou pokornou a žasnoucí formou reflexe tohoto světa, současně však i nositelem duchovního vzepětí člověka.

*Poutník, 1995,
v 19,5 cm, kámen*

Zajímavosti přírody Těšínska

Probuzení jara v listnatém lese

Jiří Kupka

Jaro je zvláštní roční období. Kdo zrovna nepatří k „zarytým“ milovníkům zimních sportů, jistě se už těší na prodlužující a čím dál teplejší dny. Jarní procházka listnatým lesem může zprostředkovat jedinečné prožitky. Kde ještě před několika týdny vládla neutěšitelná pustina, hemží se to nyní na mnoha místech jarními rostlinami. A nejsou to obyčejné rostliny! Tyto rostliny jsou „načasované“ přesně na tuto situaci v listnatém lese. Dokud ještě nejsou stromy olistěné, je dostatek světla a světlo znamená pro rostliny život. Avšak po většinu období, kdy jsou stromy bez listů, je docela chladno – příliš chladno. Přesto existuje v průběhu ročních období časový interval, ve kterém je po několik týdnů v roce obojí: světlo i teplo. Přesně tohle vyžadují jarní rostliny v listnatém lese, kterým říkáme byliny jarního aspektu.

K těmto bylinám, zdobícím svými květy jarní vzhled listnatého lesa, patří například dymnivka dutá, jaterník podléška, kopytník evropský, křivatec žlutý, orsej jarní, plícník tmavý, prvosenska vyšší, sasanka hajní, sněženka podsněžník a také hvězdnatec čemeřicový (tzv. těšínské kvítko, polsky cieszynianka wiosenna). Každá

z těchto bylin má svůj vlastní půvab a stojí za to se s nimi důvěrněji seznámit.

Nektarová znaménka

Zamysleme se například na chvíli nad tím, jak hmyz nachází cestu k vytoženému nektaru, který mnoho květů nabízí. Důležitou orientaci poskytují různobarevné vzory na korunních lístcích. Při přiletu vidí opylovač nejdříve barevnou skvrnu, když se však více přiblíží, rozeznává na květu nakreslený vzor a vnitřní části květu. Jemné linky a žlutooranžové skvrny, jako například u štavele kyselého, jsou následující a zpřesňující „návěstí“. Taková „návěstí“, která ukazuje cestu k nektaru, označují botanici jako nektarová znaménka. Barevné vzory na květech nejsou patrné pouze ve viditelném spektru světla, ale pro člověka také v neviditelné ultrafialové oblasti, kterou je mnoho druhů hmyzu schopno přijímat. Jemné linky a barevné flíčky, které způsobují, že květy vyhlížejí tak rozkošně, mají také pro rostlinu velmi důležitou funkci: opylovači musejí najít cestu dovnitř květu tak, aby při hledání nektaru na nich ulpěl pyl, který

Jaterník podléška – květ

Foto Jiří Kupka

*Jaterník podléška – pozdrav
slunci
Foto Jiří Kupka*

následně přenášejí na blizny jiných květů. Tím umožnění opylení rostlin, následné oplození a tvorbu semen.

Je pozoruhodné, že „nektarová znaménka“ byla popsána již v 18. století ředitelem gymnázia ve Spandau (SRN), Christianem Konradem Sprengel (1793), který důkladně pozoroval květy různých rostlin a jejich opylovače, a objevil tento úžasný vzájemný vztah mezi rostlinami a živočichy.

Jak takové podivuhodné vzory na květních lístcích vznikají? Nikdo přesně neví. Překvapivé je každopádně to, že nesčetné buňky květních lístků „vědí“, kterou barvu mají přijmout, aby nakonec vyšel výsledný a informaci obsahující vzor.

„Jeruzalém“ – tip pro jarní vycházku

Na Těšínsku jsou stále ještě místa, např. dubohabrové háje (např. Hrabina u Č. Těšína = habřina, habrový háj), lužní lesy, kterými můžeme procházet a přitom si být jisti, že se s mnohými druhy bylin jarního aspektu setkáme. Jsou to lesy jako za časů našich babiček.

Jedním z velmi krásných a zajímavých míst pro jarní toulky těšínskou přírodou je les ve Stanislavicích se starým lomem na těšínit s přirozeným výchozem – těšínitovou skalou. Můžeme jít od zámku v Chotěbuzi po modré turistické značce vedoucí směrem na

Kostelec. Asi po 1,5 km dojdeme k můstku přes Chotěbuzku. Ještě před ním odbočíme z turistické značky doprava. Půjdeme po cestě na pravém břehu řeky Chotěbuzky. Na prudkém svahu si můžeme všimnout výchozů těšínit (správně se zde jedná o těšínitický pyroxenit). Spolu s Chotěbuzkou pod námi vypadá toto místo romanticky. Místní lidé je nazývají „Jerusalim“ (Jeruzalém) a skutečně působí vznešeným dojmem.

*Hvězdnatec čemeřicový
Foto František Baton*

Hned u cesty můžeme pozorovat jarní rostliny jako jsou bažanka vytrvalá, jaterník podléška, kopytník evropský, kyčelnice žlaznatá, orsej jarní, plícník tmavý, prvosenka vyšší, sasanka hajní, šťavel kyselý, violka lesní aj. Zbytečně však tyto rostliny netrháme, vždyť si jejich křehká krása zaslouhuje naši ochranu!

Místo toho pozorujeme nektarová znaménka na květech prvosenek, zjišťujeme způsob, jakým je u této rostliny zamezeno samoopylení a přemýšlíme o tom, jakým způsobem informuje o sladkém nektaru své opylovače plícník. Stáváme se svědky probouzejícího se jara ...

LITERATURA

Junker, R., Wiskin, R. Der Natur auf der Spur im Frühlingswald. Dillenburg: Studiengemeinschaft Wort und Wissen, 2002.
Sprengel, Ch., K. Das Entdeckte Geheimnis der Natur im Bau und in der

Befruchtung der Blumen. První vydání. Berlin, Friedrich Vieweg, 1793.
Šula, J. Jarní byliny hájů a lesů. První vydání. Praha, 1976.

Úprava rukopisu pro časopis Těšínsko

Redakce časopisu Těšínsko přijímá k publikaci články zpracované textovými editory v rozsahu 2 až 16 stran normalizovaného strojopisu, tj. 1800 znaků i s mezerami na 1 straně strojopisu.

Příspěvky se přijímají také v elektronické formě některého z aktuálních formátů Word jako textové soubory obsahující normalizovaný strojopis (bez vložených obrázků a zalomených sloupců).

Data můžete posílat prostřednictvím sítě Internet, ale současně je nezbytné předat nebo zaslat poštou příspěvek souběžně i v tištěné formě. Nevyžádané rukopisy a diskety se nevracejí.

Při psaní textu je nutné respektovat následující pravidla:

- Klávesu ENTER používejte pouze k oddělení odstavců, nikoli řádků.
- K odsazování prvního řádku odstavce nepoužívejte klávesu TAB, ani několik úhozů mezerníkem.
- Vyvarujte se zdvojených mezer.
- Text nijak složitě neformátujte, tzn. necentrujte titulky, neměňte velikost písma, vypněte dělení slov. Musí být vypnuty všechny funkce pro automatické odrážky a číslování, ohraničování, stínování, sloupce, mezery před odstavcem nebo za ním, dále funkce pro poznámky pod čarou, hypertextové a křížové odkazy, vkládání elektronických adres.
- Tabulky se přijímají výhradně ve formátu MS Excel nebo jako prostý text s tabulátorovým členěním.
- V žádném případě nekládejte do textu obrázky, dodejte je zvlášť uložené v nějakém grafickém souboru (EPS, JPG, TIFF, minimální rozlišení 250 dpi) nebo raději v klasické „papírové“ podobě.
- Součástí je poznámkový aparát umístěný až za vlastním textem, nikoliv umístěný poznámkový aparát pod čarou. V hlavním textu jsou poznámky označené číslem (horním indexem) bez závorky. Písmo u poznámek na konci textu je výchozí - jako v hlavním textu, řádkování také, zarovnání je doleva, poznámky jsou číselně řazeny.
 - Poznámka u knihy obsahuje: příjemní, jméno, název knihy, místo vydání s rokem vydání, číslo strany, na které je odkaz (vzor: Müller, Karel: Pečeti a znaky obcí českého Těšínska. Český Těšín 1997, s. 13 – 14.).
 - Poznámka u časopisu obsahuje: příjmení, jméno, název článku, název časopisu, ročník časopisu, rok vydání, číslo časopisu a číslo strany, na které je odkaz. (vzor: Al Saheb, Jan: K počátkům farnosti na Borové. Těšínsko, 47, 2004, č. 2, s. 3.)

Používejte povinné archivní zkratky vycházející z úředních názvů:

ZA = Zemský archiv v Opavě
MZA = Moravský zemský archiv v Brně
NA = Národní archiv v Praze
SOA = Státní oblastní archiv (např. SOA v Třeboni)
SOkA = Státní okresní archiv (např. SOkA Karviná)

Vzor pro poznámky:

- 1 Müller, Karel: Pečeti a znaky obcí českého Těšínska. Český Těšín 1997, s. 13 – 14.
- 2 Moravský zemský archiv v Brně, G 2 – Nová sbírka, sign. 696/8.
- 3 Tamtéž, sign. 696/8b.
- 4 ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc (dále jen ACO), kniha č. 147, pag. 541-542, tamtéž, fond ÚŘAS, inv. č. 8950, sign. E 14/8-1, č. k. 1140.
- 5 Winter, Eduard: Josefismus a jeho dějiny. Praha 1945, s. 134, srovnej: Zlámal, Bohumil: Příručka českých církevních dějin VIII. Praha 1971, s. 80, poznámka č. 2, Medek, Václav: Cesta české a moravské církve staletími. Praha 1982, s. 270, Melmuková, Eva: Patent zvaný toleranční. Praha 1999, s. 22, volněji také Kadlec, Jaroslav: Přehled českých církevních dějin. Praha 1991, s. 166.
- 6 Šopák, Pavel: Radnice ve Slezské Ostravě. Vlastivědné listy 21, 1995, č. 1, s. 20; Šerka, Josef: Historie výstavby Nové radnice v Moravské Ostravě. In: Ostrava 18. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, Ostrava 1997, s. 266.

Vzor pro www dokumenty:

Státní technická knihovna. Koordinační pracoviště pro PSH, Polytechnický strukturovaný heslář. [WWW dokument]
<http://olc2.feld.cvut.cz/psh/psh.html> (stav k 6. 11. 2000)

Muzea Těšínska se představují

Muzeum Śląska Cieszyńskiego v Těšíně

Dodnes v Těšíně působí významné kulturní instituce, založené Leopoldem Janem Šeršníkem. Tento všestranně vzdělaný humanista, člen jezuitského řádu, patřil k nejvýznamnějším občanům v dějinách města. Po studiích v Olomouci, Brně a Praze a po zrušení jezuitského řádu se vrátil do rodného Těšína, aby zde, v provinčním městečku, začal organizovat osvětovou činnost. Především jeho zásluhou se tehdy Těšín stal kulturním centrem nadregionálního významu. Šeršník po sobě zanechal dvě velká díla. Prvním z nich je knihovna, která rok po jeho smrti (1814) čítala 12 tisíc titulů. Dnes je tato pozůstalost součástí Těšínské Knihovny (Książnica Cieszyńska). Druhým významným Šeršníkovým odkazem je muzeum. Bylo založeno v roce 1802 a dnes je po Muzeu Izabely Czartoryské v Puławách (Muzeum Izabeli Czartoryskiej w Puławach) nejstarší veřejnou institucí tohoto typu na území dnešní Polské republiky.

Šeršník chápal muzejnictví téměř dnešním moderním způsobem, proto byly také jeho činnosti spjaty s didaktickými a vědeckými cíli. Shromážděná sbírka byla výtečnou ilustrací tzv. přirozené historie a srozumitelný třídník sbírek pobízel k bádání nejenom odborníky, ale také žáky těšínských škol. Výše zmíněna knihovna byla skvělým doplňkem této sbírky.

Konec 19. století je ve městě Těšíně spjat s řadou veřejných aktivit. Pro muzejnictví bylo nejvíce přínosné založení Polské národopisné společnosti v Těšíně (Polskie Towarzystwo Ludoznawcze w Cieszyńie). Vedení se ujal kněz Józef Londzin, středoškolský profesor, politický činitel, poslanec vídeňského a později varšavského parlamentu, po roce 1920 starosta Těšína. Právě Polská národopisná společnost zorganizovala v roce 1903 velkou národopisnou výstavu v Těšíně, která se změnila v osobitou polskou národní manifestaci a shromážděné exponáty se staly základem etnografické sbírky dnešního muzea. V době vzniku Polské národopisné společnosti došlo díky iniciativě Oskara Weissmana, kapitána 100. pěšího pluku rakousko-uherské armády, sídlícího v Těšíně, k vytvoření další městské muzejní sbírky. Po první světové válce, v okamžiku převzetí části města polskými úřady, byly obě sbírky spojeny v jeden celek. Sídlem nového muzejního pracoviště se stal velký dům palácového typu na tehdejší Demelově ulici (dnešní ul. T. Regera) poblíž náměstí. Tento bývalý palác rodiny Larisch-Mönnichů s unikátními nástěnnými malbami vznikl na přelomu 18. a 19. století. Slavnostní otevření muzea v novém sídle se uskutečnilo 21. června 1931. Společně se slavnostmi proběhl také VI. sjezd Svazu muzeí v Polsku (VI Zjazd Związku Muzeów w Polsce), který byl u této příležitosti svolán do Těšína. Polská národopisná společnost v Těšíně vydala speciální číslo časopisu „Zaranie“, věnované muzejním záležitostem. V době druhé světové války nebyly muzejní sbírky výrazně poškozeny, ale budova byla poškozena požárem, který propukl v dubnu 1942. Období po roce 1945 je proto spojeno především s opravami budovy a následným ukládáním a revizí sbírek, které byly vyvezené Němci. Veškeré archiválie byly z muzejních sbírek vyňaty a předány nově vytvořené pobočce krajského archivu v Katovicích se sídlem v Těšíně (Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Cieszyńie). V roce 1960 vzniklo ze sbírkového knihovního fondu historické oddělení Slezské knihovny (Oddział Zabytkowy Biblioteki Śląskiej). Tyto kroky, bohužel, i když zde nebudeme posuzovat záměry a důvody, které k nim vedly, objektivně snížily význam, jaký mělo muzeum v meziválečném období. V roce 1983 byla na základě technické expertizy pro veřejnost uzavřena muzejní expozice ve 2. patře historické budovy. Nedostatek financí způsobil, že teprve v roce 1991 byla zahájena rekonstrukce, která se protáhla až do roku 2002. U příležitosti 200. výročí založení muzea v roce 2002 byla budova slavnostně předána k užívání veřejnosti. Tento moment zvýraznila také mezinárodní vědecká konference „200 let muzejních tradic ve Slezsku a ve střední Evropě“.

Dnešní Muzeum Těšínského Slezska (Muzeum Śląska Cieszyńskiego) je tvořeno odděleními archeologie, historie, umění, techniky, etnografie a fotografie. Součástí muzea jsou pobočky ve Velkých Hůrkách (Górki Wielkie), Skočově (Skoczów) a Visle (Wisła). Muzejní sbírky tvoří mimo jiné také sbírka Generálního vikářství v Těšíně (Generalny Wikariat w Cieszyńie), sbírky původního Školního muzea Matice školské z Orlové, část kolekce těšínského sběratele Bruna Konczakowského a další, tento soubor tvoří nejbohatší muzejní sbírku na Těšínsku a je základem stálé expozice i proměnných výstav. Stálá expozice po názvem „Na křižovatce dějin a kultur“ je umístěna ve 2. patře Larischova paláce na více než 1000 m². Chronologicky je členěna od pravěku do začátku 20. století, do doby, kdy došlo k událostem souvisejícím s národnostně-obrozenskými snahami důležitými pro Těšínsko. První z místností seznamuje s bohatými archeologickými sbírkami, které dokumentují nejstarší dějiny Těšína a Těšínského Slezska. Další místnosti nás zavedou do doby vlády Piastovců, kdy těšínská knížata hrála významnou roli v kontextu evropských dějin. Po vymření rodu Piastovců se jejich nástupci stali Habsburkové. Velká část expozice je tedy věnována postavení šlechty a měšťanů v minulých staletích. Nebyl opomenut ani význam řemeslnických cechů a průmyslu v 19. století a na začátku 20. století. Podstatnou část expozice zaujmá i tradiční lidová kultura. Jedna z místností je věnována knězi Leopoldu Janu Šeršníkově. V 1. patře budovy byla zřízena expozice zbraní. Velká část expozice je vytvořena z vlastních bohatých sbírek. Text: Marian Dembiniok, foto: Dominik Dubiel

**MUZEUM ŚLĄSKA
CIESZYŃSKIEGO**

Muzeum Těšínského Slezska v Těšíně / Muzeum Śląska Cieszyńskiego w Cieszyńie

ul. T. Regera 6, 43-400 Cieszyń, Polsko, tel. +48 (33) 8521577, e-mail: mc@muzeum-cieszyn.ox.pl

Vstup do expozice od 1. 10. do 28. 2. – úterý, čtvrtek, pátek, sobota a neděle 10.00, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00; středa 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00; pondělí – zavřeno

Vstup do expozice od 1. 3. do 30. 9. – úterý, čtvrtek, sobota a neděle 10.00, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00; středa, pátek 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00; pondělí – zavřeno

Vstup do expozice je možný pouze s průvodcem. V případě větších skupin je možné dohodnout termín provádění mimo výše uvedené hodiny.

BESKYDSKÁ STAVEBNÍ

akciová společnost Třinec

Firma BESKYDSKÁ STAVEBNÍ, a.s.
se zabývá realizací pozemních staveb v moravskoslezském regionu.
Typickými stavbami jsou novostavby, rekonstrukce,
nástavby a vestavby pozemních objektů.

BESKYDSKÁ STAVEBNÍ, a.s. realizovala druhou etapu
výstavby Archeoparku v Chotěbuzi-Podoboře.
Tento projekt byl postaven za finanční podpory EU.

Základní údaje společnosti BESKYDSKÁ STAVEBNÍ, A.S.

Obchodní jméno:	Beskydská stavební, a.s.
Sídlo společnosti:	Třinec, Frýdecká 225, PSČ 739 61
IČO:	45193509
DIČ:	CZ45193509
Adresa:	Frýdecká 225, 739 61 Třinec
Telefon:	558 325 141 - ústředna
Ředitel společnosti:	Ing. Jiří Dohnal
Telefon:	558 325 160
Fax:	558 325 141
E-mail:	info@bstav.cz

